

IX/6,32

IGU

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
V LJUBLJANI

SPREMINJANJE GOSPODARSKIH FUNKCIJ IN FIZIOGNOMIJE
SEZONSKO POSELJENEGA PASU V SLOVENSКИH ALPAH V
ZADNJIH DESETIH LETIH

Ljubljana, 1967

LJUBLJANA, Aškerčeva cesta 12

IX / 6,32
3

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

5

Metod Vojvoda

SPREMINJANJE GOSPODARSKIH FUNKCIJ IN FIZIOGNOMIJE SEZONSKO POSE-
LJENEGA PASU V SLOVENSКИH ALPAH V ZADNJIH DESETIH LETIH

Ljubljana, december 1967

Direktor:
prof.dr.Vladimir Klemenčič

Vl. Klemenčič

Avtor:
dr.Metod Vojvoda

Raziskovalno nalogo je financiral Sklad Borisa Kidriča

SPREMINJANJE GOSPODARSKIH FUNKCIJ IN FIZIOGNOMIJE SEZONSKO
POSELJENEGA PASU V SLOVENSКИH ALPAH V ZADNJIH DESETIH LETIH

U V O D

Slovenski alpski svet je najjugovzhodnejši robni del evropskega gorstva Alp. V svoji orografiji kaže vse značilnosti robnega gorstva z močnim znižanjem in prehodi preko subalpskega sveta na jug v dinarski sistem kraških planot, na vzhod pa preko terciarnega hribovja in gričevja v Panonsko nižino. Čeprav je slovenski alpski svet perifern v odnosu na alpski masiv, kaže vse prirodne značilnosti gorske pokrajine (intenzivni relief, gorska klima), ki so nudile prebivalstvu posebne pogoje za razvoj specifičnega gospodarstva, ki ga označujemo kot planinsko gospodarstvo.

Bistvo tega gospodarstva je bila v preteklosti organska povezava dolinskih kmetijskih površin z ločenimi, visoko v gorovju ležečimi, planinskimi pašniki v enoten gospodarski obrat. Gospodarske izrabe, ki je bila v gorekem svetu pretežno samoskrbno kmetijska, je temeljila na polikulturnem izkoriščanju dolinskih površin, planinski pašniki pa so služili kot nujno dopolnilo za sezonsko paše živini, ki v dolini zaradi pomanjkanja obdelovalnih površin ni dobila zadosti krme. Živina je v tem gospodarskem sistemu predstavljala komercialno osnovo kmetij.

Planinsko gospodarstvo, ki je razvito na območju vsega alpskega masiva, je zgodaj vzbudilo interes po proučevanju. Izdelane so bile obsežne študije o nastanku, vzrokih, smotru, sistemu in razširjenosti tega tipa gospodarjenja za celoten obseg Alp in posamezne alpske regije v okviru različnih dežel. V letih pred drugo svetovno vojno so bile izdelane številne študije, ki so proučevale največ genezo, sistem in razširjenosti planinskega gospodarstva.

Splošni gospodarski razvoj, ki je po drugi vojni zajel tudi gorska območja, je načel tradicionalni sistem planinskega gospodarstva, ga uničil ali modificiral. Industrija je direktno prodrla v gorske doline ali pa indirektno razširila svoj gravitacijski vpliv do najvišjih hribovskih naselij in s tem sprločila procese depopulacije in deagrarizacije. Pod vplivom teh procesov se spreminja pomen, obseg in oblika planinskega gospodarstva, ki se je dedovale iz preteklosti in se modificiralo ustrezno stopnji gospodarskega razvoja, ki ga je dosegla posamezna ekonomska enota v obsežni prirodni regiji Alp.

Ravno spreminjanje funkcije, oblike in obsega planinskega gospodarstva v Slovenski alpski regiji pod vplivom družbenogospodarskih sprememb v povejni dobi, to se pravi pod vplivom pospešene industrializacije, stopnjevanje deagrarizacije in v zadnjem času porajajoče se turistične dejavnosti, je predmet proučevanja v priidujoči študiji.

V vseh državah, ki v svoje teritorije vključujejo gorske predele Alp, srečujemo številno literaturo, ki proučuje različne aspekte planinskega gospodarstva, največ te literature je izpod peres geografov in agronomov. Po čim starejši literaturi posežemo, v toliko bolj se ta ukvarja s pregledom oblik planinskega gospodarstva, njegovo stopnjo razvoja in regionalno diferenciranostjo.

Pregled o planinskem gospodarstvu Centralnih Alp za predvojno obdobje nam je podal J. Frödin v svojem delu "Zentraleuropas Almwirtschaft" leta 1941. Še in še bi lahko naštevali starejše in novejše študije za posamezne alpske regije v alpskih deželah, Švici, Franciji, Italiji, Bavarski in Avstriji.

Tudi v novejšem času ni upadlo zanimanje za to vejo gospodarstva, saj doživlja v različnih državah temeljito ekonomsko analizo in česte družbeno podporo, ugotavlja se pomen tega gospodarstva v danih ekonomskih pogojih.

Leta 1962 je bil v Rottach-Egern mednarodni simpozij, posvečen problematiki planinskega gospodarstva, in tam so bile analizirane in dane tendence razvoja, regionalna modificiranost in preorientiranost planinskih območij, ki so jih doživela ta območja v zadnjih desetletjih zaradi vsestranskega gospodarskega razvoja sekundarnih in terciarnih dejavnosti.

Posebno intenzivne analize problematike planinskega gospodarstva nahajamo v državah, ki so življenjsko navezane na to panogo gospodarstva in jo tudi najbolj sistematično razvijajo in dopolnjujejo, to sta Švica in Avstrija. Tu je bilo izdelanih mnogo detailnih regionalnih študij za manjša planinska območja. Novejše tendence razvoja in stanje je zajel v Švici E.Winkler ¹⁾ in v Avstriji H.Berger ²⁾.

Intenzivno se ukvarja s problematiko bavarskega planinskega pašništva K.Ruppert ³⁾. V svojih raziskovalnih metodah vključuje socialno geografske elemente, osvetljuje stanje in transformacijo planinskega pašništva in celotnega alpskega prostora pod vplivom močne industrializacije in urbanizacije v Nemčiji. Tudi v Italiji in Franciji je živahno proučevanje gospodarskega pomena Alp in iz teh dveh območij imamo novejše ocene in prikaze izpod peresa Italijana G.Morandina ⁴⁾ in Francoza J.Loupa ⁵⁾.

Kot lahko spremljemo študij planinsko-gospodarske problematike od začetka stoletja kontinuirano do danes v vseh alpskih deželah, prav tako je bil deležen ta pojav študije na območju slovenskih Alp. Tudi tu so bili prvi geografi, ki so osvetlili bistvo, razširjenost in oblike planinskega gospodarstva na vsem slovenskem etničnem ozemlju. Med prve študije uvrstimo razpravo S.Ilešiča, ⁶⁾ ki proučuje ^{planinska} območja Kanalske in Ziljske doline.

- 1) E.Winkler: Die Almgeographie in der Schweiz, Almgeographie Forschungsberichte. 4 1964. Wiesbaden
- 2) H.Berger: Die Almgeographische Situation Österreich. Almgeographie Forschungsberichte. 4, Wiesbaden 1964.
- 3) K.Ruppert: Betrachtungen zur Almgeographischen Situation in den deutschen Alpen. Almgeographie Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964.
- 4) G.Morandini: Die Almgeographische Situation in den italienischen Alpen. Almgeographie Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964
- 5) J.Loup: Geographie der Almen in den französischen Alpen. Almgeographie Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964

Planinsko območje Soške doline, nje obseg in obremenjenost je v tridesetih letih prikazal Italijan Marseno ⁷⁾. Za pred drugo vojno je B.Jordan ⁸⁾ proučil razširjenost, = genozo in oblike planinskega gospodarstva v Karavankah. Po drugi vojni so bile izvršene podobne proučitve planinskega gospodarstva še v ostalih predelih Alp. Za območje južnih Kamniških Alp je podal pregled planinskega pašništva E.Čerček ⁹⁾. Najobsežnejša monografija o planinah v Julijskih Alpah, njih genezi, razširjenosti in organizaciji planinske paše je izšla izpod peresa A.Melika ¹⁰⁾, pobudnika vseh teh planinsko-gospodarskih raziskav. Tej se je pridružila še študija planinskega gospodarstva avtorja V.Fajglja ¹¹⁾ o planinah v vzhodnem delu Savinjskih p Alp.

Proučevanje planinskega pašništva pri nas se razširili tudi na območja zunaj alpskega sveta. O tem nas poučujejo historično-geografske proučitve tega problema o izvenalpskih planinah A.Melika ¹²⁾. Raziskava planinskega gospodarstva na Nanosu V.Lebana ¹³⁾ in pašnih selitvah v pokrajini med Snežnikom in Slavnikom V.Klemenčiča ¹⁴⁾ sodi v to vrsto.

V zadnjih letih je o problematiki planinskega gospodarstva pri nas poročal V.Klemenčič ¹⁵⁾ na mednarodnem simpoziju v Rottach-Egern. Med najmlajše raziskave planinskega gospodarstva za manjša območja uvrščamo disertaciji M.Vojvode ¹⁶⁾ za planinsko območje Bohinja in M.Jeršiča ¹⁷⁾ za planinsko območje Blejskega kota.

- 6) S. Ilešič: Planine ob dolnji Zilji. G.V. Lj.1931
 7) Marseno: I pascoli alpini dell alto e medio Isonzo, Gorizia 1932
 8) B.Jordan: Planine v Karavankah, Geografski vestnik, Lj.1945
 9) E.Čerček: Planine v južnih Kamniških Alpah, Geografski vestnik, Lj.1948-49
 10) A.Melik: Planine v Julijskih Alpah, SAZU, Lj.1950.
 11) V.Fajgl: Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp, Geografski vestnik, Lj.1953
 12) A.Melik: Izvenalpske planine na Slovenskem. Geografski vestnik, Lj.
 13) V.Leban: Nanos, gospodarska povezava s sosedstvom. Geografski vestnik, Ljubljana 1950.
 14) V.Klemenčič: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, SAZU, Lj.
 15) V.Klemenčič: Die geographische Probleme der Almwirtschaft in Jugoslawien, Almgeographie, Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964.
 16) M.Vojvoda: Razvoj kulturne pokrajine v Bohinju, Lj.1965, Institut za geografijo (ciklostil)
 17) M.Jeršič: Družbena geografija Blejskega kota. Lj.1965, Institut za geografijo (ciklostil).

Pričujoča študija ima namen, proučiti planinsko gospodarstvo v slovenskih Alpah v današnji obliki, ko se transformira, ugaša ali pa tradicionalno kljubuje družbeno gospodarskemu razvoju, ki je po drugi svetovni vojni zajel celotno območje Slovenije in se na poseben način uveljavljal v gorskem svetu, v prostoru, kjer se je omajala celotna gospodarska struktura pod vplivom deagrari- zacije, depopulacije ter vse večjem uveljavljanju urbanizacije, vse pod gonilno silo pospešene industrializacije. Zato je te- žišče proučevanj na posledicah sprememb, ki so jih sprožili družbeno administrativni ukrepi, kot spremembe lastništva, dalje analiza učinkov deagrari- zacije, ki je povzročila dejavnostno preselitev agrarnega prebivalstva, kar je vplivalo na krčenje pomena in obsega planinskega pašništva in zmanjševanje živinske- ga fonda.

Stanje planinskega gospodarstva v slovenskem alpskem prostoru danes, pomen njegove primarne funkcije za alpsko prebivalstvo ter možnosti in stopnja vključevanja sezonsko poseljenega sve- ta v rekreacijsko zono širših urbaniziranih dolinskih območij so glavni vidiki pričujočih proučevanj.

PROSTORSKA RAZŠIRJENOST PLANINSKEGA GOSPODARSTVA IN PRIRODNI POGOJI ZANJ

Veliki evropski gorski alpski greben sega s svojim jugovzhodnim delom tudi na slovensko ozemlje. Slovenski alpski svet obsega najjugovzhodnejše krilo Južnocapneniških Alp, ki so ga Slovenci poselili v dosti širšem obsegu na severu in zahodu, kot pa je danes teritorialno vključen v Slovenijo. Ta gorski predel obsega najizrazitejše prirodno-fiziognomske makro-enote, ki jo sestavljajo številne manjše zaokrožene regije, karakteristične po skupni močni reliefni razgibanosti in dvignjenosti. Osrednji, najvišje dvignjen alpski svet, obdaja na jugu in vzhodu širok pas prirodnih sredogorskih predalpskih pokrajin, ki po svoji reliefni razgibanosti kažejo še mnoge izrazite značilnosti alpske zgradbe, vendar se močno prepletajo z orografskimi učinkovanji sosednjih gorskih sistemov in tvorijo značilne robne prehodne pokrajine. Za dobršen del teh subalpskih pokrajin je, kakor za vse višje alpske predele, značilno planinsko gospodarstvo in ravno razširjenost tega karakterističnega tipa živinoreje omejuje naše ozemlje.

Prirodno-fiziognomska alpska makro-enota ne obsega samo izrazitega visokogorskega sveta, temveč številne vmesne doline in kotline, ki ločujejo ali povezujejo posamezne gorske enote. V preučevano območje smo pritegnili gorske enote, ki so danes na ozemlju republike Slovenije, to so Julijske Alpe brez zamajskih slovenskih pokrajin, Kanalske doline, Rezijske in Železne doline, dalje južno pobočje Karavank in Kamniške Alpe, to se pravi celotno območje Alp, na južnem alpskem robu sega naše področje še na greben Matajurja in Kolovrata, najsevern Zahodnejšega odrastka dinarskega gorstva. Od tod poteka meja proti vzhodu preko sredogorskih kraških planot v smeri Idrije in dalje Vrhniko po mejnem ozemlju med Alpami in Dinarskim gorstvom.

Na vzhodu omejuje naše področje dolina Mislinje in južneje šetok Savinje od Mozirja navzdol. Severna omejitev poteka po gorskem grebenu Karavank in je istovetna z državno mejo, ki na vzhodu prehaja s Pece na dolino spodnje Meže do izliva v Dravo.

Na tem ozemlju so Julijske Alpe najboljše gorske enote in v njih je razvito tudi najbolj planšarstvo. Kot celotne Južnoapneniške Alpe se Julijske še posebno odlikujejo s prevladovanjem triadnih apnencev in le kot manjši otoki ali brazde se pojavljajo sredi njih nepropustne kamenine. V morfološkem pogledu Julijske Alpe lahko v grobem ločimo na dva dela. Zpadno od črte Mojstrana po dolini Vrat preko luknje v dolino Zgornje Soče in po dolini navzdol prevladujejo razgibane grebenske oblike. Te nudijo le malo možnosti za planinsko pašo. Vzhodni del Julijskih Alp vse do strmega roba Možaklje, Pokljuke in Jelovice nad Dolino in zahodni del Ljubljanske kotline se odlikuje s prostranimi planotami in urevnami, ki nudijo najustreznejše reliefne oblike za namestitev planin. (1)

Čeprav je reliefno morfološki faktor eden najvažnejših, pri izbiri in namestitvi planine ni vedno in edini odločilni, temveč se čisto prepletajo pri izbiri planinskega območja tudi drugi faktorji kot petrografska sestava in vodne razmere.

Obsežni triadni apnenci in dolomiti, čeprav v širokem vzhodnem delu tako urevnani, zaradi zekrasevanja, razgibjenosti in pičle preperelne, ne nudijo dobrih pogojev za moderno planinsko gospodarstvo. Wengenski in Verfenski nepropustni skladi se sredi obsežnega apnenca pojavljajo kot otočki, raztreseni po Fužinarski planoti, Toscu, na Vršiču, Poncah, na Pokljuki. Reliefne oblike tu niso močno razgibane. Zaradi blagih reliefnih oblik in dobrih vodnih razmer je človek tedaj vedno namestil planine. Tudi jurski škriljavci so v Julijskih Alpah naloženi v širokem pasu na Pokljuki in se izklinijo proti zahodu ob južnopoključkem robu in severnem robu Zgornje Bohinjske doline na Vogarju. V veliko večjem obsegu se ti škriljavci nahajajo v južnih pobočjih Spodnjih Bohinjskih gora. V vsem južnem robnem

področju Julijskih Alp se prepletajo s krednimi apnenci vse do zahodne meje Slovenije. Ta petrografska zgradba nastopa tudi v grebenu južno od srednje Š Soče na Kolovratu in Matajurju. Škri-ljavci se odlikujejo po neodpornosti, zato toliko blagih, zlizanih oblik; na vododržnih plasteh je dobre oskrba z vodo, zato tod srečujemo tudi številne planine. Na planoti Jelovici srečujemo tudi zaplate porfirja, ki nudi dobro kameninsko osnovo za travno rušo. Tudi tu so urejene planine.

Zekraseli epniški teren, prepleten s starimi suhimi dolinami, je v ledeni dobi ^bokršil ledenik in številne suhe doline ter konte obložil ali zapolnil z morenskimi drobirjem. Mnoge planje je prekril s telnimi morenami, s tem so nastali dobri pogoji za uspevanje travne ruše, ki je pritegnila kmete, da so uredili na takih površinah planine. Ugodna za planine so se pokazala tudi dna presušeni ledeniških jezer. Ledeniki so v svojih manjših zbirnih kotanjah - krnicah, ustvarili obsežne planje in jih napolnili z ledeniškim materialom in v teh kotanjah so večinoma urejene planine.

Z ozirom na topografski položaj je bilo na vsem območju Julijskih Alp od 176 planin urejenih 50 (28,9%) na planem terenu, 17 (9,6%) na terasah in v krnicah 40 (22,1%). Številna je tudi topografska lega planin na pobočjih 50 (28,9%), planin na slemenih je bilo 10 (5,6%), na sedlih se tu manj pojavljajo, skupno 9 (4,9%) (2,206-8). V tej ogromni makroregiji nahajamo manjše dolinske mikroregije, koder se izhodišča planinskega gospodarstva. Takšne prirodne mikroregije so Bohinj, Zgornja Soška dolina, Jeseniška dolina, Gorenjske Dobrave in terase in robne vzhodne regije, Tolminsko hribovje in Škofjeloško polhograjsko hribovje. (3,135-140).

Druga gorska enota so Karavanke. Pokrajinsko-fiziognomske jih razdelimo v Zapadne Karavanke, Vzhodne Karavanke, X dolinsko mikroregijo Jezersko, na skrajnem severovzhodu jim priključujemo še del severnovzhodnih predalpskih pokrajin in to zapadni del Pohorskega Podravja z mikroregijo Uršlje gore.

Karavanke se v nizkem grebenu vlečejo od zahoda na vzhod kot nadaljevanje Karnijskih Alp. Zahodne Karavanke, ki se od prelomnice pri Ziljici nadaljujejo v alpski smeri, imajo do Vošce (1737 m) še vse zgradbene značilnosti Karnijskih Alp. Permski škriljavci tvorijo greben, ki ima sredogorski značaj z blagimi zaobljenimi pobočji, kjer je le malo planin. Vzhodno od Vošce pa do Velikega Stola (2238 m), dobi greben visokogorski značaj. V vzhodnem delu skrene iz alpske smeri na jugovzhod. Tu se javlja značilna karavanška zgradba, spodnji široki pobočni del ~~o~~ permskih in werfenskih škriljavcev je milejših oblik, z dosti nadzemsko tekočimi potoki. Ovršni del tvorijo strmi apniški greben in posamezni priostreni vrhovi. Ravno na petrografski meji se tu urejene planine, samo na Belski planini (1762 m) so te postavljene višje v apniško ovršje.

Vzhodne Karavanke, ki se od Stolovega pogorja nadaljujejo na vzhod, obdržijo še visokogorski značaj v Begunjščici (2060 m) in Košuti (1248-2087 m). Ta slemenska gorska pregraja je južno krilo Karavank, ki se proti vzhodu znižuje in zaključi z Olševo (1922 m). V grebenu se javlja značilna kameninska pestrost. Tržiška Bistrica in Kokra sta s svojimi pritoki razrezali površje v razgibano pokrajino, kjer prihajajo na površje stare permske kamenine v spodnjih delih, medtem ko je ovršje spet iz triadnih apnencev, močno se uveljavljajo tudi jurske odkladnine. Petrografska meja v grebenskem delu je tudi tu ugodno področje za nastanitev planin, saj je to izraženo tudi morfološko, tu se plani svet strmo dvigne v apniške vrhove.

Osrednje karavanško podolje kot stržen Vzhodnih Karavank, nadaljevanje Ziljske doline, proti vzhodu samo s skrajnim vzhodnim delom sega preko državne meje med Olševo in Peco, na ozemlje Slovenije. Tudi severno krilo Karavank z apniškimi gorami Peco (2126 m) in Uršlje gore (1696 m) proti vzhodu zaključi visokogorski značaj grebena in ravno v teh apniških vrhovih se pojavljajo poslednje planine v Karavankah.

Karavanski greben je nudil možnosti za planinsko gospodarstvo, ki ga izkoriščajo na zahodu Dolinci, na vzhodu pa prebivalci

naselij ob vznožnem pasu in v hribovju. Tudi v ozkem Karavanškem grebenu je človek izkoristil najugodnejše reliefne oblike, največkrat pobočno lego, ali na slemenih in sedlih ter dalje v kotanjah ali tudi na dolinskem dnu uredil svoje planine.

Tretja visokogorska enota so Kamniške Alpe ali Savinjske Alpe. Močno naslonjene na Vzhodne Karavanke tvorijo vzhodnoalpsko prirodno-fiziognomsko regijo z dolinsko mikreregijo Zgornje Savinjske doline, ki se ji na vzhodu priključuje še vzhodna predalpska pokrajina Savinjsko predgorje. Ljubljanska kotlina je s svojo široko ravnino močno ločila Julijske Alpe od Kamniških. Manj vidna je razmejitev s Karavankami, nanje so Kamniške Alpe tesno prilepljene. Skrajni zahodni odrastek Kamniških Alp so Peči, nato se vrstijo Dobrča, Storžič (2132 m), po rekah ločene goreke grude tega gorekega masiva, slednji dve že posejani z mnogimi planinami. Od Storžiča poteka meja proti Jezerskemu vrhu na Pavličev vrh in dalje na Raduho (2062m).

Osrednjo skupino visokogorskega značaja, ki se neposredno dviga iz Ljubljanske kotline, predstavljajo Grintavci - od Kraveca (1853 m) do Dleskevca (1971 m), številni vrhovi presegajo 2000 m. Gorski masiv, zgrajen iz obsežnih skladov triadnih apnencev, je močno razgiban in proti vzhodu prehaja v prostran visok planotast svet, razrezen s poteki. Glavno zarezo od juga predstavlja Kamniška Bistrica. Visokogorski svet je močno zakrassel, le skromni otoki neodpornih, nepropustnih škriljavcev (wengenskih in werfenskih), spreminjajo to zakrasselo pokrajino v skromne selenice, kjer so urejene planine. Ta gorski svet ni dosti ustrezen za planine, vendar še dolinski prebivalci tudi tu izkoristili vse planje, visoke uravnane terase in na kraškem svetu in vmesnih nepropustnih vložkih uredili planine. S severa se po številnih potokih v ta gorski svet zajedajo obsežne kočne, ledeniške preoblikovane, ki se zaključijo s strmo steno. Te kočne in njihove stransko bočje so služile kmetom za namestitev planin. S severne strani je zajedanih 6 obsežnih koč (Škekeva, Ravenska, Belška kočna, Matkov in Robanov kot ter Logarska dolina). Vzhodni del tega osrednjega gorstva je planotast; na

severnem delu je Dleskovška planota, zakraščen spniški peneplen, izpolnjen z manjšimi brazdami werfenskih škriljavcev. Tu naletimo na planine. Južneje, ločena z dolino Lučke Bele od višje Dleskovške planote, se razteza široka Velkopoljska planota v višino 1500-1600 m. Sestavljena je pretežno iz triadnih spencev, vendar so kmetje posebno izkoristili mehkejšee wengenske sklade, ki hitro razpadajo in nudijo dobre osnove travni ruši. Tu so v Kamniških Alpah urejene najboljše planine.

Na vzhod prehaja ta visokogorski osrednji masiv ob močni prelomnici na črti Osojnik, vzhodno od Raduhe, preko Podvolovljeka in v dolino Črne, v obširni planotast svet. Na severu se Raduhi priključi proti vzhodu nastajajoči greben andezitnih grohov z zaobljenimi kopastimi vrhovi Travnika (1637 m), Komna (1640 m), Smrekovca (1577 m), s strajeno travno rušo v ovršju, ki je omogočila nastanek planin. Prečno je priključen temu hrbtu še spniški Boskovec s prostrano kraško planoto Golte, vse posejano s planinami. Med Lučnice in Zadrečko dolino se razteza tudi Ragatčev hrbet, nadaljevanje Kamniških Alp tako po zgradbenem kot erozijskem značaju. Ta greben je tudi pritegnjen v planinsko gospodarstvo.

Še s podolžnimi prelomi na jugovzhodu samostojno planoto Menino moramo prišteti k vzhodnim obronkom Kamniških Alp, saj je z ozkim grebenom ob Črnicu povezana z osrednjim grebenom. Na vzhodu se proti Savinji znižuje v kraško planoto Dobrovlje. Širok planotast čok je z Zadrečke kot Tuhinjske doline vključen v planinsko izkoriščenje tamošnjih kmetov.

Poleg morfoloških in geološko-pedoloških razmer, ki so odločale pri izbiri planinskih pašnih področij, so za organizacijo pašništva važni tudi podnebni pogoji. Na vsem gorskem svetu prevladujejo značilne karakteristike gorske klime, dosti moče, čeeo skozi vse leto, in sveža poletja ter ostre zime, kar je ugodno za uspevanje travne vegetacije na splošno. Padavine vplivajo na pašništvo direktno, pospešujejo travno vegetacijo in čeeo prinašajo vodo pašni živini, učinkujejo pa tudi indirektno

negativno v višinah, ker znižujejo temperature, kar je včasih v jesenskih dneh dosti škodljivo. Važna je razporeditev padavin v pašni sezoni.

TABELA 1

Postaja Nadmorske višine	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Skupaj
Solčava 658	98	151	162	163	140	143	162	1594
Rudno polje 1340	167	219	247	195	215	215	256	2366
Rovtarice 1120	153	177	189	183	177	187	219	2136
Predil 1156	212	226	250	202	201	244	291	2546
Podljubelj 1026	148	182	208	187	159	179	205	1930
Kranjske gore 812	129	148	186	171	150	157	176	1778
Krederica 2514	160	195	277	205	219	204	225	2143
Kamniška B. 601	147	199	217	194	172	195	233	2080
Jezersko 890	123	160	178	175	154	152	183	1747
Komna 1520	268	259	286	246	257	292	380	3293

Na vegetacijsko dobo odpade normalno v vsem alpskem območju nad 60% vseh letnih padavin in taka ustrezna razporeditev množine padavin omogoča uspešno planšarjenje. Nastopajo od leta do leta različne vremenske nevšečnosti, ki zavre normalno planšarstvo, vendar so to ponavadi izjemne razmere.

Usodne so včasih dolgotrajne suše, ki posebno s kraškega suhega sveta prisilijo čredo, da se preseli v dolino zaradi pomanjkanja vode. Snežne padavine često prekinejo v jesenskih dneh planinsko pašo ali pa spomladi zavirajo njen začetek. Še bolj usodni so nenadni snežni dnevi sredi pašne dobe, kar povzroči prekinitev paše in močno ohladitev. Snežne padavine v višjih predelih niso usodne včasih samo ob planšarjenju, temveč često plazovi poškodujejo pšarinsko naselje. Vsi ti negativni učinki nastopajo od časa do časa na posameznih področjih slovenskega alpskega prostora.

Ves slovenski gorski svet je nudil ob navedenih prirodnih pogojih

Jih možnost hribovskim in dolinskim prebivalcem razviti planinsko gospodarstvo na vsem alpskem področju. Širjenje tega tipa gospodarjenja je bila tesno povezano z možnostmi gospodarjenja v dolini in vključevanjem obsežnih gorskih pašnih področij za uspešno stabilno polikulturno kmetijstvo v danih pogojih.

SPREMEMBE V LASTNIŠKO-POSESTNIH RAZMERAH SLOVENSKEGA ALPSKEGA SVETA

Slovenski Alpski svet, področje naše raziskave, je razdeljen na 12 občin. V vseh teh občinah je razširjen način alpskega kmetijstva, ki temelji na planinski živinoreji. Teh 12 občin predstavlja petino vseh slovenskih občin in skupno obsegajo 18,3% vseh obdelanih površin in 22,6% vseh travnikov. V vseh občinah ni enako razvito planinsko gospodarstvo, niti se ne pojavlja na vsem občinskem ozemlju. Občine s izrazitim planinskim gospodarstvom so: Tolmin - tu odpade 96,8% obdelovalnih površin na travnike in pašnike. Skoraj vse vasi v Zgornjem in Srednjem Posočju ter Baški gripi in obrobnem hribovju se ukvarjajo s planinskim gospodarstvom. Sledijo jim občine Jesenice, 91,6% obdelovalnih površin je travnih, tudi tu so vse vasi v Dolini in vzhodneje ob vznožju Karavank in Možaklje, močno navezane ali vsaj bile navezane na planinsko pašo. Znatno delež travnih površin v okviru obdelovalnih površin je še v občinah Radovljica (84,1%), Trzin (82,7%), Možirje (68,6%). Vse te občine predstavljajo težišče slovenskega planinskega gospodarstva.

V ostalih občinah planinsko gospodarstvo ne predstavlja težišča kmetijstva, vendar je za gorska območja teh občin značilno in tudi še gospodarsko pomembno. Travnne površine zavzemajo v teh občinah znaten delež obdelovalnih površin Idrija (87,4%), Škofja Loka (74,2%), Ravne na Koroškem (68,3%), Slovenj Gradec (58,7%), Velenje (58,9%), Kamnik (42,9%) in Kranj (45,6%).

Ne bomo posegali v zgodovino nastanka planinskega gospodarstva, saj mu pripisujejo začetke v 13. stoletju in močno razširitev

plenin v 15. in 16. stoletju (4,476-480). Poselitev gorskih področij je prisilila prebivalce k planinskemu gospodarstvu in s tem k povezovanju dolinskih in hribovskih naselij s še višjim gorskim pašnim svetom v organsko enoto. Neugodne maloposestniške razmere, ki prevladujejo v naših Alpah, so silile kmeta v to povezavo. Nekaj podatkov o posestni strukturi v teh občinah nam jasno pokaže to nujnost. Na posestno skupino 1-10 ha odpade v občini Jesenice 39,5% posestnikov, Kranj 48,5%, bivših občin Bohinj 48,8%, Bled 47,5%, Radovljica 50,9%, Škofja Loka 38,3%, Železniki 47,5%, Tolmin 56,1%, Kobarid 61,8%, Bovec 86,1%, Kamnik 44,2%, Idrija 44,9%, Velenje 46,%, Mozirje 39,3%, Slovenj Gradec 39,2% posestnikov.

Posestniki z 10 do 20 ha zemljišč predstavljajo po teh občinah 16 do 20% vseh lastnikov, samo v nekdanjih občinah Tolmin z 24,1%, Kobarid 26,4%, Železniki 26,8%, Bohinj 30,5% posestnikov je ta delež višji, v občinah Mozirje in Velenje z 13,8% in bivši občini Bovec s 5% posestnikov je ta skupina še slabše udeležena. Na najvišjo skupino posestnikov z nad 20 ha zemljišč odpade 12 do 20% posestnikov, samo v nekaterih občinah je ta delež višji kot v Ravnah na Koroškem 29,1%, Škofji Loki 20,6% in Železnikih 20,6%, znatno več občin pa ta delež niti ne dosega, Bovec komaj 0,3% posestnikov, Kobarid 6,2%, Velenje 8,4%, Kranj 8,7%, bivša občina Radovljica 6,9% (Kmetijski popis 1960).

Vključevanje više ležečih pašnikov, bodisi prirodnih nad gozdno mejo ali na novo izkrčenih sredi gozdov, je povečalo v eksistenčno osnove teh maloposestnih kmetij, v glavnem gospodarsko usmerjenih v samoskrbo številne družine.

Pravno posestni način povezovanja gorskih pašnikov s kmetijami je bil različen in često dokaj zapleten in učinki teh lastniških razmer se čutijo v planinskem gospodarstvu še danes. Način izkoriščanja je bil vedno nesporen, prepaša živine v poletnem času, da se prihrani dolinska krma za zimsko klajo. Dolinske planske površine so bile vse preorane in so služile za pridelovanje prehrabnih rastlin. Pobočne lege često tudi pretirano strme so bile urejene v senožeti, vendar vse te travne površine še niso

krile potreb po krmi. Veliko število živine in dolga zimska doba so silile kmeta v Alpah, da si je poleti pripravil čim več krme za zimo in prepasal svojo živino čim dalj na planinskih pašnikih. Pri tem ikenju paše, kmetje niso vključevali v svoj gospodarski obrat samo pravih, travnih površin, temveč so razširili pašo tudi na gozd in si pridobili servitutne pravice do gozdne paše in koriščenje lesa za potrebe planine. S tem se pojem planine razširja na celoten pašni areal, brez ozira na zemljiško kulturo, ki je vključena v planino.

Planinsko gospodarstvo veže dolinske kmetije s planinskimi pašniki v gospodarsko enoto, čeprav med tema dvema deloma enote obstajajo čisto različne lastniške posestne razmere. Zanima nas predvsem vpliv lastništva planin na današnji razvoj in način planinskega gospodarstva. Vendar moramo pogledati razvoj planinsko-lastniških razmer v pretekli dobi. Odločilno razdobje za nas je čas po letu 1848, ko so se določevale in vnašale v zemljiško knjigo pravice in lastništvo planinskih območij tam, kjer je bila do tedaj v navadi že stoletje skupna paša pod pravnogospodarskim nadzorstvom fevdalnih oblasti, meščanskih korporacij ali cerkvene gosposke.

Pri vpisovanju lastniških in služnostnih pravic v zemljiško knjigo je prišla do izraza tudi takratna upravna razdelitev, od tod tudi regionalne razlike v pravno-lastniških razmerah planin v območju naših Alp.

Na Kranjskem v območju Julijskih Alp so se v zemljiško knjigo kot lastnik in koristnik vpisovale vaške srenje, tako kot so že stoletje obstajale, so bile razpisane vse pravice, teritorialno so vključevale tudi servitutno gozdno pašo. Prirodni značaj planin in tip poselitve sta silila prebivalstvo h kolektivnemu izkoriščenju in vzdrževanju planin (najbolj tipičen primer so planine v Bohinju). Na Goriškem, kjer je bila paša tudi skupna, so se v zemljiško knjigo vpisovali kot lastniki občine, ki so zagotovile pašo svojim vaščanom ali pa občine in posamezni kmetje.

Večkrat pa so se vpisovali kmetje kot združbe ali posamezniki. Tu se pojavijo še privatne in skupne planine, ki se v drobnem še veliko bolj razlikujejo. (2,131-146)

V južnih pobočjih Karavank so bile urejene večje srenjske planine in od Babe do Košute in Storžiča. Vendar je bilo na južni strani grebena nekaj dominikalne posesti ob Zgornji Tržiški Bistrici in Ljubelju (posest baronov Bohrn), ob Zgornji Savinji je imela posest ljubljanska škofija. Na tem območju so bile urejene predvsem servitutne planine, ki so jih izkoriščali iz bližnjih vasi po starih servitutnih pravicah. V južnem pobočju Karavank imamo tudi privatne planine, te se ujemajo z območji samotnih kmetij zlasti v vzhodnih Karavankah. V Zapadnem delu Karavank jih najdemo manj, a se le pojavljajo nad samotnimi kmetijami zlasti nad Srednjim vrhom ter v okolici Storžiča. Te planine so mlajšega izvora nastanka in ponavadi ne zavzemajo večjih površin. Niso vedno vezane na enega posestnika, temveč često na dva ali več.

Območje Kamniških p Alp je imelo v glavnem srenjske skupne planine predvsem v Krvavški skupini in Poljenski planoti. Lastništvo nad delom gozdov in nekaterimi planinami na tem območju je imela meščanska korporacija iz Kamnika, na njih so imeli servitutne pravice paše okoličani. V območju Kamniških Alp so bile tudi privatne planine, ki so jih odkupili trgovci in oddajali v najem. Severni del Menine je bil v rokah ljubljenskih škofov, ti so oddali planine brezplačno in brez odkupa novoustanovljenim Pašnim zadrugam, ki so jih tvorili upravičenci do paše na teh območjih. Vzhodni del Karavank teko severno krilo s Peco in južno krilo z Raduho, andezitnim grebenom Sarekovca in spniško planoto Golte je področje privatnih planin, kjer so lastniki posamezniki ali dva in več skupaj. Privatne planine so urejene tudi v kočnah severnega dela Savinjskih Alp v vzhodnem robnem območju in posebno v južnem delu planote Menine. Te privatne planine so nastale z razdelitvijo srenjskih pašnih zemljišč, na vsem tem območju so se ohranile samo nekatere skupne planine. V Julijskih Alpah smo spoznali, da ni bilo dosti individualnih privatnih planin nekaj na severnem robu Jelovice in

v okolici Tolmina, vendar so manjše nastale iz nekdanjih seno-
žet (Stador).

Lastniške razmere v planinah so se med obema vojnama delno spre-
menile. V področjih, kjer je bila razširjena veleposest, je za-
padla pod zakon o agrarni reformi, kot omenjene škofovske pla-
nine na Menini in Bohrnove planine v Karavankah. Bistvene spre-
membe v lastništvu so bile izvršene po drugi svetovni vojni. Z
zakonom o agrarnih skupnostih iz leta 1947 so bile ukinjene
pašne srenje, areali in pašne pravice so prešle v roke občine,
nacionalizirane so bile posestva raznih združb in veleposestni-
kov. Ne samo obsežni pašniki, temveč tudi prostrani gozdovi, so
prešli v roke splošnega ljudskega premoženja, prav tako pa tudi
deli privatnih planin in gozdovi, kjer so površine presegle
velikost predpisano z zakonom o agrarnem minimumu. *(molitor)*

Komplicirane, mnogovrstne lastniške razmere so bile razrešene in
razdeljene v dve skupini; obsežna pašna območja in splošnega
ljudskega premoženja in manjše privatne planine, ki lahko pripa-
dajo posameznikom ali skupini zasebnikov. Pasa se ponekod še
skupno na privatnih in nacionaliziranih pašnih parcelah kot na
enotnem pašnem obratu po starem načinu skupne paše. Danes odpa-
de od skupno 405 obratujočih planin 201 ali 49,6% na planine
SLP, 188 ali 46,6% na privatne in 15 ali 3,7% na mešane plani-
ne, kjer je zemljišče deloma privatno deloma SLP. Samo rateška
planina Za jezerom je oetala srenjska planina, ker se nahaja
na italijanski strani in je zakon o agrarnih skupnostih ni za-
jel. (Tabela 2)

Občina, ki poseduje površine splošnega ljudskega premoženja,
sestoječe iz gozdov in planinskih pašnikov, je dodelila planinske
pašnike skupno s pripadajočimi parcelami gozda v upravo kmetij-
skim združenjem, medtem ko je gozdne komplekse dobilo v urejanje
in koriščenje Gozdno gospodarstvo.

Z zakonom o agrarnih skupnostih so bili nekdanji spori o paš-
nih pravicah odpravljeni, paša je bila dovoljena vsem interesen-
tom in ne samo onim s pašnimi pravicami. Na pašnih območjih,

TABELA 2

Lastništvo planin

Planinsko	Splošno ljudsko prem.	%	SLP ^x in Z ^x	%	Zaseb-	% Lastništvo več lastnikov zasebnikov	%	Srenjska planina	% Skupaj		
Bohinjsko	46	100	-	-	-	-	-	-	46		
Tolminsko	14	35,0	4	10	8	20	14	35	40		
Kobariško	9	56,3	-	-	-	-	7	43,7	16		
Bovško	34	100	-	-	-	-	-	-	34		
Baška grapa	7	43,7	-	-	7	43,7	2	12,6	16		
Dolinsko	23	74,2	5	16,1	2	6,5	-	1	3,2	31	
Blejsko z Do- bravami	33	80,5	-	-	8	19,5	-	-	-	41	
Selška dolina	10	100	-	-	-	-	-	-	-	10	
Srednje Karavanke	38	88,4	3	7,0	2	4,6	-	-	-	43	
Jezersko s Kamniš- kimi Alpami	27	93,2	1	3,4	1	3,4	-	-	-	29	
Menina	6	5,1	4	3,4	106	89,8	2	1,7	-	118	
Savinjsko	41	43,6	1	1,1	46	48,9	6	6,4	-	94	
Severovzhodne Karavanke	7	50	-	-	7	50	-	-	-	14	
Skupaj:	295	55,3	18	3,4	187	35,3	31	5,8	1	0,2	532

ki so v lasti SLP, naj bi kmečka zadruga razvila moderno smotrno in donosno planinsko gospodarstvo. To naj bi ohranilo in povečalo rodnost tal in zagotovilo koristniku povečane proizvode živinoreje in predvsem postavilo splošne ljudske koristi pre interese posameznikov.

Vendar spremenjene lastniške razmere niso dosti spremenile obstoječega stanja. Kmečke zadruga niso imele sredstev, da bi izboljšale pašnike in moderno uredile planine. Pri mnogih planinah je bilo tako urejevanje in vlaganje sredstev sploh velike vprašanje rentabilnosti. Poleg tega na mnogih planinah obstojajo pastirski stanovi, ki so ostali privatni. Tu so se križali privatni in skupni interesi in to je oviralo smotrno organizacijo planšarstva, deljenega v mlečno in mlado živinorejo. Kmetje so se upirali pošiljati svoj trop ločeno na različne planine, ker so navezani na planine, kjer imajo svoj stan in lastnega pastirja, na te planine so jih vezale nekdanje pašne pravice.

Planinsko gospodarstvo je šlo svojo tradicionalno pot naprej. Zadruga so ponekod lahko prispevale sredstva za vzdrževanje skupnih stavb, ureditev vodovoda in poti, niso pa uspeli moderno organizirati planinskega pašništva. Posamezne zadruga so naročile izdelavo ureditvenih načrtov (zadruga Tržič, Radovljica, Srednja vas, Škofja Loka), vendar do izvedbe teh planov še ni prišlo. Dejansko izkoriščanje planin je prešlo v roke pašnih odborov, ki jih sestavljajo kmetje, zainteresirani za planinsko pašo. Zadruga jim priskoči na pomoč pri vzdrževalnih delih, ki se odvijajo največkrat s kolektivno brezplačno pomočjo koristnikov kot nekdanj obvezno v okviru pašnih srenj. Ponekod zadruga niso zainteresirane za planinsko pašo in prepuščajo popolnoma pašnim odborom vse izkoriščanje planin (Gornji grad, Mozirje, Škofja Loka). Kako malo perspektiv vidiijo zadruga v planinskem gospodarstvu, nam pove tudi število planin, ki jih dejansko izkoriščajo Kmetijske zadruga ali kmetijski obrati. Od vseh izkoriščanih planin jih samo 5 dejansko izkoriščajo Kmetijski obrati (Jelenovo, Plešivec v občini Slovenj Gradec, Anelovo - nekdanjo kmetijo na Jezerskem,

XX XX koristi Kmetijski obrat iz Kranja). Biba planino, ki jo Kmetijski obrat Černelovo še nekaj let oddaja v izkoriščanje zasebnikom, namerava v prihodnje izkoriščati ponovno obrat sam. Na Tolminskem je tako še planina Božca, ki jo izkorišča kmečka zadruga v Kobaridu, na njej se pase tudi zasebna živina okoliških vasi.

Veliko več sprememb kot v načinu planinskega gospodarstva so lastniške spremembe prinesle v obseg planinskega pašnega območja. Planine kot pašno območje je čisto obstojala iz pašnika in gozdne pašepodisi v skupnih ali privatnih gozdovih. Gozdove SLP urejuje in izkorišča sedaj Gozdno gospodarstvo, ki skuša umno gospodariti in gozdove smotrno urejevati.

Spori, ki jih je že desetletja povzročala gozdna paša, so se poostriili in leta 1960 je bila ukinjena z zakonom gozdna paša v splošno ljudskih in privatnih gozdovih. Pašna območja so se močno skrčila. Po posameznih občinah so bile izločene naslednje gozdne površine iz paše: v občini Bohinj 6730 ha, Bled 4876 ha, Radovljica 2206 ha, Tržič 2279 ha, Jesenice 1156 ha, Kranj 350 ha, Tudi v ostalih občinah se je pašno območje močno skrčilo, a žel nimamo podatkov. Z ukinitvijo gozdne paše so bile prizadete mnoge planine, največkrat tiste, urejene sredi gozdov. S skrčitvijo teh pašnih območij, je bil dejansko skrčen obseg dolinskih kmetij kot celote in s tem oslABLJENA še tako dvojnjliva ali v mnogih primerih nezadovoljliva živiljenjska sposobnost kmetij.

Poročila o razmejivti gozdnega in pašnega gospodarstva za planinska območja bivšega Kranjskega okraja, ki so jih pripravili gozdarji in agronomi, so analizirale pašne zmogljivosti na planinah in predvsem utemeljile škodo, ki jo povzroča gozdarstvu in živinoreji gozdna paša. V gozdovih živina povzroča škodo z objedanjem mladja listevcev, teptanjem mladja in sadik, zbijanjem in spremembam v strukturi tal, odtegotovanjem organskih snovi tlom, spremembe v strukturi sestojev, izgubé na prirastku in kvaliteti lesa. Škoda, ki jo utрпи živinoreja, pa je v velikem

obhodu živine v gozdu, slabši krmi, v gozdu izgubljeni gnoj, pogostejše nesreče in bolezni kot pri urejenem pašništvu.

Čeprav je škoda v gozdu zaradi paše z gozdarske strani mogoče nekoliko pretirana, vsekakor gozdna paša za moderno planinsko gospodarstvo ni opravičljiva in rentabilna, saj povzroča še večjo ekstenzivnost planšarstva, kot jo predstavlja današnje planšarstvo na celotnem alpskem ozemlju Slovenije. Nesporno pa je škoda z zmanjšanjem pašnih območij občutna za kmetovalce, ker živinoreja v teh hribovitih področjih predstavlja glavno komercialno bazo in potrebuje za rejo svoje živine čimveč krme, posebno ker poljedelstvo v dolinah kaže še vedno prevladujočo polikulturno usmerjenost za kritje domačih potreb. Pri taki organizaciji kmetijstva je ukinitvev paše povzročila zmanjšanje gospodarskih sposobnosti kmetije, posebno še, ker celotna gospodarska politika, ki je ščitila in pospeševala predvsem skupne koristi, ni pospešila s sredstvi modernizacije in specializacije individualnih kmetijskih obratov v teh gorskih področjih, ki se danes izven planiranega območja socializacije in morajo braniti svoj nadaljnji obstoj.

Z ukinitvijo gozdne paše pa je bilo ukinjenih tudi nekaj planin. Kjer je paša pretežno obstojala v gozdu in majhne pašne jase niso bile sposobne prekrmiti cele črede, je bila paša prepovedana (takih planin je bilo dosti na Bovškem, v Bohinju na Jelovici). Spori še vedno niso rešeni in kmetje še včasih ženejo na te planine, kar priča, da še vedno ni t utrta pot k močnejši ozelenitvi v dolini in s tem k povečanju dolinske krmne baze. Gozdarji upravičeno poudarjajo, da prave travne površine niso intenzivno izkoriščene, da se produktivnost pašnih planin ni dosti povečala. Dosti sredstev je bilo vloženih samo v ureditev planin (vodovodi, poti, sirarne), zelo malo pa za povečanje travne produkcije. Zaradi sprememb v strukturi kmečke družine, te izgubljajo aktivne člane, ki se zaposlujejo zunaj kmetijstva; več se pojav opuščanja senožeti, ta se zaraščajo in, če izvzamemo take travne površine, ki so opuščene zaradi morfoloških neugodnosti, je mnogo takih, ki bi se lahko očistile in

uredile za manjše planinske pašnike. Tako se razvijajo pašniki iz senožeti na Tolminskem. S tako intenzivnejšo obliko izkoriščanja nižjih pašnih površin, bi se lahko opustile številne slabe planine. Tak razvoj ovirajo na eni strani lastniške razmere. Te senožeti so zasebne in bi jih morali intereseanti odkupiti in urediti. Kmet tega sam ne bo mogel izvesti, ker je kreditno prešibak. Pašni odbor bi najlaže vzklikal pašne interese vasi, seveda tu bi morala biti na razpolago sredstva, saj hribovski kmet živi v dosti slabših razmerah in je često socialno ogrožen.

Na splošno same spremembe lastniških razmer niso dosti spremenile bistva planinskega gospodarstva, bolj so ga omejile pašne prepovedi v gozdu. Občutnejše posledice kot lastništvo je v organizaciji planšarstva povzročila deagrarizacija prebivalstva, ki jo je sprožila industrializacija, ki je posredno ali neposredno zajela tudi to območje.

PROBLEMI PLANINSKEGA OSEBJA

Povojne družbeno gospodarske spremembe so prinesle največ sprememb v planinsko gospodarstvo ravno v oziru planinskega osebja. Industrializacija, ki je zajela celotno območje Slovenije, je povzročila najhitrejše in najodločilnejše spremembe v dejavnostni strukturi prebivalstva. Novo nastajajoča industrijska podjetja so ustvarila številna nova delovna mesta, ki jih je napolnila agrarna delovna sila. Predvojne pičle možnosti zaposlovanja zunaj kmetijstva so silile agrarno prebivalstvo, da je ostajalo na kmetijah, opravljalo kmečka dela in se zadovoljevalo s skromnimi dohodki, največkrat z golim preživljanjem in skromnimi blagovnimi nagradami ob praznikih. Struktura družin je bila dokaj drugačna. Na eni strani z večjim številom otrok in na drugi strani so na domu ostajale še neporočene tete in strici, oziroma bratje in sestre. Taka družina, preskrbljena s poceni delovno silo, je lahko nemehanizirano skrbno obdelovala svojo posest in je bila posebno preskrbljena s planinskim osebjem, če je temeljila na planinskem gospodarstvu. Vprašanje

pastirjev in majaric sploh ni bilo pereče in je skrb nad zaupno živino povzročala celo spoštovanje. Ventil za to delovno silo je prinesla industrija, vendar je na drugi strani močno ohromila staro kmetovanje, posebno ker se kmetje niso modernizirali niti mehanizirali, ker je v hribovitih območjih možnost mehanizacije močno omejena in specifična, a zaradi investicijske nezmožnosti gospodarstev skoraj neizvedljiva. Struktura kmečke družine se je spremenila, sestoji iz staršev z otroki, največkrat za delo še nezmožnimi, tudi število otrok se je zmanjšalo. Le redko imajo kmečke družine poleg staršev za delo sposobne kmečke člane. Mešane družine imajo še mlado delovno silo, ki je često zaposlena v industriji in dnevno niha na delo v tovarno, po delu pa pomaga še doma.

Leta 1961 je bilo v občinah, ki vključujejo gorska območja s planinskim gospodarstvom, še nad 30% agrarnega prebivalstva samo v Mozirju (38,2%), Tolminu (37,2%), Idriji (30,6%), Slovenj Gradcu (32,2%), v ostalih občinah, ki vključujejo še izrazito planinsko gospodarsko območje, pa še dosti manj, Škofja Loka 26%, Kamnik 23,6%, Velenje 17,4%, Ravne na Koroškem 12,7%, Radovljica 15,3%, Kranj 16,3%, Tržič 8,2%, Jesenice 3,9%. To so večje administrativne enote, ki kažejo zaradi rasti posebnih industrijskih centrov občutno zmanjšanje agrarnega prebivalstva. Nič boljši ni delež aktivnega kmečkega prebivalstva v teh občinah, razen v Mozirju z 50,9% in Slovenj Gradcu z 40,7%, ne dosega nikjer znatnega deleža, v Kamniku le 17,1%, Radovljici 18,4%, Tolminu 16,5%, Šoštanju 16,4%, Škofji Loki 13,5%, Ravnah na Koroškem 11,6%, Idriji 6,0%, Tržiču 8,5%, Jesenicah 8,5% in v Kranju 2,6%. Nizek delež agrarnega prebivalstva, ki velja povprečno za celotne ekonomsko administrativne enote, se v drobnem močno razlikuje. Gorske vasi in odročna področja, ki so življenjsko nevezana na kmetijstvo in v tem posebnem gorskem območju na planinsko živinorejo, kažejo izrazito agrarno strukturo z 60 do 80% kmečkega prebivalstva, s največkrat so produktivne starostne skupine v teh naseljih maloštevilne, ker je beg iz vasi v mesta odtegnil mlade ljudi, predvsem moške.

Te spremembe so vplivale tudi na planinsko gospodarstvo. Vprašanje pastirjev postaja vedno bolj pereče, ker ta dejavnost postaja nekako manj vredno delo ob boljših možnostih zaposlitve. Nekdaj častno opravilo, vzdrževanje črede, je postalo zaposlitev za ljudi, ki si v dolini niso znali ali hoteli pridobiti boljšo zaposlitev. Neredko so to tudi invalidi. Izjeme so samo stari planšarji in majarice, ki opravljajo ta posel že od otroških let in jim je to pravi poklic, ki ga z veseljem opravljajo.

Starostna in socialna struktura pastirjev, majarjev in majeric je bila v predvojnih letih dokaj drugačna. Planinsko osebje je bilo mlajše. Prihajalo je izključno iz kmečkih in kajžerskih družin. To so bili čisto strici in tete, ki so ostajali v družini. V kolikor teh ni bilo, so na kmetijah zaposlovali sinove in hčere malih posestnikov in kajžerjev, ki so živeli v mnogih alpskih vaseh. Vsekakor v večjem delu alpskega območja v planinah niso nikoli normalno planšerili gospodarji, to je bila navada samo na Kamniških planinah. Zato je bila starostna struktura pastirjev veliko ugodnejša. To so bili čisto mladi ljudje ali v srednjih produktivnih letih, ki so bili sposobni opravljati dosti zahtevno pastirovanje, da so zadostno prepasli čredo na čisto obsežnih in slabih pašnih površinah, pri tem pa so po tri mesece ostali odrezani od naseljenih področij in živali v primitivnih razmerah ter bili izpostavljeni surovim vremenskim in nevarnostem v sezonsko poseljenem gorskem območju. Za vse to trdo delo je bilo največkrat plačilo samo skromna hrana in majhna nagrada. Ti minimalni izdatki za tromesečno čuvanje živine in še cenena pašnina ter k temu le še nekaj dni obveznega vzdrževalnega dela na planini, so povečevali zainteresiranost kmetov na planinski paši, medtem ko jih je nujnost za pridobivanje krme za živino tirala čisto v dolgotrajne pravne spore med pašnimi srenjami ali z lastniki pašnih območij.

Število in obstoj pastirjev je bil odvisen od usmerjenosti in obsežnosti planine. Preve planšerske planine s predelovanjem mleka so potrebovale dosti planšeric in sirarje, medtem ko so

planine z jalovo živino potrebovale samo pastirje, če je bila čreda velika, pa tudi več pastirjev. Za čas v tridesetih letih smo ugotovili po oceni število planinskega personala. Dosegalo je okoli 1050 oseb, to so bili pastirji in majerice in v območju z mlečno planinsko predelavo so vključeni še sirarji. Upoštevati moramo, da je obdobje med obema vojnama že začetek industrializacije v posameznih predelih slovenske alpske regije in je pomanjkanje planinskega personala postajalo že v tem razdobju ponekod pereče (v Karavankah, Jeseniško-Radovljiško, Tržiško območje). Po vojni je industrializacija, če ne direktno, vsaj indirektno z gravitacijo posegla v odročne alpske mikroregije in povzročila deagrarizacijo in beg z dežele. V letu 1967 je bilo z anketiranjem ugotovljenih po planinah v Sloveniji še 485 oseb, število se je zmanjšalo v primeri s predvojnimi razdobjem za 53,8%. Po posameznih manjših regijah je padec števila planinskega personala precej različen. Največje zmanjšanje števila pastirjev v odnosu na predvojno število v tridesetih letih je na Bovškem od 160 na 30 ali za 81,2%. Nekdež razvita ovčereja na slabih kraških pašnikih je zgubila na pomenu in skoraj docle propadla, odtod tudi zmanjšanje personala. Podoben propad so doživele ovčarske planine na dolinski strani Julijskih Alp, ker tu niso bile številne, se je personal znižal od 19 na 3 ali relativno na 84,2%. Planine v Baški grapi niso bile številne, a so zgubile najbolj na pomenu. Od 16 pastirjev sta ostala samo dva, to je padec za 87,5%. Najvažnejša planšarska območja z razvito predelavo mleka so sicer nazadovale, a vendar obdržala še pomembno vlogo; Bohinj od 230 pastirjev na 123 za 46,5%, Tolminske od 135 na 71 ali za 47,4%, Koberiška od 88 na 53 ali za 39,8%. V Julijskih Alpah se je zmanjšal planinski personal močno v planinah Blejskega kota in Dobrav od 93 na 25 za 73,8%. Tudi celotne Karavanke kažejo močno zmanjšanje personala od 107 na 34 za 68,2%, vendar veliko bolj v planinah Zahodnih Karavank, medtem ko so na vzhodu nastale nove planine s stalnim pastirjem iz samotnih kmetij. Planine v Savinjskem območju so zgubile 58,2% pastirjev (od 55 na 23), vendar so tod urejene številne privetne planine, ki niso nikoli imele pastirjev, danes so večina že opuščene. Na planoti Menini so podobne razmere,

Številne privatne planine so brez pastirjev, edino gornjegrajske planine so imele pastirje; njih število se je zmanjšalo od 12 na 7 (41,7%). Samo dvoje planinskih območij ni zgubilo večine personala, to so maloštevilne in malopomembne planine Selške doline. Število pastirjev se je zmanjšalo od 8 na 5 (37,5%).

Drugo tako območje so planine Kamniških Alp in Jezerskega, kjer se je planinsko osebje skrčilo od 127 na 109 oseb, za 14,2%. Tu so obširne planine obdržale še dosti nespremenjeno število pastirjev, le na slabših manjših planinah se je število personala znižalo, planine Jezerskega kota pa so bile večino privatne in brez pastirjev kot še sedaj.

Bistveno se je spremenila socialna in starostna struktura planinskega osebja. Medtem ko se je srečavalo pred zadnjo vojno v planinah dosti mladega personala, je danes tega vedno manj. Starostna struktura 288 pastirjev in sirarjev ali 59,4% vsega planinskega personala 1967 nam potrjuje te ugotovitve. Pri personalu močno prevladujejo pastirji z 198 ali 68,7% oseb, medtem ko je pastiric in mejeric 90 ali 31,3%. Planinski personal kaže močno ostarelo strukturo, saj je 56,9% vseh pastirjev staro nad 50 let in od tega 7,3% nad 70 let. Poleg starcev se na planinah pojavljajo v počitnicah šoloobvezni otroci do 15 let, nanje odpade 4,9%. Ostale starostne skupine so tudi povprečno enako udeležene.

Po spolih je značilno, da v skupinah od 30 do 50 let ženske procentualno prekašajo moške. Ženske teh starostnih skupin so več ostajale na kmetijah. Starostno skupino do 25 let pa tvorijo pretežno moški. Če pogledamo še socialno strukturo teh pastirjev, vidimo, da so na prvem mestu gospodarji 41 (14,2%) in gospodinje 34 (11,8%) in to večina stari nad 50 let. Medtem ko včasih, z izjemo na velikopoljskih planinah, gospodarji sploh niso šli v planine, je danes to že splošen pojav in nujnost, če hočejo prepasti svojo živino v planinah. Starega poklicnega planinskega personala srečamo že zelo malo, skupno 29 (2,7%) in to so planšarji in planšerice, največkrat danes že ostareli preužitkarji. Mlajših pastirjev kmečkih sinov in hčera je bilo še

47 ali 16,3%, iz istih vrst izhaja tudi 10 invalidov, ki si s pašo služijo skromna sredstva. Pred vojno so bili kot pastirji zaposleni edino agrarni prebivalci, danes najdemo med pastirji že 62 ali 21,5% upokojencev in še 19 ali 6,6% neagrarnih delavcev, ki dodatno pazijo na živino. To so čisto logarji, lovci ali sezonski delavci, ki jim je skrb za živino samo sezonsko opravilo.

Pomanjkanje planinskega personala ima za posledico tudi spremembe v načinu in obsegu planinskega gospodarstva.

SPREMEMBE V OBSEGU PLANINSKEGA GOSPODARSTVA

Povojen družbeno-gospodarski razvoj s pospešeno industrializacijo je močno ohromil celotno kmetijstvo v alpskem območju in še posebno planinsko gospodarstvo. Večina kmetovalcev v gorskem svetu ni našla izhoda v specializirani in modernizirani živinoreji, temveč v glavnem z zmanjšanimi delovnimi močmi životari na okrnjenem posestvu ob tradicionalnem polikulturnem poljedelstvu in planinskem pašništvu. Ukinitev planinskih agrarnih skupnosti, podružabljanje večine pašnih območij in ukinitvev strogo reguliranih pašnih pravic, je samo sprostilo toge pašne določbe in omogočilo pašo vsem interesentom. Kmetijske zadruge kot upravljalec pašnih področij niso intenzivirale planinskega sistema, koriščenje planin so puščale pašnim odborom, sestavljenim iz zainteresiranih na paši, a kreditno nesposobnih za modernizacijo obratov. V gozdovih, kjer se je nekdanj vršile paša, gospodarji Gozdno gospodarstvo. Ta je z ukinitvijo gozdne paše skrčil pašni teritorij, z gozdom zarasle pašne površine pa vključil h gozdovom. Sistematično čiščenje pašnih površin, ki so ga vršile pašne srenje, se je z ukinitvijo srenj zanemarilo. To je pospešilo zaraščanje, posebno ker so se med vojnim časom mnoge površine še močno zarasle. Po vojni so mnoge zadruge očistile nekatere pašne površine, toda pozneje je zanimanje nekaterih zadrug za planinsko gospodarstvo upadlo in skrb za planine je v glavnem prešla na dejanske koristnike. V področjih, kjer zadruga

skrbi za planine (Bohinj, Tolmin), je sekanje lesa na pašnih površinah način čiščenja pašnikov, predeleva lesa pa predstavlja važno gospodarsko dejavnost zadruga.

Zeraščanje pašnikov vzpodbuja gozdarje k dejanskim razmejitev pašnika in gozda. S strani gozdarjev in agronomov so bile za nekatera območja Julijskih Alp in Karavank v letih 1959-1961 izvršene dejanske cenitve pašnih površin z ozirom na katastrske podatke in ugotovljena krmna vrednost teh površin. Na žalost za vsa pašna območja nimamo teh dejanskih ocen in se moramo zadovoljiti s katastrskimi podatki, ki so čisto že zastareli (Tolminsko, Kamniške Alpe, Menina), ali pa se moramo nasloniti na ocene občinskih referentov in pašnih odborov (Savinjske Alpe, Menina).

Na ta način pridobljeni podatki nam kažejo, da je v slovenskem alpskem območju okoli 58.030 ha površin, ki so vodene kot planinska pašna območja. To predstavlja skoraj 3% slovenskega ozemlja. /TABELA 3/ Pri tem so izločene pašne površine, ki so danes že zarasle in vodene kot gozd. Vendar še zdaleč ne predstavlja ves planinski pašni svet dejanskega pašnika. To so obsežne nerodovitne kraške površine, gozdni pašnik in druge gozdne parcele, vključene k pašniku. Les s teh parcel je služil včasih za vzdrževanje planinskih zgradb in planinskih naprav. Dejanskega pašnega sveta je približno 27.312 ha ali 47,1% in od teh površin je bilo 1967. l. obremenjenih s planinsko pašo samo 18.761 ali 68,6%. Število živine na nekaterih planinah je tako majhno, da skoraj o planinski izrabi poⁿjekod ni vredno več govoriti (Planina Drnohlja 1490 ha in 60 ovac leta 1966).

Pašni svet v vsem slovenskem gorskem svetu ni enakomerno zastopan in se tudi ni povsod enako zmanjšal. Regionalno porazdeljeno odpade največ pašnega sveta na Bovško (34,8%), Bohinj (13,7%), Tolminsko (7,7%), Kobaridsko (5,9%). Dolinsko planinsko območje, ki se razteza v Zahodnih Karavankah in Julijskih Alpah ima 9,9% pašnega sveta, Srednje Karavanke 7,3%, Savinjsko 5,3%, Kamniške Alpe in Jezersko 4,8% ter manjša pašna območja Baška Grapa 2,5%,

Površine planinskih območij

Planinsko območje: skupna	pašnika	% izkorišča- pašne povr.	% od skup.povr.	% od pašn.p.
Bohinjsko	7983,21 13,7	2745,25 10,0	34,4	2458,90 30,8 89,5
Tolminsko	4456,74 7,7	2755,79 10,1	61,8	2311,69 51,8 83,8
Kobarjsko	3439,76 5,9	2378,53 8,7	69,1	1695,70 49,3 71,3
Bovško	20209,40 34,8	9674,46 35,4	47,8	3807,16 18,8 39,4
Baška grapa	1452,87 2,5	415,66 1,5	28,6	236,50 16,2 56,9
Dolinsko	5727,04 9,9	1472,09 5,7	25,70	962,04 16,8 65,3
Blejski kot & Do- bravanci	1918,25 3,3	490,23 1,8	25,5	328,00 17,1 66,9
Selske doline	987,90 1,7	545,84 2,0	55,2	529,84 53,6 97,0
Srednje Karavanke	4260,08 7,3	1526,97 5,6	35,8	1500,97 35,2 98,2
Jezersko in Kamniš- ke Alpe	2774,01 4,8	1768,27 6,5	63,7	1720,27 62,0 97,3
Menine	1359,41 2,3	1163,97 4,3	85,6	1131,05 83,2 97,2
Savinjsko	3054,47 5,3	1999,92 7,3	65,4	1844,92 60,4 92,2
Severovzhodne Kars- vanke	407,00 0,7	376,00 1,4	92,4	234,00 57,5 62,2
S K U P A J :	58030,14 100%	27312,98 100%	47,1	18761,04 32,3 68,6

Selška dolina 1,7%, Menina 2,3%, Blejski kot z Dobravami 3,3%, Severne Karavanke 0,4%. Že sam delež planinskega sveta nam postavlja v ospredje pomembnost nekaterih planinskih območij, vendar nam delež dejanske travne ruše in pa delež te ruše, ki je še obremenjena z živino, še bolj predoči pomembnost posameznih pašnih območij. Bovško ima od celotnega planinskega področja 47,8% pravega pašnika, pasejo samo še na 39,4% teh površin (Tabela 3), Kobaridska 69,1% pašnika, pase še na 71,3%, Tolminsko 61,8%, pasejo še na 83,8%, Baška grapa 28,6%, pasejo še na 56,9%, Selška dolina 55,2%, pasejo še na 97%, Bohinj 34,4%, pasejo še na 89,5%, Blejski kot z Dobravami 25,5%, pasejo še na 66,9%, Dolinsko 25,7%, pasejo še na 65,3% teh pašnih površin, Srednje Karavanke 35,8%, pasejo še na 98,2%, Jezersko s Kamniškimi Alpami 63,7%, pasejo še na 97,3%, Menina 85,6%, pasejo še na 97,2%, pašnika, Savinjsko 65,4%, pasejo še na 92,2% pašnikov, Severno zahodne Karavanke 92,4%, dejanskega pašnika, pasejo še na 62,2% tega pašnika. Upošteevane niso bile pašne površine, ki so bile opuščene že pred II. svetovno vojno, ker zanje manjkajo tudi ustrezni podatki. Delež travnih ruš na območjih Menine, Savinjskega, Severno-severno vzhodnih Karavank in Kamniških Alp je delno prevelik, ker katastrski podatki ne upoštevajo zaraščenosti, ki ponekod na privatnih planinah Menine zavzema do polovice areala, ocena pašnika pa se v Savinjskih Alpah čisto nanaša izključno že na obstoječi prvi pašnik in ne na nekdanji areal planine.

Pašni svet slovenskega gorskega sveta je bil pred drugo svetovno vojno razdeljen v 498 pašnih gospodarskih enot. Ta številka je bolj nihala v prejšnjih razdobljih, saj imamo v zgodovinskih virih podatke o planinah, v katerih ni danes sploh nobenega sledu. Planine so nastajale s takratnim načinom sečnje lesa "frat", ki so se po nekaj letih zaraščale. Že pred vojno je bilo nekaj planin opuščeni na Jelovici in Karavankah. Danes lahko naštejemo v Slovenskih Alpah 532 planin, ki pa vse ne obstojajo več. Od teh planinskih obratov, jih je bilo že pred drugo svetovno vojno 34 ali 6,4% opuščeni, po drugi svetovni vojni je planinsko gospodarstvo še nadalje hiral, saj je bilo 93 ali 17,5% planin opuščeni, Vzroki za ta padec so družbeni in prirodni. Deagrarizacija prebivalstva je oslabil delovno silo kmetije, kar je povzročilo v alpskih območjih zmanjšanje

živinskega fonda. Ukinitev gozdne paše in manjših planin sredi gozdev, v glavnem temelječih na gozdni paši, je občutno prizadela pašna območja in s tem kmetovo posest. Velik vzrok za propad mnogih planin pa tiči v skopih prirodnih pogojih. Visokogorska kraška tla s pičlo travno rušo, so slabo prehranila živino, ki ni pridobila na teži, tako da je bil glavni smoter planinskega pašništva razbremenitev kmeta v poletni sezoni in prekrmitve živine v tej dobi, da se prihrani klaja za zimo. Zmanjšana čreda in počasna delna preorientacija s polikulturne poljedelske usmerjenosti v pašno-košni sistem, je delno oblažila zgube na krmi, a jih še zdaleč ni nadomestila. Ukinitev planin je prizadela tradicionalna planinska območja Bovško in Bohinj, pašno območje Doline v Julijskih Alpah. Ukinitiev je bila občutna za posamezne vasi, ker so bile na tem območju skupne srenjske planine. Opustitev ali ukinitiev privatnih planin ni bila tako usodna, ker je prizadelo samo eno kmetijo, take kmetije so se delno same odločile za opustitev planine, ker so se delno preorientirale. Zeraščanje na teh planinah močno napreduje, kljub temu, da obdobje na njih še pesejejo (Menina, Savinjsko območje). Severni del vzhodnih Karavank je zgubil večino starih privatnih planin, pojavile pa so se nove, na zemljiščih opuščeni kmetij, seveda dosti niže. Organizirale so jih kmečke zadruga, a na njih se pase tudi privatna živina. Drugo območje privatnih planin, ki so nastale iz kmetij, je Jezersko, te planine so starejše, danes v večini že opuščene, izjema je novo nastala planina Anclovo, ki jo izkorišča Kmetijski obrat Kranjske kmečke zadruga.

Od vseh 532 planin jih je danes obratuje še 405 ali 76,1%.

/Tabela 4/ Tudi v številu planinskih obratov se kažejo po regijah razlike. Bovčani, ki so imeli 34 (6,4%) planin, so jih pred zadnjo vojno opustili 7, po vojni še nadaljnjih 16, danes jih obratuje 11 (32,3%), kar predstavlja 2,7% planin v Slovenskih Alpah. Na Kobariškem je bilo 16 (3,0%) planin, ena je bila opuščena že pred vojno, po vojni pa še 5. Danes pasejo še na 10 (62,5%) planinah, ki predstavljajo 2,5% vseh planin. Tolminsko, ki velja z Bohinjem za najvažnejše planinsko območje, je imelo 40 (7,5%) planin, že pred vojno so se zarasle 3, po vojni

TABELA 4

Število planin po območjih

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Planinsko območje	Skupno planin	št. Obratujejo plan.	Obrat. planin	Opuščene pred 2.v.	% Opuščene po 2.v.	% Opuščene po 2.v.	% Opušč. planin	novousten. planine	%	%
Bohinjsko	46 8,6	29 7,2	63,0	6		11	37,0	-		
Tolminsko	40 7,5	35 8,6	87,5	2		3	12,5	8		
Kobariško	16 3,0	10 2,5	62,5	1		5	37,5	-		
Bovško	34 6,4	11 2,7	32,3	7		16	67,7	-		
Baška grapa	16 3,0	8 2,0	50,0	-		8	50,0	1		
Dolinsko	31 5,8	24 5,9	77,4	-		7	22,6	-		
Blaske z Dobravami	41 7,7	26 6,4	63,4	5		10	36,6	-		
Soška dolina	10 1,9	8 2,0	80,0	-		2	20,0	-		
Srednje Karavanke	43 8,1	32 7,9	74,4	5		6	25,6	-		
Jezersko in Kamn. Alpe	29 5,5	21 5,9	72,1	-		8	27,9	1		
Menina	118 22,2	117 28,9	99,5	-		1	0,5	-		
Savinjsko	94 17,7	77 19,0	81,9	8		9	18,1	-		

TABELA 4

Število planin po območjih

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Severovzhodne Ka- ravanke	14 2,6	7 1,7	50,0	-		7		50,0	5	
S K U P A J :	532 100	405 100	76,1	34	6,4	93	17,5	23,9	15	2,8

so opustili še 8 planin, danes pa je na Tolminskem še 35, (87,7%) organiziranih planin, to je 8,6% vseh planin v Sl. Alpah. Vasi Baške grape so posedovale 16 planin (3,8%, od tega jih je po vojni propadlo 8, danes pasejo še na 8 (46,6%), kar znaša 2,0% vseh planin. Na tem območju je nastala po vojni nova planina Ponikve iz propadle kmetije. Drugo sliko kaže Selška dolina. Čeprav imajo prebivalci malo planin - lo (1,9%), so dve opustili, uredili pa so tri nove iz propadlih kmetij. Danes jih še vedno izkoriščajo 8 (80,8%) ali 2% vseh planin.

V planinskem gospodarstvu najpomembnejši in najtipičnejši je Bohinj. Tu je bilo urejenih 46 (8,6%) planin. Starih opuščeni planin najdemo na tem območju 6, po vojni se jih je priključilo še 11, živino gonijo danes le še na 29 (63%) planin. Bohinjske planine predstavljajo 7,9% vseh planin.

Prebivalci Blejskega kota in Dobrav so imeli planine na Pokljuki in Jelovici skupno 41 (7,7%). Že pred vojno so opustili na Jelovici 5 planin, nadaljnjih lo je bilo ukinjenih največ zaradi prepovedi gozdne pašne. Iz senošet v bočju Jelovške planote je bila urejena ena sama nova planina Zgoške Ravne. Še vedno najdemo živino na 26 (63,4%) planinah, ki predstavljajo 6,4% planin.

Dolinci imajo urejene planine na dveh straneh v Julijskih Alpah 16 in Zepednih ^{Karavanah} 15, po vojni so bile opuščene 4 planine v Julijskih Alpah in 3 v Karavanah. Živina prihaja na 12 alpskih in 12 karavanških dolinskih planin. Skupno so imeli Dolinci 31 (5,8%) planin, danes jih obratuje še 24 (77,4%) in te predstavljajo 5,9% vseh še obstoječih slovenskih planin.

Srednje Karavanke od Belščice do Plešivca so posejane s 43 (8,1%) planinami, 5 od njih je že dolgo opuščeni, po vojni so jih opustili še nadaljnjih 6. Domačini gonijo živino danes še vedno na 32 (74,4%) planin, kar znaša 7,9% vseh obstoječih planin.

Območje Jezerskega s privatnimi planinami, ki so delno urejene v Karavanakah in delno v Kamniških Alpah, ter Kamniške Alpe imajo skupno 29 planin (5,5%). Na tem območju so opustili 8 planin in uredili iz propadle kmetije eno novo. Na tem območju se raztezajo največje planine v Slovenskih Alpah. Obratuje jih še vedno 21 (72,1%) in predstavljajo 5,9% vseh planin. Menina, v jugovzhodnem voglu Kamniških Alp, je območje skupnih in privatnih planin. Privatne planine, ki so nastale z razkosanjem skupnih planin med posestnike posemeznih Tuhinjskih vasi, tako je nastalo 107 malih pašnikov - planinic, obravnavamo združeno po vaseh in so na karti tudi tako prikazane. Meninsko območje ima 118 planin zvečine nekaj hektarskih pašnikov ter samo 11 večjih planin, skupno predstavljajo 22,2% planin. Od teh je 1 večje opuščena, od malih privatnih se ne more reči, da so opuščene, ker se ne pase regularno vsako leto, vendar zaraščanje močno nspreduje, vendar nimamo o tem točnih podatkov. Živino priženejo še vedno na 117 (99,5%) planin, ki med slovenskimi planinami zavzemajo 28,9%. Meninsko območje po številu planin resnično prednjači, po obsegu pašnega sveta in po pomenu pa še zdaleč nima prvenstvenega pomena.

Planine Savinjskega območja imajo lastniško in velikostno podobno pestrost kot meninske. Ker so privatne planine številne, je bila na tem območju naštetih 94 (17,7%) planin, vendar je opuščanje in zaraščanje teh arealov veliko. Starejših opuščeni planin je 8 in še 9 po vojni. Po nekaj glav živine še vedno priženejo na 77 (81,9%) planin, ki v slovenskem merilu predstavljajo 19% vseh planin.

Območje Severovzhodnih Karavank s Peco in Uršlje gore ima 14 (2,6%) planin. Starejše privatne planine samotnih kmetij pod Peco so vse opuščene (7), nasprotno so kmetijske zedruge preuredile 7 opuščeni kmetij v planinske pašnike, vse v območju Uršlje gore. Skupno priženejo živino še vedno na 7 planin (50%), ki tvorijo 2,2% vseh slovenskih planin.

ŠTEVILO ŽIVINE NA PLANINAH

Ni se skrčil samo teritorialni obseg planinskih pašnikov, pač pa se je občutno zmanjšalo število živine, na eni strani celoten živinski fond, na drugi strani pa še posebno živina, ki odhaja na pašo v planine.

Za zmanjšanje živine na vsem območju Slovenskih Alp je bila odločilna vojna, vendar po vojni se živinski fond ni zaželeno povečal in temu so bile vzrok povejne družbene spremembe, ki so zmanjšale planinske teritorije in preusmerile nekdanje številno planinsko osebje v druge dejavnosti. Delno se kažejo ponekod že začetki preusmerjanja dolinskih kmetij iz polikulture usmerjenosti v pašne-košni sistem, vendar še zdaleč ne v specializirani in komercializirani obliki, čisto samo kot nujen izhod ob zmanjšanih delovnih sposobnostih, kar spontano vodi k zaželenemu povečanju krmne baze v dolini. Te dolinske preusmeritve omogočajo tudi delno večje ostanje živine preko poletja v dolini.

Pomembnost planinske pašne bi nam potrdila dobra statistika, toda na žalost so tu podatki močno pomanjkljivi. Prvo je že statistika v o številu živine zbrana za večja območja in je nemogoče izločiti živino, ki sploh ne gre v planine; drugič se za vse planine ne vodi statistika, zato manjkajo podatki, tretjič se živine ponekod seli iz nižjih planin v višje, a ne vedno vsa, ali pa jo še direktno iz doline priženo takoj na višjo planino, zato podatki ne morejo biti povsem točni. Tudi za primerjavo nekdanjega in današnjega števila živine na planinah manjkajo točni in popolni podatki za vse področja. Po cenitvah je šlo nekdanj po posameznih področjih v planine dosti več živine, za Bohinj, Tolminsko, Kobarško se navaja 90% vse živine, v Blejskem kotu in Dobravah dosti manj od 50 - 60% (2,231), v Kamniških Alpah 62,0%, Menina 53%, Lučko področje 30,5%, slednji nizki delež se nanaša na področje, kjer mlečna živina ni šla v planine, zato pa skoraj vsa jalova živina (5,145). Danes nam prav tako manjkajo podatki o številu živine, da ne moremo

napraviti zeključkov o deležu živine na planinah. Bolj nam je uspelo zbrati podatke o dejanskem številu živine na planinah v letu 1966, tudi tu ni zbrane statistike, temveč navejamo z anketami pridobljene podatke. Na vseh planinah v slovenskem alpskem območju se je prepaslo 9151,9 glav normalne živine (GNŽ) v poletni pašni sezoni × (Tabela 5). Delež planinske živine je bil po posameznih območjih različen in niti ni v razmerju z obsegom posameznih pašnih območij. Na prvem mestu je bil Bohinjski s 13,7% pašnih površin z 1220,55 GNŽ ali 13,4% pašne živine, sledilo je Šavinsko območje s 5,3% pašnih površin in 1180,25 GNŽ ali 12,9% živine. Nadalje so se zvrstila naslednja območja, Tolminsko 7,7% vseh pašnih površin z 925,90 GNŽ, 10,1% planinske živine, Jezersko in Kamniške Alpe s 4,8% planinskimi pašniki in 966,40 GNŽ ali 10,6% vse živine, dalje Kobaridsko s 5,9% pašnih površin in 938,80 GNŽ ali 10,5% živine. Na vseh ostalih območjih se je prepaslo manj živine, na Menini z 2,3% pašnimi površinami 713,40 GNŽ ali 7,8% živine, na Dolinskem območju 29,9% planinskih površin s 598,30 GNŽ ali 6,5% živine, v območjih Srednjih Karavank s 7,3% pašnih površin in 840,15 GNŽ ali 9,2% živine. Na pašno območje Blejskega kote in Dobrav je odpadlo 3,3% planinskih pašnikov in 597,25 GNŽ ali 6,3% živine, v to skupino se je uvrstilo tudi Bovško z najboljšejnimi pašnimi površinami 34,8%, a samo 450,25 GNŽ ali 5% živine. Med najmanjše območja smo prišteli območja Selške doline z 1,7% pašniki, na to območje odpade 287,90 GNŽ ali 3,1% živine, sosednje območje Baške grape vključuje samo 2,3% planinskih površin in 197,55 GNŽ ali 2,2% živine. Podobno skromno planinsko območje so Severnovzhodne Karavanke z 0,7% pašnimi površinami in 215,00 GNŽ ali 2,3% živine.

Pregled nekdanjega števila živine v planinah nam na žalost ovirajo pomanjkljivi podatki. Na voljo imamo za nekatera območja podatke, ki niso povsod popolnoma točni, vendar nam le omogočajo primerjavo števila živine na planinah nekdanj in danes. Za vsa področja Julijskih Alp imamo podatke iz leta 1932 (6, ²⁶⁻⁴⁶ 1932, 241-245) za območje Zpadnih in Srednjih Karavank ter Kamniških Alp z Jezerskim nam je na razpolago tudi nepopolna statistika iz leta 1923. Navedena območja so imela med obema vojnama po nepopolnih podatkih 11352,22 GNŽ, pri tem niso bila

vključena območja Savinjskega, Menine in Severnovzhodnih Karavank, ki danes predstavlja še vedno 23% živine v planinah. Če prištejemo k skupni nekdenji vsoti živine še 23% te sume, ne bo nič pretirana številka o številu živine v planinah, ki znaša skupno 15093,18 GNZ. Na ta način lahko ocenimo zmanjšanje živine v planinah za 33%.

Število živine po planinah je bilo dosti višje. Leta 1932 je bilo po številu živine v planinah na prvem mestu Bohinjsko planinsko območje z 2305,20 GNZ (15,2%). Vodilno vlogo je obdržalo to področje do danes. Koberiško območje je prepaslo 1824,60 GNZ ali 12,8%, Bovško 1342,11 GNZ ali 8,9% ter Tolminsko z 1228 GNZ ali 12,8% živine v planinah. Ta tri območja, z nekdanj močno cvetočim planinskim gospodarstvom, še danes stojijo na drugem mestu, vendar je Bovško planinsko območje s propadom ovčereje najbolj zmanjšalo obseg planinskega gospodarstva. Za Srednje Karavanke se navaja, da se je prepaslo 1502,97 GNZ ali 11% ter Kamniške Alpe 1256,60 GNZ ali 8,3%. Blejski kot z Dobravami je pošiljal v planine 1406,70 GNZ ali 9,3. Na Dolinsko območje je odpadlo 384,25 GNZ (5%) vse živine v planinah. Za nekdanje število v živine v planinah imamo še podatke za Selško dolino 275,95 GNZ ali 1,8% in Baško grapo 454 GNZ ali 3% vse živine v planinah.

Iz te statistike je razvidno, kolikšen pomen so imele nekdanj planinske območja in kakšen padec je zabeležen pri tej organizaciji živinoreje. Vsa območja kažejo občutno zmanjšanje živine v planinah, na Bovškem za 67%, v Blejskem kotu z Dobravami za 56%, Baški grapi za 53%, na Koberiškem za 49%, v Bohinju za 48%, Srednjih Karavankah za 47%, na Jezerskem in v Kamniških Alpah za 24%, Dolini in Tolminskem za 19%. Na ostalih planinskih območjih, na Menini, Savinjskem in v Severovzhodnih Karavankah se je število po oceni zmanjšalo za 24%, v Selški dolini za 33%. Na žalost nimamo podatkov, koliko od vse živine ~~4~~ dolini gre v planine. Stare ocene smo že navedli, toda te danes sploh ne držijo več. Točne podatke imamo za Bohinjsko območje, kjer je odhajalo nekdanj 90% živine v planine. V letu 1958 je bilo še vedno 85,3% živine v planinah. Potem je nastopila

poostritev prepovedi gozdne paše, kar je odločilno vplivalo na število živine v planinah, zato je bilo leta 1960 v planinah samo še 47,2% živine. Po dveh letih se je zaostritev oblačila in spet je pričelo odhajati v planine več živine, 1963. leta š že 50,3%.

Na zmanjšanje števila živine v planinah pa vpliva tudi deagrarizacija celotne vasi. Spet nam je Bohinj inštruktiven primer, bolj agrarno trdna Zgornja dolina je pošiljala 1958 leta še 90,5% vse živine, 1963. leta pa že samo 62,3%. Spodnja dolina, ki je bila pod močnejšim gravitacijskim vplivom industrijskega centra Jesenic, je hitreje opuščala planinske živinorejo. Toda so bile planine tudi dosti slabše, 1958. leta je bilo v planinah še 56,8% živine, leta 1963 le še 30,2%. Tako razmerje velja v Bohinju po oceni še danes, le da v Spodnji dolini planšarstvo še stalno zgublja na pomenu, medtem ko v Zgornji dolini ne kaže snatnega upadanja.

Tolminsko, drugo tipično planinsko območje Slovenije, ki je nekdaž pravtako pošiljalo 90% živine v planine, je leta 1966 prepaslo še vedno 74,9% živine v planinah in kaže veliko manjši upad kot Bohinj. Isto lahko trdimo za Kobarško. To sta agrarni pokrajini, ki sta ostali zunaj industrijskih območij in temeljita na stari tradicionalni živinoreji. Bovško, ki je bilo usmerjeno v ovčerejo in je zaradi uvoza cenejše in boljše volne zgubilo na pomenu, je močno zmanjšalo število ovac. Tudi ovčji sir ne gre dosti v prodajo. Leta 1966 je bilo v planinah samo še 31,3% vse živine. Krave še nekdaž niso hodile v slabe planine, nasprotno so ovce odhajale vedno vse in leta 1966 je bilo v planinah le 54,4% vseh ovac.

Kot izrazito agrarni območji sta ostali še Selška dolina in Baška grapa. Prva je obdržala in celo razširila planinske živinorejo, slednja pa je kljub agrarni tradiciji močno opustila slabe planine.

Za ostala območja nimamo podatkov, vendar za vse velja podoben

proces kot v Bohinju, odročni agrarni predeli pošiljajo, čeprav manjši, a vendar znatni procent živine v planine. To velja za območje Kamniških Alp in Menine. Nekatera območja so se pod vplivom industrijskih centrov desagrarizirala (Jesenice, Kranj, Celje), planinsko gospodarstvo je postalo zato drago in se je močno skrčilo, tak proces napreduje v Zgornjesavski dolini, Blejskem kotu in Dobravah, Srednjih Karavankah in Savinjskih Alpah.

Še večje so spremembe po vrstah živine, ki odhaja na planinsko pašo. Že v preteklosti so izstopale območja z izrazito mlečno in jalovo živino na planinah, usmerjena v sirarstvo. To so Bohinj, Tolminsko, Kobarško, Bovško, ki so to tradicijo, čeprav oslabiljeno obdržala do danes. Karavanke in Kamniške Alpe so imele močno mešano strukturo. Kljub temu, da so bile na planinah tudi mlečne krave, niso bile usmerjene v izrazito sirarstvo, Savinjsko območje, Menina, Severovzhodne Karavanke, območje Selške doline pa so že nekdanj imele v glavnem jalovo živino.

V planinah Slovenskega alpskega sveta je bilo 1966. leta 3645 krav ali 39,8% GNŽ (TABELA 5) Ta delež so presejala planinska območja Tolminsko 83,8% krav, Kobarško 78,4%, Bohinj 58,4%, Bovško 45,5%, Kamniške Alpe in Jezersko 42,9%. Vse ostala območja imajo manj krav v planinah, Blejski kot z Dobravami 31,3%, Baške grapa 29,9%, Srednje Karavanke 18,8%, Dolina 16,9%, Menina 15,6%, Savinjsko 10,8%, Severovzhodne Karavanke 6,1%.

Mlado govedo srečujemo na vseh planinah. Redke so planine, kjer so ločene posamezne vrste goveda. Na vseh planinah je ⁴¹⁶ 9841 telic in junčkov ali 2688,70 GNŽ. Ta vrsta živine občutno prevladuje na območju Severovzhodnih Karavank, 92,2%, območju Selške doline 49,9%, na območju Menine 41,8%, Srednjih Karavank 38,4%, Doline 34%, Jezerskega in Kamniških Alp 34,0%, na Savinjskem 29,8%.

Teleta niso nikoli ločena v planinah od ostalega goveda in jih je bilo v planinah 1250 ali 187,50 GNŽ ali 2%.

Večkrat so posebej ločene volovske planine, a tudi niso številne. V planinah je bilo leta 1966 skupno 1258 volov ali 1509 GNŽ, to je 16,3% vse živine v planinah. Velik delež imajo voli na območju Menine 34,6%, Savinjskega 38,1%, Baške grape 34,0%.

Konje so nekdanj več gonili v planine. Obstojele so posamezne konjske planine. Leta 1966 je bilo v planinah samo 189 konj, to je 245,70 GNŽ ali 2,7% vse živine.

Najbolj se je spremenilo število ovac. V planinah vseh območij je bilo 8754 ovac in koz ali 798,90 GNŽ, kar je zneslo 9,6% vse živine v planinah. Leta 1932 je samo Bovško imelo v planinah 9720 ovac in je bilo izrazito usmerjeno v ovčerejo. Dolinske planine v Julijskih Alpah so bile le podaljšanje bovškega območja z velikim številom ovac. Danes je v Bovških planinah 2042 ovac ali 204,12 GNŽ, to je 45,5% vse živine tega planinskega območja. Tudi Dolinci še redijo dosti ovac in jih pošiljajo v planine skupno 1480 ali 24,7%. Na Savinjskem območju so pravitako urejene ovčje planine, a se je število tudi dosti zmanjšalo. V planinah je bilo še 1963 ovac, kar je predstavljal 16,6% vse normalne živine na tem območju.

Kljub tako znatnemu zmanjšanju živine v planinah po vseh območjih, pa detailna statistika za posamezne planine kaže porast pašne živine. To je povzročilo združevanje posameznih pašnih obratov v eno pašno enoto. Združili sta se po dve ali celo po tri planine v eno pašno enoto in s tem so se združile tudi črede na teh planinah in relativno povečal delež živine na združeni planini, ki pa ne presega nekdanjega števila živine vseh treh planin. Velika, Mala Poljana in Javornik izkazujejo 13% porast, Breška in Bistriška planina 41% porast. Večkrat pa se je živina zaradi ukinitve posameznih planin preusmerila na drugo in s tem se je povečalo število živine na nekaterih planinah kot na Soriški planini 42% porast, na Pečani 13% porast, Lipanci 254% porast, na Policah 114% porast, Čoka 43% porast. Redkejši so primeri, da je planina počasi širila svoj obseg in povečevala možnost prepaše za več živine. Tak primer je planina

Stador na Tolminskem, ta je z vključevanjem posameznih senot žeti večala svoj obseg. V primerih, kjer nam je dana možnost primerjave živine v planinah s prejšnjimi obdobji, pa moramo ugotoviti skoraj povsod občutno zmanjšanje živine.

SPREMEMBE V NAČINU PLANINSKEGA GOSPODARSTVA

Vse do sedaj navedena dejstva, deagrericizacija kmečkega prebivalstva, spremembe v lastništvu planinskih območij, zožitev pašnih površin in zmanjšanje števila živine, so vplivala tudi na način planinskega gospodarstva. Če opišemo organizacijo planinskega gospodarstva v pretekli dobi, moramo najprej poudariti lastninske razlike, ki so povzročale različne načine planinskega gospodarjenja.

Prva skupina so privatne individualne planine, te so nastale z razdelitvijo skupnih planin. Po obsegu so to majhni pašniki, često ograjeni, na njih se vrši paša ekstenzivno brez nadzorstva z edinim namenom prepaše v poletni dobi ločeno od dolinskega obrata. Te planine nimajo normalno planinskih stanov in redki so tudi hlevi na njih. Živino priženejo v ograjene pašnike in jo pustijo vso pašno sezono na pašniku, na pašniku so urejene majhne lokve za napajanje živine. Lastniki pridejo enkrat tedensko na ogled, kako živina uspeva. Na te planine gonijo samo mlado in jalovo živino. Način izkoriščanja se na teh planinah ni bistveno spremenil z izjemo, da se je število živine zmanjšalo in nekaj teh planin je popolnoma opuščeni (KARTA 1), deloma že čisto zarasli. Zaraščanje pašnih površin kaže na zmanjšan interes dolinskih kmetij za planinsko pašo ali na oslABLJENO delovno sposobnost kmetije. Gospodarstva nimajo delavcev, da bi očistili pašne površine. Privatne planine tega tipa srečujemo na južnem delu ¹Štirnške planote, v Savinjskem območju so posebno številne na bočju andezitnega grebena Travnika in Smrekovca in na spniški planoti Golte. Tekin planin je bilo nekaj v gorski skupini Storžiča in v Srednjih Karavankah, danes so skoraj vse opuščene. V Zepadnih

Karavankah so take privatne planine nad Srednjim vrhom (planina Železnice), vendar paša na njih paša. V Julijskih Alpah je bilo takih planin manj, v Baški grepi so urejene ≈ Rutarke planine, na Zakotlu. Na Tolminskem je nekaj takih planin, ki služijo kot spomladanski in jesenski pašniki, a ponekod ostane mlada živina v ograjenih pašnikih vso pašno sezono. Planina Steder je tudi teko nastala iz združenih privatnih senožeti. Na te planine prihaja tudi mlečna živina in tu je izdelovanje sira skupno, a vendar privatno. Na Jeloviški planoti srečamo nekaj privatnih planin, ki jih lastniki samo občasno še izkoriščajo, na teh planinah je bil normalno vedno pastir.

Podobne privatne planine kot na Jelovici so bile v Severovzhodnih Karavankah, vse so imele pastirje, vendar na teh planinah se danes sploh ne pase več. (KARTA 1) Drugačnega nastanka so bile privatne planine na Jezerskem, nastale so iz propadlih samotnih kmetij v višjih legah. Na teh planinah se ni pasla samo jelova živina, temveč na nekaterih tudi mlečna (planina Mlinarjevo sedlo); na takih planinah so bile vedno majerice, na ostalih se je pasla živina brez nadzorstva. Posebno na Jezerskem se je lastništvo privatnih planin spremenilo. Velike kmetije, ki so posedovale te planine, so jih z agrarno reformo zgubile. Planine so postale last SLP; na njih se danes ponekod vrši skupna paša brez pastirjev. Podobno je bilo nacionaliziranih nekaj privatnih planin v Savinjskem območju in delno tudi v Zepadnih Karavankah.

Zmanjšana pleninska čreda, zaraščanje pašnih površin in propadanje hlevov in plotov je splošen pojav na privatnih planinah. Saj je 34 individualnih planin opuščenih.

Drugačen je bil način pleninskega gospodarjenja na srenjskih, servitutnih, občinskih, najemnih in privatnih planinah z večjim številom lastnikov. Vse te vrste planin, razen slednjih, so postale Splošne ljudske pramoženje. Način gospodarjenja na vseh teh planinah je brez ozira na lastništvo upravljal pašni odbor iz lastnikov, upravičencev ali koristnikov. Tak odbor je skrbel

za vzdrževanje planine, planinskih zgradb, plotov, poti in vodnih rezervoarjev. Vsa vzdrževalna dela so izvajali vsi udeleženci ali upravičenci odvisno od pravic, ki so jih imeli do paše ali po številu živine na paši. Les za vzdrževanje so dobili iz bližnjega gozda, kjer so obstojale servitutne pravice do koriščenja lesa, ali direktno iz gozda, ki je bil planini priključen. Tak odbor je določal tudi termin odгона živine v planine, sistem paše in trajanje paše na planinah. Določena je bila tudi oseba, ki je skrbelo za gospodarjenje na planini, ta je udinjal tudi pastirje. V kolikor so bile planine orientirane v mlečno-predelovalno gospodarstvo, so ti najemali sirarje in skrbeli za delitev mlečnih izdelkov med upravičence, transport sira v dolino in prodajo. Za interesiranost za izkoriščanje in organizacijo je bila izključno v rokah udeležencev in koristnikov, ti so tvorili pašne srenje in te srenje so čisto togo vodile pašo, ovirale in izločale so skupne paše one zainteresirane kmetovalce, ki niso imeli pašnih pravic. V letih pred drugo svetovno vojno je pri izboljševanju in modernizaciji planinskih obratov pomagala "Agrarna operacija", vendar je to urejevanje zajelo samo posamezne planine v vseh območjih. Iz predvojnih podatkov se navaja, da je bilo izboljšanih 17% planin. Popravljali so predvsem planinske zgradbe, sirarne in urejali vodovode in napajalne naprave, manj je bilo storjenega za čiščenje in izboljšanje produktivnosti pašnih površin.

Po drugi vojni so Kmečke zadruge prevzele gospodarjenje na planinah. Z gospodarskimi ukrepi prepovedi gozdne paše se je zmanjšal obseg teh območij. Zadruga so na mnogih planinah začele s čiščenjem in urejevanjem, vendar temeljitih strukturnih sprememb planinske gospodarstvo ni doživelo. Izdelani so bili številni ureditveni načrti planin, ki so ostali največkrat samo načrti. Melioracijske potrebe planin so čisto presegale ekonomska pričakovanja zadrug, zato so jih pustili v izkoriščanju starim kmečkim interesentom nekdanjim upravičencem. Ti nujno potrebujejo krmo, so pa investicijsko prešibki, da bi modernizirali planinske obrate, zato vztrajajo pri starem tradicionalnem pašništvu, zadovoljijo se v glavnem samo s prehrano ali skromno

prirejo živine ter razbremenitvijo opravil z živino v poletni sezoni, ko so zaposleni z najnimi poljskimi deli. V planinskih območjih, ki so temeljila izključno samo na paši ali predelovanju mleka v maslo in domač sir, je zadruga še obdržala nadzorstvo nad planinskim gospodarstvom in po možnostih pomaga pri vzdrževanju planine, toda sistem pašne organizacije je prepuščen samim koristnikom. Tako upravljanje srečujemo v Savinjskih in Kamniških Alpah, v Srednjih Karavankah, Dolini, na Me-nini, v Blejskem kotu in Dobravah ter Selški dolini. V najizrazitejših planinsko pašnih območjih je zadruga močneje zvezana s planinskim gospodarstvom. Zadruga skrbi za odkup in predelavo mleka ter vso prodajo mlečnih produktov. Izvedba ure-ditvenih načrtov planin je njihova še neizvedena naloga. Pašna organizacija je še popolnoma prepuščena kmetom. Vzdrževanje pla-ninskega obrata je največkrat vzajemno pomaganje zadruga s sredstvi in dejanskih udeležencev z obveznim delom (rabota). Seveda primanjkuje vedno sredstev, zadruga dobiva sredstva iz prodaje mlečnih izdelkov in od lesa, ki ga seka na planinskih površinah. Zarasle pašne parcele so prešle v upravo gozdnega gospodarstva, odpadla je gozdna paša, vendar je ostalo v okvi-ru planin ponekod dosti zareslih površin ali pravega gozda, ki ga ponekod zadruga izkorišča in predeluje (Bohinj), s temi dohodki delno pomagajo vzdrževati planine. Na območju mlečno predelovalnih planinskih obratov (Bohinj, Tolminsko, Koberiško, Bovško) so vedno večje težave med rentabilnostnimi težnjami zadruga in usteljenim načinom gospodarjenja pašnih udeležencev. Zadruga ~~ni~~ skrbi za sirjenje v planinah in nastavlja sirarje, pri ~~tem~~ ^{temu} nastaja vedno težava, prvič zaradi pomanjkanja sirar-jev, drugič je često nerentabilno na majhnih planinah z mešano živino zaposliti sirarje, tretjič zadruga ne more zaposliti to-liko oseb za kratko sezono, medtem ko večino leta nima zaposlit-ve za vse te osebe. Tu nastaja razlika v plačilu, sirer ali na-stavljen pastir dobi redno plačilo in socialno zavarovanje, medtem ko je to včasih vse odpadlo razen skromnega plačila. Pri pastirjih, ki pasejo domačo živino, odpade vse plačilo, v kolikor so pastirji najeti, odpade socialno zavarovanje, zato dobijo plačilo in hrano. Zaslужek pastirjev se je znatno spre-menil. Medtem ko je pastir včasih dobil v glavnem hrano, za eno

kravo je dobil za teden dni hrane, ki je sestajala iz kruha, zabele in sladkorja, ter po pašni sezoni še nekaj plačila, je danes plačilo pastirja dosti višje, vendar je kljub boljšemu plačilu težko najti pastirje. Plačilo se po dogovoru obračunava različno. Ponekod zbere pašnino pašni odbor, drugod zadruga. Del pašnine se porabi za vzdrževalna dela na planini, v kolikor dela koristniki sami opravijo, se pašnina ustrezno zniža.

Pašnina znaša različno, od 4000 - 8000 ^{N.din} po glavi in različno tudi po vrsti živine. Pastir dobi plačano različno po glavi od 3000 - 5000 ^Y din, ali dnevno ponekod 3000 ali pa ima zgovorjeno mesečno plačo. Mesečni dohodek pastirja znaša v razponu od 240,00 N din do 1300,00 N din. K temu pride ponekod še hrana, prav tako računana vedno na glavo, ki pa ni več tako skromna kot nekdanj. Pašnina je znatni izdatek za kmeta, da se marsikdaj sliši pripombe, da se bo kmalu bolj sračalo kupiti seno in krmiti živino doma.

Še veliko večje pomisleke imajo ponekod zadruga, ki morajo vzdrževati sirarje in delno tudi pastirje na malih planinah. Zadrugam ni uspelo ločiti živino po planinah za mlečno in posebej za jalo živino. Lastniške razmere ovirajo to razdelitev. Kmetje imajo postavljene stanove in hleve na nekdanjih srenjskih planinah, kjer so imeli nekdanj pašne pravice. Še danes pošiljajo domačega pastirja z vso živino na tisto planino, kjer imajo stan. Zato se pojavlja povsod mešana čreda, kar zmanjšuje možnost zvišanja števila mlečne živine in s tem se zmanjšuje rentabilnost sirjenja. Vse te težave so marsikdaj privedle do sprememb v načinu planšarjenja. Pomanjkanje pastirjev je prisililo kmete, da pošiljajo živino v planine brez nadzorstva in jo hodijo lastniki le ogledovat. Uveljavlja se tak način paše na skupnih planinah, kot je bil v veljavi samo pri privatnih individualnih planinah. Brez pastirja je danes živino na Vrtaški planini, Ročci, Jeseniški planini, itd., kjer so bili nekdanj vedno pastirji. To je povzročilo spremembe v strukturi pašne živine. Mnoge mlečne paš planine imajo danes v glavnem samo mlado govedo in nekaj presušenih krav ter po eno ali dve mlekariči, da ima pastir mleko. Take spremembe so zlasti ne

planinah v Karavankah, na Jezerskem in Kamniških Alpah. Zlasti na Belščici in Košuti so bile nekdanje mlečne planine, kjer danes srečujemo zelo malo mlečnih krav. Pastirji mleko največkrat prodajajo turistom, delajo maslo ali domači sir, vendar le za domače potrebe. Isto sliko kažejo Krvavške in Velikopoljske planine. Čeprav je mlečne živine veliko, se sirarstvo še v preteklosti ni komercialno razvilo. Pastirji izdelujejo le domač sir, mleko pa prodajajo turistom. Na Savinjskem območju je ostala samo ena mlečna planina Grohat, na njej izdelujejo domač sir. Zpadne Karavanke nimajo več nobene mlečne planine, isto je z dolinskimi planinami v Julijskih Alpah, vse so za jalovo živino, kjer je le nekaj presušenih krav. Brez mlečne živine sta tudi planinski območji Baške grape in Selške doline. Blejski kot ima še nekaj mlečnih planin na Pokljuki, medtem ko imajo vasi z Dobrav v planinah na Jelovici samo jalovo živino.

Drugače pa je v planinskem območju Bohinje, Tolmine, Kobarida in Bovca. Na teh območjih prevladujejo mlečne planine z razvitim sirarstvom. V Bohinju je nekaj planin opuščenih, delno zaradi prepovedi gozdne paše ali slabih pašnih površin (planine v spodnjih Bohinjskih gorah). Vendar je še dosti planin, kjer se predeluje mleko in je potreben sirar. Ker na eni strani sirarjev primanjkuje, teh ni zadosti, ali se zaradi premajhne količine mleka ne izplača siriti, nastajajo razne kombinacije. Združita se po dve planini v en predelovalni obrat, mleko se prenaša in siri se samo na eni planini. Mleko s planine Za Mišelj vrhom sirijo na planini Vele polje. Zgodi se, da mleko odnašajo celo v dolino, kot leta 1963 iz planine Zajamniki v vas Češnjico, ali ga odvažajo z avtomobilom kot z Bitenjske planine v Bohinjsko Bistrico. Včasih zadruga najame pastirje, ki so večji sirjenja, da sirijo na planini, kjer psejajo, tako je že vrsto let na planini Viševnik.

Na Tolminskem je prav tako razvito sirarstvo, saj se je od tod v preteklosti razširilo v Bohinje. Vendar zadruga tu ne vodi sirarstva povsod, temveč samo na združenih planinah in planinah,

kjer imajo lastniki pogodbo z zadrugo. Na nekaterih privatnih planinah najemajo sirarje upravičenci sami in skrbijo tudi sami za prodajo sira kot na planinah Sleme in Medrije. Iste razmere so na Koberiškem. Večje spremembe je doživelo sirarstvo na Bovškem. Tu so bile v glavnem ovčje planine in izdeloval se je ovčji sir. Ovčereja je po vojni zgubila na pomenu in tudi sir ne gre dobro v prodajo, na drugi strani pa so se skrčila tudi pašna območja zaradi gozdne paše in mnogo planin je bilo ukinjenih, samo na nekaterih pa se še siri, drugod pa se pasejo le jalove ovce.

Ni se samo spremenila struktura živine na mnogih planinah, skrčila se je tudi čreda. Praktične potrebe so prisilile pašne upravičence, da so opustili pašno tradicijo in se združili v enotno čredo in tudi enotne pašne območje: v Bohinju x Velo polje in Mišelj vrh, na Tolminskem pa Kuk in Lom ter Upala in Grič. Posebno značilno je to za vasi pod Karavankami od Jesenic do Begunj, ki so se močno deagrarizirale. Število živine se je znižalo, pastirji so našli zaposlitev v jeseniški industriji, zato so se združile planine v strneno pašno območje in sicer Žirovniška in Zatrežniška planina, Doslovska in Smokuška planina v en obrat. Na Dobrači so se združile Bistriška in Bmška planina ter Lejška in Podgorske planine. V Stražičevi skupini so se združile v en obrat kar tri planine Velike in Mala Poljana ter Javornik. V Zapadnih Karavankah so tako združene planine Za Lepim vrhom, Grajščica, Tišlarca, Mikulovice in Ulbingove planina. Poleg teh novejših planinskih združb, ki jih je povzročila deagrarizacija, imamo planine, ki so še ed nekdanj povezane s svojimi podružnimi planinami, ki leže v bližini. Tako so združene planine v Karavankah Belska planina, Pusti rovt, Svečica, Belščica, Za Maure, Stazare, Seče. Posebno mnogo takih primerov je v Savinjskem območju, to so: Jezerca in Ravne; Podvežak in Vodule; Javorje in Zelnarica; Korošice, Petkove njive, Molička peč, Vodotočje in Stare Stale.

Poleg teh združenih pašnih območij pa moramo razlikovati še posebno višinsko povezavo planin, ki se vrši v časovnih pašnih intervalih, spomladaj iz doline na prve ali nizke planine za dva

do tri tedne in dalje višje na visoke planine. Jeseni se živina ponovno vrne na spodnje planine in ostane na njih dva do tri tedne ali pa tudi dalj. Ob prvem snegu se preseli končno v dolino. Ta stalni planinski sistem je razvit v Bohinju pri Zgorajjedolinskih planinah, v Blejskem kotu in na Tolminskem. (2; 117-130)

Spomladanska paša se prične začetkom maja (4.maj), odvisno od vremenskih razmer, in sicer prva na skupnih dolinskih pašnikih - gmejnah (Bohinj), ali privatnih pašnikih (Tolminsko). V začetku junija odide živina na prve planine, na njih ostane največ do tri tedne in koncem junija ponavadi 28.junija (na Sv. Petra) odide živina na visoke planine. Ob tem času pride v Julijskih Alpah na planine še ostala živina tudi tam, kjer niso vmesnih stopenj.

V Bohinju se je pašni sistem že pred petdesetimi leti skrčil za eno vmesno stopnjo. Namreč po dolinski paši na gmejni je odšla živina pred odhodom na prve ali nizke planine še za en ali dva tedna v rovte, pasla se je večina po gozdovih in manj po rovtih, kjer je prenočevala.

Drugačen pojav lahko zasledujemo na Tolminskem pri privatnih pašnikih. Ti so se v povejni dobi spremenili iz senožeti v pašnike in dobivajo vedno večji značaj kot stalne planine za mlado govedo, medtem ko krave normalno odhajajo v višje planine.

Od srede maja naprej prične živina odhajati na planine. Dan odgona določajo vremenske razmere, te se zavleče lahko do prvega tedna v juniju. V tem času pride živina na planine v vseh pašnih območjih Slovenije. V območjih s stopenjsko planinsko pašo so v tem času zasedene z živino vse prve planine. Šele konec junija ponavadi do 28.junija odide živine z nizkih planin na visoke v Bohinju, na Tolminskem, v Blejskem kotu. V Karavankah srečamo ta pojav pri planinah Koroške Bele, na Belščici in Kočni ter pri vaseh Doslovče in Smokuč, ki imata prvi planini Doslovško in Smokuško ter višjo Zelenico. V zadnjem času ostaja ponekod tudi nekež živine na spodnjih planinah

skozi vso pašno dobo, to se vedno bolj uveljavlja na planinah, kjer se oživlja turistična dejavnost (Uskovnica, Goreljek), da dobijo turisti mleko. Na Tolminskem ostajajo teleta na spodnjih planinskih pašnikih.

Na visokih planinah ostane živina do začetka septembra. Pomemben pastirski datum je 8. september; od tega datuma do konca septembra se vrača živina z visokih planin na nižje (Bohinj, Blejski kot, Tolminsko) ali v dolino. Povratak z nižjih planin v dolino je ponavadi koncem septembra (29. september - Sv. Mihael v Bohinju). Vendar je to odvisno večkrat od vremenskih in lokalnih razmer. V kolikor imajo vasi v bližini senožeti ali pašnike, se živina preseli nanje. Če teh ni in vreme še ustreza, ostane živina na nizkih planinah ponekod tudi do konca oktobra (Tolminsko) in celo do prvega snega. Od srede maja naprej odšenejo kmetje svojo živino na privatne planine na Menino, v Savinjskem območju pa prve dni junija. Na paši ostane živina do druge polovice septembra, na Menini celo do srede oktobra. Poletna paša se vzši v Slovenskih Alpah od srede maja pa do konca oktobra, seveda so v drobnem velike razlike, pač ustrezno lokalnim kmetovim zalogam s hlevsko krmo. Največkrat so gorske vasi in kmetije življenjsko navezane na planinsko pašo, zato kmetje stremijo, da vsak možni den izkoristijo za pašo. Paša na posameznih planinah traja različno od planine do planine, pač ustrezno njihovim kapacitetam. V Bohinju traja paša na planinah Zgornje doline od 54 do 151 dni, od tega na nizkih planinah po 23 dni. V spodnjebohinjskih planinah traja paša manj, od 58 do 96 dni, nizkih planin tu sploh ni, v kolikor so bile, so ukinjene. V planinah Blejskega kota na Počljuki in Možaklji traja paša od 56 do 137 dni, na Jeloviških planinah Blejskega kota in Dobrav manj časa, od 80 do 103 dni. Na Tolminskem traja paša na visokih planinah od 83 do 121 dni, kjer pa se še v ^{mla} ~~v~~ ke planine, se paša podaljša za 40 - 47 dni. Na Kobarškem območju traja paša od 77 do 114 dni, na Bovškem od 84 do 88 dni, v Baški grapi od 90 do 100 dni. Na planinah Zgornje Savske doline traja paša od 77 do 120 dni. Na srednjekaravenskih planinah niha pašna doba po planinah v istem razponu, v Kamniških in Jezerskih planinah celo nekoliko več, od 72 do 125 dni. Na

privatnih meninskih planinah pasejo od 120 - 150 dni. Savinjske planine z 96 do 133 pašnimi dni dosti ne zaostajajo za ostalimi.

Trajanje pašne dobe je za kmetovalca važen faktor. Čim daljša je planinska paša, toliko več lahko prihrani krme za zimsko kladjo.

Na drugi strani pa je kmet v poletnem času razbremenjen dela z živino, kar mu omogoča nemoteno opravljanje poljskih del, saj pri vseh teh vseh prevladuje na njivah polikulturno poljedelstvo in temu se pridruži še priprava krme za zimo, z dolinskih travnikov kot tudi s krmnimi rastlinami zasejanih njivskih površin. Navedene številke o pašni dobi pa v zadnjem času tudi nihajo zaradi težav pri najemanju pastirjev. Odgon se včasih zavleče, zgodi se, da odženejo kmetje živino v planine brez nadzorstva in jo hodijo le ogledovat, kako uspeva.

PRODIRANJE TURIZMA NA PLANINSKA OBMOČJA

Planinsko gospodarstvo na mnogih območjih Slovenskega alpskega prostora nazaduje. Odločilen udarec mu daje deagrarizacija kmečkega prebivalstva, močno poseganje industrijske dejavnosti v kmetijska območja je odtegnilo planinske osebe. K temu so prišli še gozdarski ukrepi z omejitvijo pašnih območij in ukinitvijo gozdne paše tako, da se je planinsko gospodarstvo znašlo v klavernem položaju. Mnoge planine so že zaradi slabih prirodnih pašnih pogojev nerentabilne. Tudi odročna agrarna območja brez industrijskih vplivov zaradi depopulacije čutijo te neugodne posledice v obsegu in načinu planinskega gospodarstva.

Vzporedno z napredovanjem sekundarnih in terciarnih dejavnosti na Slovenskem pa je pričela naraščati tudi turistična dejavnost, ki se širi v agrarna območja in vključuje v svojo zono tudi sezonske planinske območja kot turistično privlačne terene. Posebno razveseljivo je, da se primarna agrarna dejavnost ugodno dopolnjuje s turistično dejavnostjo in od tod lahko pričakujemo ob

ustrezni izpopolnitvi dodatni dohodek teh agrarnih območij. Slovensko alpsko območje je šele na začetku razvijanja turistične dejavnosti, zato lahko ugotavljamo šele začetne tendence in procese, ki se brez dvoma znanilci nove spremenjene oživitve teh subekumenskih območij. Prve začetke prodiranja turistov v planinsko področje navezujemo na razvoj planinstva ob začetku stoletja. Seveda to ni bil komercialni turizem, od katerega pričakujemo danes gospodarsko oživitev na teh območjih. Planinstvo pa je ustvarilo prva žarišča turističnih hribovskih dotokov. Ta žarišča so ponekod ostala popolnoma na isti stopnji, drugod pa se je pričel živahen razvoj turistične dejavnosti, ki močno pridobiva na obsegu. Na planinskih območjih so se ponekod izoblikovala že prava planinska turistična območja, kjer turizem gospodarsko in fiziognomsko stopa v ospredje. Na skupno 41 ali 6,7% vseh planin se že pojavlja v določeni obliki turistična dejavnost. Najstarejša planinska območja s turistično funkcije imajo planinska zvetišča ali kočje, to so bili prvi znanilci turizma v gorskem svetu. Kjer so bila ta območja ugodno postavljena z ozirom na prometno povezavo, so oživela, drugod pa predstavljajo še skromna žarišča, ki še čakajo na možnosti nadaljnjega razvoja. Kot najmlajši pojav turističnega oživljanja planin pa povzročajo gradnjo posameznih privatnih počitniških hišic na posameznih planinah. Pri nastajanju letnih je predpogoj ugodna prometna dostopnost.

Kot najstarejše turistično območje, ki je nastalo na planinskem območju, je Ukanc v Bohinju. Prva planina v dnu doline še danes služi lastnikom za spomladansko in jesensko pašo. Že po prvi svetovni vojni so tujci pričeli kupovati pastirske stanove in jih predelovati v počitniške hišice. Med obema vojnama so bili zgrajeni na tem območju hotel in več vil. Po drugi svetovni vojni je število počitniških hišic še ~~več~~^{močno} naraslo.

Naselje je dobilo izrazito turistično fiziognomijo. 56% vseh počitniških hišic je nastalo iz pastirskih stanov in samo 9 staj ima še izključno pastirsko funkcijo. Do leta 1964 je bilo zgrajenih na novo 20 weešend hišic. Večina počitniških hišic

je prešlo v roke lastnikom zunaj Bohinja in samo deset adaptiranih stanov oddajajo domačini turistom. Agrarna planinske funkcija je tu zaostala za turistično (7,111-112).

Drugo izrazito planinsko turistično območje Bohinja je plenina Goreljek na Pokljuki. Prometni dostop z Blejske strani je že pred vojno vzbudil turistično zanimanje. Na planini je bil zgrajen hotel in tujci so predelali prve pastirske stanove. Na tej planini je kupilo parcele 53 lastnikov izven Bohinja in od tega je 22 postavilo počitniške hišice in še 11 podjetij. To je bilo prvo turistično območje na visoki planini v Bohinju in danes še stalno povečuje svoj obseg, saj so tu ugodni pogoji za zimski in poletni turizem. (7,101)

V živahno planinsko turistično območje sta se razvili planini Jezerce in Križka planina pod Krvavcem. Planinska koča je postala že pred vojno vabljivo žarišče sredi smučarskih terenov. Zgraditev žičnice in več vlečnic je sprožilo proces prodiranja tujcev v to področje in nastalo je 28 novih počitniških hišic ter nov hotel. Turistični pomen imata tudi obe planini. Pastirske stanove oddajajo domačini pozimi turistom. Na Križki planini pa imajo urejene že tujske sobe v pastirskih stanovih.

Največje turistično planinsko območje je na Veliki planini. Tudi tu je bil začetek s planinsko postojanko. Izvratni smučarski tereni v bližini Ljubljane so zgodaj privlačili turiste. Lastniki pastirskih stanov so stalno pozimi oddajali vse stanove, kar je običaj tudi še danes. V zadnjem desetletju je na planini zrastle nove turistično naselje s hotelom, prilagojeno tipični planinski arhitekturi. Nova žičnica je oživela to tipično planinsko turistično območje in do danes so tri planine na tej planoti obdržale svoj trden pašni značaj. Na planini je 52 počitniških domov raznih podjetij in 17 zasebnih počitniških hišic. Poleg tega pa kmetje vsako leto pozimi oddajo smučerjem vse pastirske stanove.

V Bohinju se naglo razvija novo turistično območje na plani-

ni Vogel. Zimsko športni center, ki se razvija na tem območju, bo poživil ne toliko planinsko živinorejo, ker so pašni pogoji slabi, temveč se pašni upravičenci zanimajo za adaptacijo stanov in si skušajo z gradnjo teh zagotoviti dohodek od turistične dejavnosti. Na tem planinskem območju je zraslo poleg hotela še 12 weekend~~ov~~ \equiv hišic od tega tri od pašnih upravičencev.

Še eno turistično planinsko območje nastaja v Bohinju in sicer na planini Uskovnici. Kljub trdnemu pašnemu značaju planine, se je zaradi turistične privlačnosti planine že zgodaj, še pred vojno, zbudil interes za nakup parcel na tej planini. Zgraditev gozdne poti preko Pokljuke do ~~stanice~~ ^{jeaurne} je povzročila lažji dostop in sprožila gradnjo počitniških hišic, zgrajenih ^{jih} je že 7 in planinska koč.

Zimsko turistično funkcijo ima tudi planina Zelenica v Kerkavankah. Ugodni smučarski tereni so pritegnili interes. Do planine je bila zgrajena žičnica, vendar posebnih počitniških hišic tu še ni. Adaptirani sta lovska in pastirska koč.

To so glavna planinska območja, pri katerih je turistična dejavnost ponekod že močno nadkrilila primarno pastirsko dejavnost, vendar pa je nikjer ne izključuje in le-ta dalje uspeva, čeprav bi ta dejavnost lahko moderneje zaživel.

Drugi tip planin, kamor turizem že prinaša svoje začetne vplive, so planine s planinskimi zavetišči ali kočami. Čeprav je ta pojav planinstva že starejši, zaradi prometne nedostopnosti ali šabe dostopnosti ni hitreje zaživel. Te planine ne doživljajo tako nagle in dinamične preobrazbe, kar pa v prihodnosti z razširitvijo gozdnih cest vsekakor lahko pričakujemo. K takim turističnim žariščem moramo prišteti v Slov. Alpah kar 21 planin ali 3,9% vseh planin.

Še tretji tip planin, ki doživljajo turistično poživitev ali ozivitev, srečujemo v Slovenskih Alpah. Tudi te služijo kot

rekreacijsko območje. Stare pastirske koče se spreminjajo v privatne počitniške hišice ali pa rastejo nove ob starih stanovih. Te planine še nimajo večjih turističnih funkcij, saj se se pojavili šele prvi znanilci te nove dejavnosti. Odločilnega pomena, kot za predhodna primera, je tudi tu prometna dostopnost. Veliko korist so s te plati pripomogli gozdarji, ki so prostrana alpska območja prepletli z gozdnimi cestami, katere ponekod povezujejo tudi planine in s tem omogočajo širjenje turističnih območij. Interes za nakupom gradbenih parcel v tem subekumenskem pasu narašča, interesenti odkupujejo propadajoče pastirske stanove in iz njih nastajajo adaptirane počitniške hišice. Često urejujejo teke hišice domačini, ki so se izselili in so podedovali ali odkupili star stan. Vendar prodirajo na te planine tudi tujci ~~izven Bohinja~~, predvsem meščani. Takih planin je v Slovenskih Alpah še 18 ali 3,3%, med njimi so poleg planin, ki jih štejemo še kot turistična območja, še posamezne planine, Praprotnice, Zajamniki, Zgoške ravne, Dolžanka, Šija, Bistriška planina in Bašeljska planina.

Razvoj turizma na teh planinskih območjih gre na žalost često mimo domačinskega prebivalstva. Znani so primeri, da kmetje oddajajo svoje stanove v zimski sezoni turistom (Uskovnica, Kriška planina, Jezerca, Velika, Mala in Gojška planina), nekateri tudi poleti (Uskovnica). Zelo malo pa je primerov, da lastniki - kmetje preuredijo svoje stanove v turistična hišice in si s tem pridobijo stranski zaslužek, ki je pri nezadostni primarni dejavnosti nujno potreben. Spet se pokaže investicijska siromašnost hribovskega kmeta. S prodajo pastirskih stenov ali parcel mu uhaja iz lastnih območij potencialni dodatni zaslužek in prehaja v roke nedomačinov. Čeprav danes v večini primerov te počitniške hišice še nimajo komercialnega značaja, ga bodo v prihodnosti brez dvoma dobile. Redki so primeri, da se kmetje domačini preuredili pastirske stanove in jih sami oddajajo turistom (Ukanc) ali pa jih urejujejo z namenom, da jih oddajajo turistom (Vogel, Kriška planina. (Karta 1)

Brez dvoma pa so ravno v turistični ureditvi planin velike možnosti dodatnega zasluga za domače agrarno prebivalstvo, saj so številna prava planinska naselja sredi planinskega območja privlačen turističen potencial, ki često čaka samo na prometno priključitev k zunanjim območjem. S kreditno podporo domačinom bi omogočili lastnikom izrebiti tak potencial, kar bi na drugi strani bolj zakoreninilo kmeta v teh gorskih območjih, da ne bi popolnoma podlegel vplivu industrijskih območij.

PREGLED PLANINSKIH OBMOČIJ V SLOVENSKIH ALPAH

Po pregledu problematike planinskega gospodarstva nam preostane še pregled posameznih planinskih območij, kot smo jih navajali že v predhodnih poglavjih. Pri teh območjih je v ospredju povezanost dolinskih vasi s planinskimi področji. Planinska območja v Julijskih Alpah smo povzeli po razčlenitvi Melika (2,162-204), ki temelji v glavnem na povezavi dolinskih vasi s planinskimi obrati. Tudi pri omejevanju ostalih planinskih območij nas je vodil ta vidik. Čeprav območja niso določena na osnovi širše skale kriterijev, smo skušali pri omejevanju območij upoštevati pokrajinske enote in gospodarske procese, ki korenito posegajo v oblikovanje in obseg ekonomskih enot. Celoten slovenski alpski svet smo razdelili na trinajst planinskih območij.

B o h i n j s k o p l a n i n s k o o b m o č j e

Na prvo mesto lahko uvrstimo območje Bohinja, ki predstavlja prirodno dolinsko mikreregijo; ta gospodarsko vključuje ves gorati obrobni svet. Nekdaj je Bohinj tvoril samostojno ekonomsko administrativno enoto. Na tem območju, ki spada med najtrdnjše planinske območje, s 7983 ha planinskega sveta, od tega 2745 ha pravega pašnika, se odražajo vse posledice in tendence povejnega gospodarskega razvoja. (TABELA VI, a, b)

TABELA 6a

Bohinjsko planinsko območje

Ime planine	Lastni-izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Nerodov.	Skupaj
Pečana	SLP D	110,99	100,0	-	-	110,99
Bitenjske pl.	SLP D	11,31	100,0	-	-	11,31
Ribčeva pl.	SLP D	14,57	100,0	-	-	14,57
Za Šavnikom	SLP D	39,60	100,0	-	-	39,60
Za malim vrhom ¹	SLP D	2,30	85,8	0,38	-	2,68
Za Črno goro	SLP D	20,00	100	-	-	20,00
Za Liscem ²	SLP D	4,00	100,0	-	-	4,00
Za Osredki ²	SLP D	2,50	100,0	-	-	2,50
Poljana ²	SLP D	20,00	100,0	-	-	20,00
Suha	SLP D	30,00	100,0	-	-	30,00
Bareča dolina ²	SLP D	0,50	26,6	1,38	-	1,88
Storeč roven ²	SLP D	2,96	23,4	9,69	-	12,65
Prvi Vogel	SLP D	200,00	100,0	-	-	200,00
Zadnji Vogel	SLP D	457,52	100,0	-	-	457,52
Ukanc						
Za Nigovcem ¹	SLP D					
Gövnjač	SLP D					
Na kraju	340	340,00	16,3	-	1738,00	2078,84
Razor ¹	SLP					
Lepa Komna ¹	SLP					
Lopučnica ²	SLP D	50,00	100,0	-	-	50,00
Pri Jezeru	SLP D	230,00	31,7	240,29	254,95	725,24
Laz	SLP D					
Ovčarija ²	SLP D					
Dedno polje	SLP D	300,00	20,6	49,33	1105,13	1454,46
Viševnik	SLP D					
Krstenica	SLP D	120,00	29,8	30,00	253,41	403,41
Vodični vrh	SLP D	60,00	18,2	267,14	3,57	330,71
Pri Jezerih	SLP					
Ute ¹	SLP					
Hebed ²	SLP D	4,00	100,0	-	-	4,00
Blato	SLP D	20,00	17,0	94,14	3,82	117,96
Grintojca	SLP D	35,00	28,0	79,33	11,37	125,70
Vrtača ²	SLP					

Bohinjsko planinsko območje

	1	2	3	4	5	6	7	8
Trstje	2	SLP						
Spodnji Tosec	}	SLP D	150,00	32,7	1,46	307,81	459,27	
Zgornji Tosec								
Pod Mišelj vrhom		SLP D	40,00	38,8	-	64,44	103,44	
Velo polje		SLP D	50,00	36,2	-	87,82	137,82	
Konjščica		SLP D	170,00	32,1	53,53	307,57	531,10	
Uskovnica	}	SLP D						
Preprotnica		D	170,00	43,4	167,36	54,92	392,28	
Zajamniki		SLP D	20,00	90,9	2,26	-	22,26	
Konjske dolina		SLP O	6,00	32,3	-	12,83	18,83	
Jelje		SLP D	4,00	66,7	1,65	-	5,65	
Goreljek		SLP D	20,00	54,0	16,98	-	36,98	
Javornik		SLP D	40,00	69,5	17,56	-	57,56	

1 = opuščena pred drugo svet. vojno
 2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje
 O = ocena
 K = katasterski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje
 Z = zasebno
 Zv = zasebno z več lastnikov
 SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo
 S = srenjske planine

Število živine v planinah leta 1966
Bohinjsko planinsko območje

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 ^x	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Trstje ²	-			-			-			-			-						-	P
Spodnji Tosec	-			-			-			21	25,20	100,0	100,0						25,20	P
Zgornji Tosec ²	-			-			-			-			-						-	P
Pod Mišelj vrhom } Velo polje	56	56,00	60,7	26	18,20	20,4	4	0,60		8	9,60	10,4	6	7,80	8,5				92,20	P
Konjščica	73	73,00	67,3	23	16,10	16,8	16	2,40		8	9,60	8,8	6	7,80	7,1				108,90	P
Uskovnica	67	67,00	64,7	24	16,80	18,5	16	2,40		8	9,60	9,2	6	7,80	7,6				103,60	P
Praprotnica	54	54,00	78,9	18	12,60	21,1	12	1,80		-			-						68,40	P
Zajasniki	46	46,00	76,8	16	11,20	23,2	18	2,70		-			-						59,90	P
Konjske doline	12	12,00	53,3	15	10,50	46,7	-			-			-						22,50	P
Jelje	51	51,00	71,6	24	16,80	28,4	23	3,40		-			-						71,20	P
Goreljek	113	113,00	77,1	43	30,10	22,9	23	3,45		-			-						146,55	P
Javornik	65	65,00	59,4	36	25,20	26,4	24	3,60		13	15,60	14,2	-						109,40	P

x = Skupni odstotek GNŽ mladega goveda (teleta in junice)

Bohinj je bil do zgraditve železnice prometno zaprto alpsko agrarno območje, ki je živel ob samoskrbnem poljedelstvu in močno razviti planinski živinoreji. Železnica je odprla Bohinj in omogočila prodiranje turizma v to področje, oživila žagarsko obrt in odprla vrata tudi agrarni delovni sili ven iz tega območja. Povojna doba z industrializacijo je vključila to območje v gravitacijsko zono jeseniške železarske industrije in oživila lesno industrijo v Bohinju. To je močno spremenilo agrarno strukturo prebivalstva in gospodinjstev ter tradicionalni način gospodarjenja, predvsem planinsko živinorejo. V Bohinju se je takoj pokazala regionalna diferencialnost zaradi uveljavljanja industrializacije med Zgorinjo in Spodnjo Bohinjsko dolino. Deagrarizacija je v Spodnji dolini, ki je prometno bolj dostopna, hitreje napredovala. Zaradi pičlejših kmetijskih površin je prebivalstvo takoj iskalo zaslužka izven kmetijstva. Delež agrarnega prebivalstva se je znižal v Spodnji dolini od 38,5% leta 1931, na 25,4% leta 1961.

Zato je tudi kmetijska dejavnost, ki ima slabšo osnovo kot v Zgornji dolini, spremenila delno svoj se značaj. Prometno odmaknjena Zgornja dolina je obdržala več kmečkega prebivalstva, čeprav je zabeležen tudi velik padec v istem razdobju od 78,5% na 43,4%. Vendar je v Zgornji dolini kmetijske dejavnost obdržala dosti več tradicionalnosti. Posebno velike razlike so se izvršile v planinski živinoreji. Planinski pašni sistem je bil organiziran v 7 pašnih srenjah in edino v Nomenjski srenji sta bili združeni po ene vas iz Spodnje in Zgornje doline (Nomenj in Gorjuše). Te srenje so bile z zakonom ukinjene. Prepovedana je bila gozdna paša in s tem so vasi Spodnje doline zgubile 3833 ha gozdne paše, zaradi tega so bile ogrožene tudi male planine sredi gozda, nekatere so bile tudi ukinjene. Spodnja dolina je zgubile edini dve prvi planini, Barečo dolino in Storeč raven-1453 ha. K tem administrativnim ukrepom je treba še pripomniti, da imajo spodnje bohinjske planine tudi najslabše prirodne pogoje (slaba travna ruša, kraški teren v majhnih krnicah in majhen obseg), ki so povzročali tudi nerentabilnost planšarstva.

Pomenjkanje pastirjev je sililo k združevanju planinske črede in opuščanju slabih planin, zato kmetje prilagajajo živinorejo v Spodnji dolini bolj na hlevsko živinorejo. Od nekdanjih 90% živine, ki je šla v planine, je bilo leta 1958 še 56% vsega goveda in leta 1963 le še 30,2% goveda v planinah. Od 13 planin v Spodnjih Bohinjskih gorah in delno na Jelovici, ki so jih izkoriščali kmetje iz vasi v Spodnji Bohinjski dolini, jih danes obratuje še 8: Pečana, Ribčeva, Bitenjska planina, Za Šavnikom, Za Črno goro, Suha, Prvi in Zadnji Vogel. V razdobju od 1958 - 1965 so opustili planine Storeč raven, Barea dolina, Za Liscem, Za Osredki, Poljana (skupno 61 ha). Sirilo se je včasih v sedmih planinah, danes samo še na Pečani in Zadnjem Voglu. Mleko iz Ribčeve planine vozijo v dolino, iz planine Za Črno goro pa gonijo živino zvečer domov in doma molzejo. Planina Suha, kjer se pase samo jalo-va živina, je združena v pašni obret z Zadnjim Voglom in pastir od tod hodi dnevno nadzorovat živino. Planina Zadnji Vogel, kot nekdež izključno Bistriške planina, je danes skupna planina tudi za ostale vasi v Spodnji Bohinjski dolini. Na planinsko pašo so v Spodnji dolini nujno navezane vasi Bitnje in Lepence, ker nimajo dosti travnih površin v dolini. Druge vasi pošiljajo največ samo jalo-ve živino na planine, za drugo živino pridobivajo krmo v dolini. Drugačen primer je v Zgornji dolini, krme je v dolini dosti premalo, ker je živinski fond precej večji; leta 1963 je znašal 62,6% vse bohinjske živine. Leta 1958 je bilo še 90,5% živine v planinah, leta 1963 pa le še 62,3%. Ker je agrarnega prebivalstva več, se je planinski sistem tradicionalno ohranil. Problem planinskega personala tu še ni kritično pereč. Pašno območje se je z ukinitvijo gozdne paše zmanjšalo za 2815 ha. Pašna območja planin z administrativno ukinitvijo so se zmanjšala za nadaljnjih 280 ha pašnika. Ukinjeni sta bili dve planini, volovska planina Lopučnica, ki je vključena v Triglavski nacionalni park, in majhna planina Hebed (4ha) sredi gozda. Zaradi slabih prirodnih pogojev in slabe paše so bile opuščene planine Vrtača, Trstje, Zgornji Tossec; na tem območju so bile še 4 planine, ki so že dolgo opuščene.

Od 31 planin jih danes obratuje samo 21, od tega je 5 prvih planin, ki dobijo živino samo spomladi in jeseni za tri tedne (Jelje, Zajamnik, Grintojca, Blato, Vodični vrh). Tri prve planine obdržijo del živine vse leto na prvih planinah, to so Goreljek, Konjska dolina, Uskovnica. Vse visoke planine dobijo živino okoli 28. junija in jo obdržijo do 8. septembra, to so planine Na Kraju, Govnač, Pri Jezeru, Laz, Dedno polje, Viševnik, Krstenica, Pod Mišelj vrhom, Velo polje, Konjščica, Javnornik. Izjema je Praprotnica, ta dobi živino zgodaj spomladi in jo obdrži do kasne jeseni. Na skoraj vseh planinah Zgornje Bohinjske doline srečujemo črede mešane živine in je organizirana tudi predelava mleka. Izjemi sta samo dve planini, Govnač z jelovo živino in Zgornji Toscec kot volovska planina.

Sirarstvo na planinah vodi kmečka zadruga. Ta postavlja v ospredje rentabilnost, zato se kažejo v organizaciji sirarstva po planinah razlike. Zadruga nastavi sirarje le, če so zadostne količine mleka za predelavo. Kjer a to ni slučaj, se skuša združiti več planinskih pašnih obratov v en mlečno predelovalni obrat (Pod Mišelj vrhom in Velo polje ali Dedno polje in Ovčarija). Pri tem morajo pastirji nositi mleko s Pod Mišelj vrha na Velo polje. Planina Ovčarija pa je kot obrat ukinjena in se pase na njej čreda z Dednega polja. Kjer je premalo živine, a kmetje kljub temu vztrajajo na paši, tam ponavadi siri več pastir v dogovoru z zadrugo; tak primer je planina Viševnik. Jeseni, ko se živine vrne na nizke planine, ponekod pri ni več zadosti mleka, zato ne sirijo v planini, temveč nosijo mleko v dolino, tako so ga nosili z Zajamnikov v Češnjico, ali pa sirijo pastirji sami za domače potrebe. Tako sirijo tudi kasneje, ko se preselijo v jeseni iz nizkih planin v privatne revte, kot na primer v Vojah, na Vogarju in Pokrevcu.

Planinsko gospodarstvo je na tem območju življenjske gospodarske dejavnost agrarnega prebivalstva, posebno ker zaradi premajhne krmne osnove ni možna preorientacija v hlevsko

živinorejo, zato skuša Kmečka zadruga v kooperaciji s privatnimi kmeti modernizirati planinsko gospodarstvo, na žalost pa se še ni dosti oddaljila od stare tradicije.

Na Bohinjskem planinskem območju se živahno poraja turistična dejavnost. Na planinah se danes že oblikujejo turistična območja, kot so Prvi Vogel - zimsko športni turistični center, Goreljek, Uskovnica. Poleg tega imajo še štiri planine še turistične hišice (Praprotnica, Javornik, Zajamnik Laz), te se pojavljajo tudi že na nižjih privatnih rovtah (Pokrovec, Vogar). Na treh planinah so bili zgrajeni planinski domovi kot žarišča turističnega prometa, to je na planinah Pri Jezerih, Velo Polje, Na Kraju. Na Voglu, Praprotnici in Uskovnici so domačini predelali pastirske stanove v počitniške hišice, ki bodo dajale dodatni zaslutek domačinom poleg kmetijstva.

Ta pojav je še minimalen, vendar lahko s te strani pričakujemo močnejše dopolnilo živinorejskemu kmetijstvu. V ta planinski svet prodira mnogo nedomačinov, ki sicer oživljajo turistično funkcijo tega pašnega sveta, vendar neboljšujejo s tem nezadostnih eksistenčnih pogojev domačega prebivalstva, saj oni črpajo dodatni vir dohodkov iz teh počitniških bivališč.

T o l m i n s k o o b m o č j e

Tolminsko planinsko območje se z bohinjskim uvršča med najpomembnejše pašna območja. Širi se v Krnskem pogorju nad Tolminom ter na zahodnih obronkih Komne in Spodnjih Bohinjskih gorah. Gorski svet je na južnem robu Julijskih Alp zgrajen iz jurskih in krednih kamenin in močno razrezan. V ta svet se zajedajo potoki, ki so ustvarili številne planje, terase, sedla, ugodna za namestitev planin. Naselja na ožjem Tolminskem so ted uredila svoje planine. Posegla so še na odrastke Dinarskega gorskega sistema v Matajursko pogorje in na kraške planote na Vojskem. Planinski svet Tolminskega območja obsega 4456 ha in od tega 2755 ha ali 62,3% pravega pašnega sveta

in samo 51,8% ga je dejansko s pašo izkoriščenega. /TABELA VII, a,b/. Pašni svet je bil razdeljen na 40 planin, a danes pride živina še na 35 planin. Ker Tolminskega področja industrializacija ni močno zajela, je agrarna dejavnost in posebno planinska živinoreja ostala dokaj nespremenjena. Čeprav se je število glav normalne živine v planinah s predvojnim stanjem za 40% zmanjšalo, je tu ostalo trdno planinsko, sirarsko območje. Lastniške razmere so ostale bolj zapletene, ker so samo planine, vpisane na občine, prešle v last SLP, ostale skupne privatne planine pa niso spremenile lastništva. Zato je tu še 16 privatnih planin, od tega 9 v lasti več posestnikov, to so: Rut-Temno brdo, Lašča, Polog, Mala Črča, Dolga Črča, Kovačičeva planina, Laška seč, Črče, Stador. V štirih primerih so planine delno last privatnikov, delno SLP, te planine so: Prtovč, Lapoč, Školj, Pod Osojščico. Pri vseh ostalih planinah je pašni svet splošno ljudsko premoženje, ki ga upravlja Kmečka zadruga. Živina, ki odhaja v planine, je na Tolminskem območju vsa last privatnih posestnikov.

Tudi na tem območju je zapažen padec deleža živine v planinah, vendar ne tako velik kot v Bohinju, tu je še vedno 74,9% vse živine v planinah. Pred vojno je bilo v planinah 1651 GNZ, leta 1966 le še 926. Tudi ni dosti planin opuščeni, dve sta bili že pred vojno opuščeni - Na Zgornjih Projih in Plazje, slednje se koristi kot gmajna. Po vojni so bile opuščene naslednje planine: Na Rešlju, Dobrenjščice in Čarji vrh. Nastalo pa je iz senožeti sedem manjših planin, ki služijo kot spomladanski in jesenski pašniki. Planina Stador pa se je še močno povečala s priključitvijo nekaj senožeti.

Tolminske planine lahko razdelimo v mlečne, kot so: Lašča, Sleme, Medrije, ter mešane, ki predstavljajo večino planin, Kovačičeva planina, Kolovrat, Lapoč, Školj, Prtovč, Lon, Kuk, Razor, Na Prodeh, Kal, Polog, Upala, Na Griču, Rut-Temno brdo. Planini za jalovo živino sta dve: Dolga Črča in Pod Osojščico.

TABELA 7a

Tolminsko planinsko območje

Ime planine	Lesni-Izvor Štvo	Pašnik	%	Gozd	Nerod.	Skupaj	—
Sleme	SLP K	242,69	75,7	66,27	11,70	320,66	
Lapoč	SLP O Zm	37,00	100	-	-	37,00	
Pretovc	SLPZm O	52,00	100	-	-	52,00	
Školj	SLPZm O	17,00	100	-	-	17,00	
Zastenar	SLP K	71,75	85,4	12,20	-	83,95	
Medrije	SLP K	173,60	89,8	46,93	72,73	193,26	
Zagrnič	Zm O	11,00	100	-	-	11,00	
Na steni	Z O	6,00	85,7	1,00	-	7,00	
Zavrhom	Z O	7,17	100	-	-	7,17	
Loška seč	Zm O	31,19	100	-	-	31,19	
Črče	Zm O	11,00	100	-	-	11,00	
Mala Črče	Zm O	15,93	100	-	-	15,93	
Dolga Črča	Zm O	6,00	30,0	14,00	-	20,00	
Na Javorici	Z O	6,81	100	-	-	6,81	
Javorica	Zm O	4,94	100	-	-	4,94	
Sredenca	Zm O	22,00	100	-	-	22,00	
Na Školju	Z O	5,00	100	-	-	5,00	
Na vrhu	Z O	5,00	100	-	-	5,00	
V glavi	Z O	5,00	100	-	-	5,00	
Na vrhu	Z O	5,00	100	-	-	5,00	
Podlog	Zm O	206,00	63,4	119,00	-	325,00	
Lašca	Zm O	54,00	20,00	26,00	190,00	270,00	
Na Predih	Zm K	39,62	86,0	6,43	-	46,05	
Pod Osojnico	SLP K	113,77	95,6	5,33	-	119,00	
Dobrenjščica ²	SLP K	262,00	60,8	4,00	165,00	431,00	
Na Zgornjih Predih ¹	SLP						
Na Rešlju	SLPZ K	12,00	57,1	9,00	-	21,00	
Čarji vrh ²	SLP						
Na Kalcu	SLPZ K	110,00	57,00	23,00	60,00	193,00	
Plazje ¹	SLP	170,10	55,3	53,49	84,31	307,90	
Razor	SLP K	270,06	31,7	132,05	449,75	851,86	

Tolminsko planinsko območje

		1	2	3	4	5	6	7
Stador	Zm O			45,00	100,0	-	-	45,00
Lom	SLP K			310,00	69,2	-	138,46	448,46
Kuk	SLP K			72,00	100	-	-	72,00
Rut-Temno brdo	Zm K			163,47	67,1	-	80,00	243,47
Upala	SLP K			44,00	100	-	-	44,00
Grič	SLP K			84,00	100	-	-	84,00
Kolovrat	SLP K			57,69	79,1	13,07	2,15	72,92
Kovačičeva pl.	Zm O			8,00	20,0	32,00	-	40,00

1 = opuščena pred drugo svet.vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = katasterski podatki

Lastništvo planin : SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

TABELA 76

Število živine v planinah leta 1966
Tolminske planinske območje

Ime planine	krave GNZ	%	junice GNZ	%	teleta GNZ	%	voli GNZ	%	konji GNZ	%	ovce GNZ	%	Skupaj	Lastn.
Sleze	62	62,00	84,0	10	7,00	9,5	-	4	4,80	6,5	-	-	73,80	F
Lepoš	42	42,00	92,5	6	3,50	7,7	-	-	-	-	-	-	45,50	F
Pretošč	53	53,00	88,1	10	7,00	11,9	1	0,15	-	-	-	-	60,15	F
Školj	30	30,00	97,2	1	0,70	2,8	1	0,15	-	-	-	-	30,85	F
Zastenar	60	60,00	93,8	5	3,50	6,2	3	0,45	-	-	-	-	63,95	F
Nedrije	61	61,00	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61,00	F
Zagraič	14	14,00	80,5	4	2,80	19,5	4	0,60	-	-	-	-	17,40	F
Na steni	7	7,00	78,2	2	1,40	21,8	3	0,45	-	-	-	-	8,95	F
Za vrhom	5	5,00	63,3	2	1,40	21,5	2	0,30	1	1,20	15,2	-	7,90	F
Za vrhom	4	4,00	72,1	2	1,40	27,9	1	0,15	-	-	-	-	5,55	F
Laška soč	23	23,00	87,6	4	2,80	12,4	3	0,45	-	-	-	-	26,25	F
Črče	13	13,00	79,3	4	2,80	20,7	4	0,60	-	-	-	-	16,40	F
Male Črče	5	5,00	74,6	2	1,40	25,4	2	0,30	-	-	-	-	6,70	F
Dolga Črča	-	-	-	25	17,50	100,0	-	-	-	-	-	-	17,50	F
Na Javorici	10	10,00	80,4	3	2,10	19,6	2	0,30	-	-	-	-	12,40	F
Javorica	8	8,00	70,2	4	2,80	29,8	4	0,60	-	-	-	-	11,40	F
Sredenca	22	22,00	82,1	6	4,20	17,9	4	0,60	-	-	-	-	26,80	F
Na Školju	8	8,00	74,0	4	2,80	26,0	-	-	-	-	-	-	10,80	F
Na vrhu	4	4,00	65,5	3	2,10	34,5	-	-	-	-	-	-	6,10	F
V glavi	-	-	-	6	4,20	100,0	-	-	-	-	-	-	4,20	F
Na vrhu	5	5,00	64,1	4	2,80	35,9	-	-	-	-	-	-	7,80	F
Podlog	21	21,00	83,2	5	3,50	16,8	5	0,75	-	-	-	-	25,25	F
Lašce	55	55,00	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55,00	F
Na predih	58	58,00	88,7	8	5,60	9,5	4	0,60	1	1,20	1,8	-	65,40	F
Pod Osojnico	-	-	-	20	14,00	100,0	9	1,35	-	-	-	-	15,35	F
Dobrenjščica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Na Zgorajih Predih	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Na Rešlju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Čarji vrh	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Na Kalcu	48	48,00	92,5	3	2,10	5,20	4	0,60	1	1,20	2,3	-	51,90	F
Plazje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Razor	93	93,00	78,6	34	23,80	21,4	10	1,50	-	-	-	-	118,30	F

Število živine v planinah leta 1966
Tolminsko planinsko območje

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Stador	70	70,00	71,6	15	25,50	28,4	15	2,50					-						97,75	P
Lon	95	95,00	82,6	13	9,10	11,2	25	3,75		6	7,20	6,2	-						115,05	P
Kuk																				
Rut-Tenno brdo	72	72,00	80,0	23	16,10	20,0	13	1,95		-			-						90,05	P
Upala	46	46,00	85,8	10	7,00	14,2	4	0,60		-			-						53,60	P
Gršč										-			-							
Kolovrat	25	25,00	87,3	5	3,50	12,7	1	0,15												
Kovečičeva pl.	29	29,00	76,4	13	9,10	23,6													23,65	P
																			38,10	P

Pašni sistem na Tolminskem se prične maja na privatnih pašnikih, kjer živina ostane do začetke junija. Ob koncu maja odide živina tudi v prve planine, Polog, Na Prodeh, Stador. Ob začetku junija gre živina s prvih pašnikov na višje planine Medrije, Sleme, jalova pa na Dolge Čerče. Iz Pologa odidejo krave na Laško in jalova na planino Pod Osojščico. Iz prvih planin Na Prodeh odženo na Kal in iz Stadorja v Razor, vendar to šele koncem junija. Ljubinska živina se v tem času preseli iz Kuke na Lom. Iz planine F Rut se živina preseli v višji del te planine Temno brdo. V avgustu se prično selitve nazaj na nižje planine, vendar ne skupno, ponekod ostanejo posamezniki še na višjih planinah, tisti, ki nimajo svojih pašnikov. Na Vojskem in v Satajurskem pogorju ostane živina do konca septembra na planinah, enako tudi na Lomu, Rutu, Na Prodeh. Pašna doba traja različno, od 45 dni na Razoru do največ 140 dni na Lomu in Kuku (8,93-101).

Tolminsko planinsko območje se odlikuje po velikem številu krav v planinah, saj predstavljajo 83,3% vse črede. Na tem področju je tudi razvito najstarejše sirarstvo, od tod se je razširilo še na bohinjske planine in deloma blejske. Danes se siri še na vseh planinah razen na Dolgi Čerči in Pod Osojščico, kjer se pase samo jalova živina. Predelovanje mleka organizira pašno društvo, ki preskrbi sirarje in v jeseni skrbi za prodajo sira. Sir ponavadi prodajo skupno, včasih ga pa tudi razdelijo. Kmečke zadruga posega s sredstvi samo pri vzdrževanju planin. Ureditvenih načrtov za to planinsko področje še ni. Prometna povezava teh planin je slaba, zato se na njih še ne uveljevi turistična dejavnost. Razen planinske kočje na planini Razor ni drugih turističnih objektov. Tudi v Tolminskih planinah je že pereče vprašanje pastirjev. Število se je od predvojnega časa zelo znižalo, spremenila se je struktura pastirjev. V

Vedno več je na planinah gospodarjev, ki se ponavadi zanejujejo, zato ne pasejo samo svoje živine kot nekdanj najeti pastir, temveč več lastnikov skupaj in se v pašni dobi zvrstijo.

Ves pašni sistem na tem področju je še tradicionalen in razen manjših ureditev sirarn, nepajališč, vodovodov in poti ne kaže j moderne organizacije.

K o b a r i š k o p l a n i n s k o p o d r o č j e

Kobariško planinsko območje obsega 5,9% pašnih površin slovenskih Alp. Od e 3439 ha planinskih površin je dejanskih travnih površin 69,1%, a še te ne služijo več vse paši, saj je s planinsko pešo obremenjenih samo 49,3% površine. (TABELA VIII, a, b)

Pašni teritoriji so razdeljeni na dve območji. V Matajurskem pogorju južno od Soške doline je bilo sedem planin; severno od Soške doline na Polovniku in Krnskem pogorju je urejenih nadaljnjih devet kobariških planin, ki jih izkoriščajo kmetovalci iz okolice Kobarida, od Vrsna in Kamna na vzhodu pa do Breginje na zahodu. Nekdaj živahno planinsko gospodarstvo je dosti izgubilo na pomenu, saj paseje samo še na lo planinah. Opuščene so 4 planine v Matajurskem pogorju, od tega Krejske planine že pred vojno, obe planini Miji in planina Sleme pa po drugi svetovni vojni, slednja se koristi le še kot veška gmajna. Na Polovniku in Krnskem pogorju sta opuščeni samo dve planini, Privatna planina Dolec in planina Na polju, obe slabi na visokogorskem kraškem terenu. Ostale planine se še vee izkoriščajo, usmerjene so pretežno v mlečno živinorejo. Leta 1966 je bilo na teh planinah 752 krav sli 78,4% vee normalne živine. Lastništvo planin je delno splošno ljudsko premoženje, med te se uvrščajo Idrska, Svinjske in Sudžidske planine, in v Krnskem pogorju Kuhinja, Kašina ter Slapnik. Ostale so privatne planine, kjer je vedno več lastnikov. Take planine so Leskovca, Zaprikraj in Zaslap. Planina Zoplečem je last samo enega posestnika, ki sprejema na pašo živino drugih kmetov in dobi plačano pašnino. Na vseh planinah tega območja se siri. Čeprav se na planinah pase mešana goveja živina, krave p le prevladujejo. Na združnih planinah preskrbi sirarje zadruga, na privatnih pa pašni odbor sam. Z nekaterih planin prodajajo mleko mlekarni Planiki v Kobaridu in se s tem ognejo težavam s sirjenjem in prodajo sira. Sistem planinske paše je na vseh

TABELA 8a

Kobariško planinsko območje

Ime planine	Lastništvo	Izv. Pašnik podatk.	%	Jezd	Nerod.	Skupaj	GNZ
Mija	2	SLP K	63,00	100	-	-	63,00
Mija	2	SLP K	180,00	100	-	-	180,00
Krejska pl.	1	SLP K	103,27	100	-	-	103,27
Sušidska pl.		SLP K	214,16	94,2	1,40	12,13	227,69
Svinska pl.		SLP K	85,00	64,4	15,00	32,00	132,00
Idrska pl.		SLP K	42,46	34,8	49,00	30,39	121,85
Slene	2	SLP					
Dolec	2	ZM K	29,78	75,0	-	9,93	39,71
Zaprikrajen		Zm K	130,44	58,2	93,61	-	224,05
Zaplečem		Zm K	329,00	100	-	-	329,00
Na polju	2	Zm K	306,78	40,3	-	454,44	761,22
Zaslap		Zm K	132,54	99,5	-	0,58	133,12
Slepnik		Zm K	165,67	83,8	-	32,05	197,72
Kašina		SLP K	280,00	89,2	-	34,00	314,00
Kuhinja		SLP K	215,00	47,3	217,00	22,00	454,00
Leskovca		Zm K	101,43	63,7	6,58	51,12	159,13

1 = opuščena pred drugo svetovno vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = katastrski podatki

Lastništvo: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno več lastnikov

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

TABELA 86.

Število živine v planinah leta 1966
Koberiško planinsko območje

Ime planine	krave	GNŽ	%	Junice	GNŽ	%	teleta	GNŽ	%	voli	GNŽ	%	konji	GNŽ	%	ovce	GNŽ	%	Skupaj	Lastn.
Mija																				
Mija																				
Krejska pl.																				
Sužidska pl.	105	105,00	80,0	35,	24,50	20,0	12	1,80		-			-			-			131,30	P
Svinska pl.	47	47,00	77,4	16	11,20	22,6	17	2,55		-			-			-			60,75	P
Idrska pl.	55	55,00	54,7	62	43,40	45,3	14	2,10		-			-			-			100,50	P
Sleme																				
Dolec																				
Zaprikrajem	80	80,00	68,0	25	17,50	15,0	0			7	8,40	7,2	8	10,40	9,8	-			116,30	P
Zaplečem	58	58,00	61,4	15	10,50	11,1	-			5	6,00	6,3	-			200	20,00	21,2	94,50	P
Na polju																				
Zaslep	86	86,00	88,7	13	9,10	11,3	12	1,80		-			-			-			96,90	P
Slapnik	72	72,00	79,5	24	16,80	19,2	4	0,60		1	1,20	1,3	-			-			90,60	P
Kašina	75	75,00	88,4	13	9,10	11,6	5	0,75		-			-			-			84,85	P
Kuhinja	107	107,00	98,1	3	2,10	1,9	-			-			-			-			109,10	P
Leskovca	67	67,00	90,5	10	7,00	9,5	-			-			-			-			74,00	P

planinah ostel tradicionalan, brez večjih sprememb ali modernizacije. Pašna doba na planinah v Matajurju je krajša od 70 do 90 dni, v Krnskem pogorju pa od 89 do 112 dni. Pastirski problem je tudi tu pereč.

B o v š k o p l a n i n s k o o b m o č j e

K Bovškemu planinskemu območju prištevamo vasi, ki so spadale v nekdanjo občino Bovec, to je območje same Bovške kotline in ozkih gorskih dolin, ki se odpirajo k Soški dolini v tem območju. Prometno odročna gorska pokrajina je ostala brez večje industrijske ošivitve, tradicionalno agrarno gospodarstvo pa je tudi močno izgubilo na pomenu, zato je to depopulacijsko območje. Gospodarska osnova tega območja je temeljila na ovčgereji, ki je danes zelo upadla. Planinsko območje, ki ima največji obseg v slovenskih Alpah, 20209 ha ali 34,8%, ima zelo slabe pašne površine v razgibanem kraškem svetu. Samo 47,8% planinskih površin je dejanskega pašnika, od tega je danes še popašanih le 16,2% površin. /TABELA IX a,b/. Planine so bile urejene po vsem razgibanem gorskem svetu v Kaninskem pogorju, pogorju Bovškega Grintovca, pod Mangartom in Jalovcem, v Komenskem pogorju in grebenu Drnohli. Na vsem Bovškem planinskem območju je bilo skupno 32 planin, kjer se je paslo leta 1932 1340 GNŽ, v glavnem ovac, 72,5%. Že pred drugo vojno je bilo opuščenih 7 planin. Po drugi vojni, ko je bila prepovedana gozdna paša, je bilo ukinjenih 14 planin, danes prihaja živine še na 11 planin. Vendar ovčereje nima več takega gospodarskega pomena. Stalež živine v planinah se je znižal za 77% na 450 GNŽ, od tega odpade na ovce 45%. Danes je na Bovškem območju le še 8 ovčjih planin: Trebiščina, Mangertske planine, Bala, Za skalo, Duplje, Globoka in Babanj ter Drnohlja. Na planini Drnohli se pase samo nekaj ovac brez pastirja, na vseh ostalih pa se izdeluje še ovčji sir. Vodenje ovčjih planin je v rokah pašnega odbora, ki skrbi tudi za prodajo sira. Paša se prične v juniju in traja 80 do 90 dni.

Bovško planinsko območje

Izse planine	Last-izv. Pašnik ništvo p.	%	Gozd	Nerod.	Skupaj Lastn. GNZ	
Katerska pl.	1 SLP K					
Lopotok	2 SLP K	226,01	38,0	30,84	338,04	594,89
Veverica	2 SLP K	326,30	54,8	128,01	116,46	570,77
Zajavor	2 SLP K	326,30	60,8	128,02	82,09	536,41
Trebiščina	SLP K	838,00	45,8	173,00	817,00	1828,00
Lepoče	1 SLP					
Mangartska pl.	1 SLP K	471,10	100			471,10
Koritnica	2 SLP K	137,37	54,6	-	113,37	251,29
Mošnica	2 SLP K	599,00	30,3	749,00	625,00	1973,00
Za Robom	1 SLP K					
Bala	SLP K	256,00	39,9	-	385,00	641,00
Bukovec	2 SLP K	218,47	40,0	-	327,71	546,18
Goričica	2 SLP K	280,52	50,0	-	280,52	561,04
Krnica	1 SLP K	212,10	40,0	-	318,15	530,25
Gozdec	2 SLP K	284,09	30,0	-	662,89	946,98
Polovnik	2 SLP K	416,00	100	-	-	416,00
Predolina	SLP K	199,52	100	-	-	199,52
Colobar	SLP K	211,00	80,5	41,00	10,00	262,00
V plazeh	2 SLP K	263,28	36,6	172,90	323,34	759,52
Za skalo	SLP K	461,00	70,8	85,00	105,00	651,00
Črni vrh	2 SLP K	466,00	70,3	-	197,00	663,00
Duplje	SLP K	473,81	66,9	-	234,35	708,16
Zagreben	2 SLP K	564,10	73,4	-	203,00	767,10
Drnohla	SLP K	496,00	33,1	816,00	184,00	1496,00
Božica	SLP K	85,73	35,4	156,33	-	242,06
Vodenca	1 SLP K	19,76	41,9	27,28	0,13	47,17
Kukla	1 SLP K	232,00	9,4	1085,00	1139,00	2456,00
Jama	1 SLP K	621,00	30,7	1219,00	193,00	2023,00
Babenj } Glöboka }	SLP K	315,00	52,1	98,00	191,00	604,00
Nač Soče	2 SLP K	543,00	91,1	-	53,00	596,00
Zednjica	2 SLP K	132,00	37,8	52,00	165,00	349,00

1=opuščeno pred drugo svetovno vojno
2=opuščena po drugi svetovni vojni

D=dejansko stanje
O=ocena
K=katastrski podatki

Število živine v planinah leta 1966

Bovško planinsko območje

Ime planine	krave GNZ	%	junice GNZ	%	teleta GNZ	%	voli GNZ	%	konji GNZ	%	ovce GNZ	%	Skupaj GNZ	
Rutarska planina														
Zapotok														
Veverica														
Zajavor														
Trebiščina											250	100,0	25,00	P
Lepoče														
Mangartska pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	260	100,0	26,00	P
Koritnica														
Možnica														
Za robom														
Bala	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	380	100,0	38,00	P
Bukovec														
Goričica														
Krnica														
Gozdec														
Polovnik														
Predolina	70	70,00	93,2	-	2	0,30	0,4	4	4,80	6,4	-	-	75,10	ZP
Golobar	-	-	-	27	18,9	87,6	43	6,45	3	3,60	12,4	-	28,95	ZP
V plazeh														
Za sklalo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	100,0	40,00	P
Črni vrh														
Duplje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	100,0	40,00	P
Zagreben														
Drnohla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	100,0	6,00	P
Božica	135	135,00	99,0	10	1,4	1,0							136,4	ZP
Vodenca														
Kukla														
Hama														
Babanj } Globoka }											292	100,0	29,20	P
Nad Sočo														
Zadnjica														

Na Bovškem so tudi 3 goveje planine, ki jih upravlja Kmetijska zadruga Bovec. Na vseh 3 planinah, Boži, Predolini s Slatinkom in Golobarju se pase privatna živina in živina s kmetijskega posestva Kmetijske zadruge Tolmin. Planina Golobar je urejena za jalovo živino, na ostalih dveh pa se tudi siri.

Neglo zmanjševanje planinske živine, ovec, kakor tudi goveda, je odrez gospodarskega razvoja te prometno odročne regije, ki z izrazitim agrarnim gospodarstvom ne more prikleniti delovne sile doma, zato le-ta odhaja z doma in s tem hromi staro tradicionalno živinorejsko planinsko dejavnost.

D o l i n s k o p l a n i n s k o o b m o č j e

Vasi v Dolini od Jesenic pa do Rateč so bile nekdanj močno zasedene v planinskem gospodarstvu. Planine so imele urejene v Karavankah in Julijskih Alpah. Ta regija ni ostala v gospodarskem zatišju kakor Bovško, temveč je jeseniška industrija močno preslojila agrarno prebivalstvo, ga spremenila v delavce-kmete, ki jim je zemlja le še dodatni vir dohodkov. Dejavnostna preusmeritev in ukinitvev gozdne paše sta na tem področju prizadejala udarec planinskemu gospodarstvu. Področje je imelo nekdanj skupno 5727 ha planinskih površin, od tega 25,7% dejanskega pašnika. V tem območju je obremenjenih s pašo približno 65,3% pašnikov /TABELA X a, b/. V Julijskih Alpah je bilo 16 planin, v Karavankah 15. Planine v Julijskih Alpah so bile skupne 8 in so danes last splošnega ljudskega premoženja. Devet planin je bilo večjih, na katerih se je nekdanj tudi sirilo, danes so 4 evčje planine opuščene, na ostalih pa se je čreda močno zmanjšala. Te planine je prizadela razmexjitev med gozdom in pašnikom; ker so bile močno zarasle, so prešle v gozd. Govejih planin je bilo v Julijskih Alpah 9, ukinjeni sta bili 2 zaradi gozdne paše, urejeni sta bili še na bovški strani (Velika planina in Frisank). Tudi te planine kažejo precej klaverno podobo. Število živine se manjša, Tu ne najdemo več

TABELA 10a

Dolinsko planinsko območje

Ime planine	Lastni-Izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Nerodov.	Skupaj
Za jezerom	V K	149,07	20,6	60,94	513,98	723,99
Ovčja stran ²	SLP D	2,99	2,1	-	136,71	139,70
V kotlu	SLP D	100,00	6,73	102,93	1282,60	1485,53
Planica						
Sleme						
Za Ciprnikom ²						
Vršič	SLP D	18,69	72,8	6,96	-	25,65
Mala Pišnica ²						
Mali Tamar	SLP D	95,26	30,9	146,33	66,40	307,89
Klin		6,57	41,5	4,35	4,92	15,84
Police	SLP	14,0	7,0			200
Črni vrh		10,5	7,0			150
Na Planini	SLP D	54,19	26,3	131,95	20,00	206,14
Vrata	ZSLP D	118,33	45,5	143,98	-	261,91
Mertljeva pl. ²	Z					
Železnica	ZSLP O	30,00	18,5	132,00	-	162,00
Blekova pl.	SLP+Z Ave.	12,32	82,4	2,62	-	14,94
Za lepim vrhom	Z+SLP D	1,19	66,5	-	0,60	1,79
Bešča	Z O	13,00	100,0			13,00
Grapščica	SLP D	31,72	33,1	56,06	8,00	95,78
Ulbingova pl.	SLP D	2,00	100,0			2,00
Tršarica	SLP K	18,00	75,0	-	-	24,33
Mikulovsice	SLP K	18,00	78,2	-	-	22,95
Vošča	Z+SLP O	15,00	100,0	-	-	15,00
Jepice ²	SLP O	15,00	100,0	-	-	15,00
Rošča	SLP D	70,00	45,7	73,25	10,00	153,25
Hrušenjske pl.	SLP D	50,66	72,5	14,17	5,00	69,83
Jeseniška pl.	SLP D	73,70	48,7	77,47	0,01	151,18
Pod Golico	SLP D	84,34	97,9	1,79	-	86,13
Velika planina ²	SLP K	365,00	35,0	225,00	449,00	1042,00
Prisank ²	SLP K	127,06	37,2		214,15	341,21

I=opuščena pred drugo svet.vojno Izvor podatkov: D = dejensko stanje
 2=opuščena po drugi svetovni vojni O = ocena
 K = katastrski pod.

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje
 Z = zasebno
 Zv = " z več lastniki
 SLPZ = sploš.lj.premoženje in zasebno lastništvo
 V = srenjske planine

TABELA 108

Število živine v planinah leta 1966
Dolinsko planinsko območje

Ime planine	krave	GNŽ	% junice	GNŽ	% teleta	GNŽ	g ²	voli	GNŽ	% konji	GNŽ	% ovce	GNŽ	% SKUPAJ	GNŽ	Lastn.	
Za jezerom	-		82	57,40	76,1	-		15	18,00	23,9	-	-			75,40	P	
Ovčja stran	-		-		-	-		-		-	-	-			-	P	
V kotlu	-		-		-	-		-		-	-	650	65,00	100,0	65,00	P	
Planica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Slene	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Za Ciprnikom	-		-		-	-		-		-	-	-			-	P	
Vršič	-		41	28,70	77,3	-		7	8,40	22,7	-	-			37,10	P	
Mala Pišnica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Mali Tamar	7	7,00	78,2	-	21,8	13	1,95	-		-	-	-			8,95	P	
Klin	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Police	-		-		-	-		-		-	-	260	26,00	100,0	26,00	P	
Črni vrh	-		-		-	-		-		-	-	60	6,00	100,0	6,00	P	
Na Planini	30	30,00	56,4	23	16,10	32,5	8	1,20	5	6,00	11,1	-			53,20	P	
Vrata	8	8,00	56,3	8	5,60	43,7	4	0,60	-	-	-	-			14,20	P	
Mertljeva pl.	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Železnica	4	4,00	23,8	6	4,20	23,8	4	0,60	-	-	-	80	8,00	42,4	16,80	P	
Blekova pl.	-		-		-	-		-		-	-	-			-	P	
Za lepim vrhom	20	20,00	29,3	39	27,30	44,3	20	3,00	15	18,00	26,4	-			68,30	P	
Bašca	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Grajšćica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Ulbingova pl.	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Trčarica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Mikulovica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Vošca	4	4,00	6,5	12	8,40	13,6	-	-		7	9,10	14,8	400	40,00	65,1	61,50	P
Jepica	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Rošca	30	30,00	38,2	20	14,00	33,1	10	12,00	10	12,00	15,3	8	10,40	13,4	-	78,40	P
Hrušenjaka	6	6,00	16,0	35	24,50	67,9	6	0,90	5	6,00	16,1	-			37,40	P	
Jeseniška	7	7,00	8,9	33	23,10	30,2	5	0,75	40	48,00	60,9	-			78,85	P	
Pod Golice	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Velike planine	-		-		-	-		-		-	-	-			-		
Prisank	-		-		-	-		-		-	-	-			-		

* = Skupni odstotek GNŽ mladega goveda (teleta in junice)

mlečnih krav na planinah, temveč samo mlado živino.

Planine v Karavankah so še bolj problematične. Poleg razmejitve gozda in 3 paše so prizadete še z državno mejo, ki ovira normalno pašo. Lastništvo je bolj zapleteno. Skupne planine so bile nacionalizirane, večje privatne pa samo delno. Tu se pojavljajo tudi dvolastniške planine, na njih imajo pravico pasti upravičenci s Koroške in sicer na Jepci, Ulbingovi planini, Terčarci, Mikulovici in Bašci. V tem delu Karavank sta opuščeni samo 2 planini, Mertljeva planina in Jepica. Skupno se je prepsalo na planinah tega področja 598 GNZ ali 6,5% vse živine, ki je bila v planinah leta 1966 v Sloveniji /TABELA X b/.

Kljub vplivu industrije so ostale na tem območju nekatere trdna agrarna jedra, ki so bila prizadeta z ukinitvijo planin. Vas Podkoren je izgubila obe planini na Bovškem, Veliko planino in Prisank, sedaj morajo pošiljati živino v planine sosednjih vasi. Posebnost je reteška planina Za Jezerom. Ta leži na italijanski strani in je ni prizadela niti razmejitev med gozdom in pašnikom, niti ni prešle v roke splošnega ljudskega premoženja, ostala je skupna veške planina, kjer gospodarijo pašni upravičenci in vzdržujejo planine z lesom iz gozda, ki pripada planini.

Tudi na tem območju je velik problem vprašanje pastirjev. Tu so upokojeenci v glavnem pastirji. Več planin so v Karavankah združili v en pašni obrat zaradi pomanjkanja pastirjev, zato pastir goni živino z ene planine na drugo. Tako so združene planine Za lepim vrhom, Bašca, Grajščica, Ulbingova planina, Terčarca, Mikulovica. Na nekatere planine pa pošiljajo živino brez nadzora, kot na Bošco, Jeseniško planino, kjer je bil prej normalno pastir. Vse skupne planine ima v oskrbi Kmetijska zadruga Radovljica, ta je dala izdelati ureditveni načrt za vse planine, vendar zadruga sama nima kmetijskih obratov na tem področju, ki bi bili zainteresirani na planinski paši. Zato tudi na tem območju dejansko vodi in izkorišča pašo pašni odbor, sestavljen iz kmetov, ki redijo živino.

Planinsko območje Blejskega kota in Dobrav

Blejski kot in Dobrave z vasmi pod severovzhodnim robom Jelovice so prometno odprta pokrajina in močno pritegnjena v gravitacijsko območje jeseniške industrije. Vendar je to območje starih agrarnih maselij, ki so bila nekdanj močnejše zasidrana v primarni dejavnosti in imela razvito planinsko živinorejo. To območje je imelo planine urejene na 3 visokih planotah, Jelovici, Pokljuki in Mežakljá, v višini od 1000 do 1300 m sredi gozdnih kompleksov. Z ukinitvijo gozdne paše je bilo to območje najbolj prizadeto, saj so bile z odloki predvidene ukinitve mnogih planin, česar zaradi žive planinske živinoreje in potreb kmetovalcev ni bilo moči izvesti. To planinsko območje obsega skupno 1918 ha planinskih površin ali 3,3% vseh planinskih površin v Sloveniji. Samo 490 ha je pravega pašnika (25,5%) in pase se le še 66,9% teh površin / TABELA XI a, b/.

Planinska paša se je grčila na 41^{1/2} planinah. Že pred vojno so bile opuščene male planine sredi gozda na Jelovici (5), po vojni je gozdarski ukrep uničil še 11 planin, in sicer Mejo planino na Pokljuki ter Vodiško, Mošenjeko in Lipniško planino na Jelovici. Propadlo je tudi več manjših privatnih planin v bočju jeloviške in možakeljske planote, ki so pretežno temeljile na gozdni paši: Oblek, Strmolc, Ricmanova, Čmarjeva, Oblakova in Vršanova planina. Ukinjena je bila tudi Selska planina, kamor kmetje kljub prepovedi ponovno gonijo živino. Skrčil se je obseg tudi ostalih planin, Belske, Grajske, Rečiške, Kranjske doline. Neokrnjene so ostale le planine nad gozdno mejo, Erdo, Lipanca, Zgornja Krma. Krmo naj bi nedomestila paša na senošetih, ki so urejena v bočju vseh treh planot: Pokljuke, Jelovice in Mežakljá. Lastništvo srenjskih planin je prešlo v roke slovenskega ljudskega premoženja in jih upravlja Kmetijska zadruga. Pašna organizacija je v rokah pašnih odborov. Leta 1966 se je pašala živina še na 26 planinah (63,4%), prepaslo se je 597 GNŽ ali 6,5% vse živine na planinah, kar je približno 33% manj kot nekdanj. (TABELA X b) S tega območja je šlo v planine

TABELA 11a

Planinsko območje Blejskega kote in Dobrav

Ime planine	Lastni-Izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Nerodov.	Skupaj GNZ
Blejska pl.	SLP D	50,00	89,3	5,79	-	55,79
Grajska pl.	SLP D	4,00	95,0	0,21	-	4,21
Rečiška pl.	SLP D	4,00	95,0	0,20	-	4,20
Lipenca	SLP D	55,00	30,4	-	126,32	181,32
Brdo	SLP D	30,00	20,1	38,17	80,85	149,02
Velka roven	SLP O	3,00	-	-	-	3,00
Kranjska dolina	SLP D	14,00	89,0	1,72	-	15,72
Repačnikov rovt	SLP D	35,00	82,4	7,46	-	42,46
Maja dolina ²	SLP D	3,00	28,4	7,54	-	10,54
Pekel } Klek }	SLP D	40,00	51,3	12,69	25,22	77,91
Frškova pl.	SLP D	1,00	57,1	0,75	-	1,75
Spodnja Krma	SLP D	35,00	89,3	4,17	-	39,17
Zgornja Krma	SLP D	60,00	12,42	-	423,58	483,58
Možaklja	SLP D	3,38	25,6	-	9,79	13,17
Zgornji Kozjek	SLP D					436,00
Spodnji Kozjek						130,00
Oblek ²						101,00
Vrtača	Z K	5,50	73,0	2,19	-	7,53
Čisovec	Z K	3,81	66,8	1,89	-	5,70
Obranca	SLP O	4,50				4,50
Brezovec	SLP					
Strmole ²						
Ričmanova pl. ²	Z O	6,00	100,0	-	-	6,00
Oblakova pl. ²	Z O	9,00	100,0	-	-	9,00
Temar	Z O	7,00	100,0	-	-	7,00
Selska pl.	SLP D	3,96	100,0	-	-	3,96
Vršan ²	Z O	11,00	100,0	-	-	11,00
Čmarjeva pl. ²	Z					
Ribenske pl.	SLP D	15,11	100,0	-	-	15,11
Grofova pl.	D	16,79	66,4	8,47	-	25,26
Dežmanova pl.	Z O	10,00	100,0	-	-	10,00
Vodice ²	SLP D	1,59	54,8	1,31	-	2,90

Planinsko območje Blejskega kota in Dobrav

1	2 3	4	5	6	7	8
Mošenjske pl. ²	SLP D	31,41	100,0	-	-	31,41
Zgoške ravne	SLP O	20,91	100,0	-	-	20,91
Kocijanarica ¹						
Bodlejka ¹						
Martinček ¹						
Leška pl. ¹						
Radovljiška pl. ¹	S D,04	4,04	100,0	-	-	4,04
Lipniška pl. ²	D	2,23	43,8	2,86	-	5,09

1 = opuščena pred drugo svet. vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = katasterski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

ZV = zasebno z več lastnikov

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Blejskega kota in Dobrav

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Mošenjske pl.	-	-	-	-			-			-			-			-			-	P
Zgoške ravne	-			10	7,00	100,0	10	1,50		-			-			-			8,50	P
Kocijenarica	-			-			-			-			-			-			-	P
Bočlajka	-			-			-			-			-			-			-	P
Martinček	-			-			-			-			-			-			-	P
Leška pl.	-			-			-			-			-			-			-	P
Radovljiška pl.	-			-			-			-			-			-			-	P
Lipniška pl.	-			-			-			-			-			-			-	P

= Skupni odstotek GNZ mladega goveda (teleta in junice)

včasih od 50 do 60% vse živine, danes le še približno 30%. Nekatere planine na tem področju imajo 2 stopnji. Prve planine so Čisovec in Vrtača na Možaklji ter Rečiška in Grajska planina na Pokljuki. Iz teh planin gre ali pa je včasih šla živina na višje planine Klek in Lipenco. Mnoge privatne planine, ki se štejejo med prve, so danes opuščene. Na planinah je v glavnem privatna živina, le na planini Obranca in Brezovec ima Kmetijski obrat Kmetijske zedruge Bled svojo živino. Sestav črede se je močno spremenil, od nekdanjega velikega števila krav v planinah jih je danes zelo malo, tako da se ne siri več. Na vseh planinah srečujemo mešano čredo, saj krave predstavljajo samo 31,3% GNŽ vse črede.

Planinsko območje Blejskega kota in Dobrav je bilo najbolj prizadeto z gozdarskimi ukrepi. Ob več propadlih in ukinjenih planinah je nastala na novo iz senožeti na Jelovici planina Zgoške ravne. Planina je majhna po obsegu, vendar pridobiva na turističnem pomenu, na njej so postavljene tri počitniške hišice lastnikov iz Radovljice. Nasploh postaja pas senožeti v bočju Jelovice vabljivo območje za gradnjo takih turističnih objektov. Vendar pa celotno to območje zgublja na pomenu kot planšarsko območje in to zaradi deagrarizacije ~~planinskega~~ ^{delniškega} območja. Mlečna živina ostaja doma, saj mleke potreši povečano število delavstva. Na drugi strani pa postaja ob boljših možnostih zaposlitve pereče na tem področju vprašanje planinskega osebja.

P L A N I N S K O O B M O Č J E B A Š K E G R A P E

Baška grapa, ena najbolj agrarnih mikroregij, ima najmanjše planinsko območje. Regija, ki jo zajema proces depopulacije, odraža to tudi s propadom planinskega in na mnogih mestih dolinskega gospodarstva. Dolinske in hribovske vasi v Baški grapi imajo urejene planine na Foreznu in na prečnih gorskih hrbtih, ki potekajo od grebena spodnjih Bohinjskih gora proti Baški grapi. Planinskih površin je bilo tu 1452 ha ali 2,5% vseh planinskih površin Slovenije. Pašnikov je 415 ha (28,6%) in samo 336 ha (56,9%) se jih še popase. Od 16 planin jih je 8 opuščeni.
(TABELA XII a, b). To so bile male, slabe planine, močno zarasle, paše na njih je bila ukinjena, ali pa so kmetje sami prenehali

TABELA 12a

Planinsko območje Baške grape

Ime planine	Lastni-Izvor Pašnik %	Gozd	Nerodov.	Skupaj
	Štvo podatkov			GNZ
Ravenca	2 Z O 60,00 100,0	-	-	60,00
V Prodeh	2 SLP -			
Zakotel	Zm O 22,50 100,0	-	-	22,50
Mutarske pl.	Z O 25,00 69,4	11,00	-	36,00
Grantarska pl.	Zm K 107,00 100,0	-	-	107,00
Kuk	2 SLP K 25,16 80,6	6,00	-	31,16
Stržiška pl.	SLP K 22,9			436,21
Ponikve	SLP K 32,00 86,5	5,00	-	37,00
Jeseniška pl.	2 SLP K 46,00 78,0	13,00	-	59,00
Trtenska pl.	2 SLP K 48,00 96,0	2,00	-	50,00
Otavnik	SLP O 50,00 67,5	24,00	-	74,00

1 = opuščena pred drugo svet vojno

2 = opuščena po drugi svet. vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = Katasterski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

ZV = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

TABELA 12 b

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Baške grape.

Ime planine	krave GNŽ	% junice GNŽ	% teleta GNŽ	š ² voli GNŽ	% konji GNŽ	% ovce GNŽ	š	Skupej	Last										
Revenca	-	-	-	-	-	-	-	-	-										
V Prodeh	-	-	-	-	-	-	-	-	-										
Zakotel	25	25,00	76,4	5	3,50	12,5	4	0,60	-	32,70	P								
Rutarske pl.	2	2,00	13,8	8	5,60	38,6	-	-	5	6,00	41,4	-	9	0,40	3,1	14,50	P		
Grantarska pl.	5	5,00	20,5	2	1,40	5,7	-	-	15	18,00	73,8	-	-	-	-	24,40	P		
Kuk	†	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Striška pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	80	8,00	100,0	8,00	P		
Ponikve	27	27,00	43,2	20	14,00	26,1	15	2,25	16	19,20	30,7	-	-	-	-	62,45	P		
Jeseniška pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	P	
Trtenska pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	P	
Ostevnik	-	-	23	16,10	27,7	-	-	-	20	26,00	44,8	10	13,00	22,4	30	3,00	5,8	58,10	P

U
x = Skupni odstotek GNŽ mladega goveda (teleta in junice)

pasti. Obratuje še vedno 8 planin, od katerih je planina Ponikve nastala na novo iz propadle kmetije in služi za pašo vaščanov iz vasi Ponikve. Skupni planini last SLP sta Grantarska planina in Otavnik. Zakotel in Rutarске planine (6) so manjše privatne planine, od katerih so 3 že opuščene in močno zarasle. Stara volovska Stržiška planina služi danes samo za pašo ovac. V območju Baške grape se je prepaslo 197 GNŽ, v glavnem mlado govedo. S tega območja pošiljajo del goveda, predvsem vole, na planino Porezen, tam imajo nekateri kmetje iz Baške grape svoje deleže. Celotno planinsko območje zgublja močno na pomenu, ker depopulacija pustoši cela dolinska in hribovska naselja in zato kažejo planinska področja še izrazitejše učinke propadanja in opuščanja.

Planinsko območje Selške doline

Naselja Selške doline imajo urejene planine na južnem pobočju Spodnjih Bohinjskih gora, na Ratitovcu in Škofjeloško-cerklijanskem hribovju. Vsega skupaj je na tem območju 10 planin, od teh je ena spremenjena v gmajno (Prtovska planina), planina Kališnik pa je bila ukinjena, ker je imela večino paše v gozdu. Skupno je 987 ha planinskih površin ali 1,7% vseh planinskih površin, dejanskega pašnika je od tega 545 ha ali 55,2%. (TABELA XIII a,b) Na teh planinah se je leta 1966 prepaslo 34% GNŽ in to predvsem mlado govedo. Hribovske vasi so močno navezane na planine. Največja planina je Porezen, nekdanja srenjske planina vasi Sorice, kjer pasejo vole tudi z Baške grape, včasih so celo Bohinjci gonili sem konje, Soričani so si uredili še novo Soriško planino na Jelovici iz privatnih senošet, ta služi za prepašo jalove živine.

Danjarski planini zgubljata na pomenu. Spodnja Danjarska planina se izkorišča danes le še kot gmajna, Zgornja pa služi za ovčjo pašo.

Važna je planina Klom, povezana še z novo prvo planino Golico.

TABELA 13a

Planinsko območje Selške p doline

Ime planine	Lastni-Izvor štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Herodov.	Skupaj
Porezen	SLP K	150,00	73,5	54,32	-	204,32
Blegoš	SLP D	50,00	71,4	-	20,00	70,00
Soriška pl.	pl. SLP D	122,00	82,9	25,00	-	147,00
Zgornja Danjarska	SLP D	70,00	25,6	203,46	-	273,46
Spodnja " planina	SLP ¹ D	60,00	56,1	10,00	37,00	107,00
Klom	SLP D	30,00	37,9	49,10	-	79,10
Kališnik	² SLP D	1,00	100,0	-	-	1,00
Colica	SLP D	28,71	90,9	2,86	-	31,57
Martinj vrh	SLP D	19,13	64,7	10,43	-	29,56
Prtovska pl.	² SLP D	15,00	33,4	29,89	-	44,89

1 = opuščena pred drugo svet.vojno
2 = opuščena po drugi svet.vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje
O = ocena
K = katasterski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje
Z = zasebno
Zv = zasebno več lastnikov
SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo
S = srenjska planina

Slednja je nastala iz propadle kmetije. Na Golici se pase živina do srede junija in v jeseni po 15. septembru, v vmesnem času se pase živina na Klovu.

Iz kmetije je nastala tudi planina Martinj vrh že pred prvo vojno. Na njej se pase samo jalova živina. Na Blegošu je urejena planina Blegaš, danes skrčena zaradi ukinitve gozdne paše, a je lepo urejena in ograjena. Pred zadnjo vojno je bila privatna planina, kjer so imeli kmetje iz bližnjih vasi previco do paše, danes je last SLP. Včasih so pasli na njej tudi konje, danes ne več.

Planinsko območje Selške doline je skromno po obsegu, vendar se vedno polno izkorišča. Za te planine so tudi izdelani ureditveni načrti, ki jih izvajajo koristniki sami in jim Kmetijska zadruga samo pomaga.

P l a n i n s k o o b m o č j e S r e d n j i h K a r a v a n k

Planinsko območje Srednjih Karavank se razteza od Belščice na zahodu in vključuje še ves greben Košute na vzhodu. V to območje prištevamo še južnejši paralelni greben Kamniških Alp do Storžičeve skupine. To je področje med tremi industrijskimi centri, Jesenicami, Tržičem in Kranjem, ki so povzročili najmočnejšo deagrarizacijo kmečkega prebivalstva v naseljih ob vznožju grebenov in stranskih dolinah in s tem močno okrnili nekdanjo živahno planinsko živinorejo. Na tem območju je bilo skupno 43 planin, 8,1% vseh slovenskih planin, ki obsegajo 4260 ha, pašnih območij 7,3%, vendar je pravega pašnika le 1526 ha, 35,8%. Nekaj planin (5) je bilo opuščeni že pred vojno v grebenu Košute in Storžičevem pogorju, v zadnjih desetih letih so jih opustili še 6, obratuje jih še 32 (74,4%). Leta 1966 se je na teh planinah prepaslo 840 GNŽ ali 9,2%. (TABELA XIV a, b)

Planine od Belščice do Ljubelja je najbolj prizadela jeseniška industrija, ta je odtegnila ljudi, kar je vplivalo na zmanjšanje

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Selške doline

Ime planine	krave	GNŽ	%	junice	GNŽ	%	teleta	GNŽ	%	voli	GNŽ	%	konji	GNŽ	%	ovce	GNŽ	%	Skupaj Lastn.	
Porezen	1	1,00	1,50	45	31,50	38,5	-	-	-	28	33,60	41,1	12	15,60	19,1	-	-	-	81,70	F
Blegoš	3	3,00	5,6	60	42,00	78,1	-	-	-	-	-	-	4	5,20	9,6	36	3,60	6,7	53,80	F
Soriška pl.	pl. 5	5,00	11,2	29	20,50	45,6	-	-	-	16	19,20	43,2	-	-	-	-	-	-	44,50	F
Zgornja Denjarska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	10,00	100,0	-	10,00	F
Spodnja " pl.	20	20,00	70,2	7	4,90	17,2	-	-	-	3	3,60	12,6	-	-	-	-	-	-	28,50	F
Kloc	2	2,00	4,4	37	25,90	56,5	-	-	-	15	18,00	39,1	-	-	-	-	-	-	45,90	F
Kališnik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Golica	2	2,00	4,4	37	25,90	56,5	-	-	-	15	18,00	39,1	-	-	-	-	-	-	45,90	F
Martinj vrh	1	1,00	5,2	27	18,90	94,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19,90	F
Prtovska pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F

* = Skupni odstotek GNŽ mladega goveda (teleta in junice)

TABELA 14a

Planinsko območje Srednjih Karavank

Ime planine	Lastni-izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Nerodov.	Skupaj GNZ		
Belaška pl.	SLP	D	22,19	54,1	18,80	0,02	41,01	
Pusti rovt	B	D	25,00	46,3	29,09	-	54,09	
Svečica		D	70,00	33,5	79,16	60,00	209,16	
Za Mavre ²	SLP	D	2,00	54,00	1,70	-	3,70	
Stamare		D	25,00	31,3	49,84	5,00	79,84	
Belščica		D	32,00	27,1	26,07	60,00	118,07	
Medji dol-Seče	SLP	D	35,00	24,8	56,10	50,00	141,10	
Potoška pl.	SLP	D	29,46	80,4	5,20	2,00	36,66	
Pod Stolom	SLP		20	16,6			120,00	
Zirovniška pl.	SLP	D	122,97	52,6	78,96	31,90	233,83	
Doslovška pl.	SLP	D	14,77	63,2	8,61	-	23,38	
Smokvška-Lage	SLP	D	11,47	50,0	9,89	1,57	22,93	
Zebreška	SLP	D	56,26	40,4	62,80	20,5	139,11	
Šija pri Zelenici	SLP	D	80,00	29,6	107,83	82,36	270,33	
Zelenica	SLP	D	112,00	29,4	103,99	164,64	380,60	
Poljska pl.	SLP	D	20,00	14,9	89,18	25,00	134,18	
Planinca	SLP	D	30,00	9,90	220,67	-	302,88	
Preval	SLP	D	80,00	40,4	48,00	70,00	198,59	
Begunjšica	SLP	D	4,85					
Podgorska pl.	SLP	D	12,00	22,6	41,04	-	53,04	
Lešenske pl.	SLP	D	20,00	51,3	18,83	-	38,83	
Breška pl.	}	SLP	D	6,00	80,2	1,48	-	7,48
Bistriška pl.								
Korošica	SLP+Z	D	70,00	70,0	10,00	19,80	99,80	
Šije	SLP	D	150,00	63,6	45,00	40,69	235,69	
Kofce	SLP	D	60,00	28,9	45,00	102,33	207,33	
Dolžanka ²	Z B	D	2,00	61,9	1,23	-	3,23	
Zali potok ¹	SLPZ	D	4,00	35,2	7,36	-	11,36	
Pungrat	SLP	D	80,00	51,6	17,89	57,01	145,90	
Tegošče	SLP	D	77,00	58,2	25,59	29,65	132,24	
Krnica ¹	SLP							
Dolga njiva	SLP	D	80,00	33,1	28,63	132,50	241,13	
Breznica ¹	SLP	D	5,00	20,7	19,12	-	24,12	
Medvodje ⁴	SLP							

1	2	3	4	5	6	7
Fevča ¹	SLP					
BLEjska pl. ²	Z					
Sp.Zg.Konjščice ²	SLP+Z D	11,00	53,8	9,45	-	20,45
Javornik	SLP D	75,00	75,7	24,02	-	99,02
Jesenje ²	SLP D	2,00	1,5	20,00	107,15	129,15
Vel.Poljana	D	10,00	27,1	23,67	3,17	36,84
Mala Poljana	SLP D	50,00	26,5	78,36	60,05	188,41 lev
Javornik	SLP D	20,00	26,3	10,00	46,60	76,60
Bašeljeka pl. ¹	SLP					

1 = opuščena pred drugo svet.vojno

2 = opuščena po drugi svet.vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = katastrski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premož.in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Srednjih Karavank

Izse planine	krave	GNŽ	% junice	GNŽ	% teleta	GNŽ	% voli	GNŽ	% konji	GNŽ	% ovce	GNŽ	% Skupaj	GNŽ	Lastn.				
BELSKA pl.	35	35,00	58,9	15	15,50	29,8	15	2,25	-	9	11,70	11,3	-	59,45	P				
Pusti rovt																			
Svečica																			
Za Navre	-			-			-			-				-	P				
Stanare																			
Belščica																			
Medji dol-Seče	-			-			-			-	100	10,00	100,0	10,00	P				
Fotoška pl	5	5,00	9,2	-			4 ¹	49,20	90,8	-				54,20	P				
Pod Stolom	-			-			-			-	400	40,00	100,0	40,00	P				
Zirovniška	6	6,00	13,6	46	32,20	73,7	2	0,30	-	5	6,50	12,7	-	44,10	P				
Doslovška	-			-			-			-				-	P				
Snokulška-Zage	18	18,00	33,6	40	28,00	52,9	2	0,30	6	7,20	13,5	-		53,50	P				
Zebreška	-			-			-			-				-	P				
Šija pri Zelenici																			
Zelenica	18	18,00	33,6	40	28,00	52,9	2	0,30	6	7,20	13,5	-		53,50	P				
Poljska	1	1,00	41,6	2	1,40	58,4	-		-	-				2,40	P				
Planinca	1	1,00	12,5	10	7,00	87,5	-		-	-				8,00	P				
Preval	8	8,00	19,6	45	31,50	80,4	9	1,35	-	-				40,85	P				
Begunjsčica	-			-			-		-	-	300	3,00		3,00	P				
Podgorska pl.	6	6,00	23,8	19	11,50	58,1	19	2,85	4	4,80	19,1	-		25,15	P				
Lešanska																			
Breška pl.	8	8,00	30,7	15	10,50	50,9	18	2,70	4	4,80	18,4	-		26,00	P				
Bietriška																			
Korošica	10	10,00	30,7	18	12,60	41,4	6	0,90	-	7	9,10	27,9	-	32,60	P				
Šija	11	11,00	20,0	38	26,60	51,7	12	1,80	2	2,40	4,4	7	9,10	16,6	40	4,00	7,3	54,90	P
Kofce	8	8,00	14,0	32	22,40	43,2	15	2,25	8	9,60	16,8	3	3,90	6,8	119	11,90	19,2	57,05	P
Dolžanka	-			-			-		-	-				-	P				
Zali potok	-			-			-		-	-				-	P				
Pungrat	12	12,00	18,1	34	23,80	39,7	17	2,55	24	28,00	42,2	-		66,35	P				
Tegošče	13	13,00	22,0	49	34,30	62,9	19	2,85	-	-		89	8,90	15,1	59,05	P			
Krnica	-			-			-		-	-				-	P				
Dolga njiva	3	3,00	3,8	36	25,20	34,7	12	1,80	27	33,40	43,0	11	14,30	18,5	-	77,70	P		
Breznica	-			-			-		-	-				-	P				
Medvodje ¹	-			-			-		-	-				-	P				

Število živine v pleninah leta 1966
Pleninsko območje Srednjih Karavank

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Fevča	-			-			-			-			-			-			-	P
Blejska pl.	-			-			-			-			-			-			-	
Sp.Zg.Konjčice	-			-			-			-			-			-			-	
Javornik	7	7,00	12,4	51	21,70	43,1	17	2,55	5	6,00	10,7	10	13,00	23,1	60	6,00	10,7	56,25	P	
Jesenje	-			-			-			-			-			-			-	
Velika Poljana	6	6,00	15,3	51	21,70	60,2	12	1,80	8	9,60									39,10	P
Mala Poljana																				
Javornik																				
Bošeljaka pl.	-			-			-			-			-			-			-	P

* = Skupni % GNŽ mladega goveda (teleta in junice)

števila živine. Planinsko pašništvo je postalo drago, ker ni dobiti pastirjev, zato so se nekatere planine združile v en obrat kot na primer Zatreška in Žirovniška planina, Smokuška in Doslavska. Na Belščici je urejen sistem nizkih in visokih planin. Na vseh teh planinah se je število živine močno skrčilo, vendar je Kmetijska zadruga napravila načrt za razmejitev in ureditev teh planin. Planine na Dobrači so gozdarji zaradi gozdne paše že ukinili, s ponovno obratujejo združene po dve in dve, Lešanska in Podgorska ter Bistriška in Breška.

Največje planine so urejene pod vrhom grebena Košute, prve planine, nižje v bočju, so bile ukinjene. Planine Korošica, Kofce, Pungrad, Tegošče in Dolga njiva, Javornik se še vse izkoriščajo, tod se pase mešana čreda. Včasih so na teh planinah sirili, a danes delajo maslo, mleko pa prodajajo turistom. Kmetijska zadruga Tržič je izdelala ureditvene načrte za vse te planine, vendar do izboljšav še ni prišlo. Te planine imajo dobro prometno dostopnost, dobile so jo z zgraditvijo nove gozdne poti. Zato sem že prodira turizem. Planina Kofce je stara planinska postojanka.

Planine v Storžičevi skupini izkoriščajo kmetje iz bližnjih vasi v vznožju, vendar so se že tri planine, Javornik, Velika in Mala Poljana, združile v en obrat. Problematično je spet planinsko osebje. V tem Storžičevem območju je bilo tudi opuščanih ali ukinjenih več manjših privatnih planin, gozdnih jas, ki so temeljile na gozdni paši. Opuščena Bašeljeka planina se spreminja v malo rekreacijsko žarišče. Na njej so postavljene 4 počitniške hišice. V vsem tem planinskem območju dobijo samo planine na Košuti redno zadostno čredo živine v planino, zato bodo te tudi prvo uredili, na vseh ostalih pa število živine upade in s tem tudi pomen planin.

Planinsko območje Jezerskega in Kamniških Alp

Planinsko območje Jezerskega in Kamniških Alp obdaja dolinsko regijo Jezerskega in zavzema najvišje dele Kamniških Alp od Krvavca do Grintovca na zahodu, na vzhod se razteza do Ojstrice in vključuje vso Velikopoljsko planoto, ki se na vzhodu prelomi v dolino Podvolovljeka. V tem gorskem svetu imajo urejene planine naselja z vsega vznožnega pasu in hribovja od Predvora pa do Črničca. Planinski svet obsega 2774 ha ali 4,8%, za pašo sposobnih površin je 63,7%. V tem svetu je bilo urejenih 29 planin ali 5,5%. (TABELA XV a,b) Po drugi vojni so bile prizadete največ planine Jezerskega, saj je bilo na tem območju opuščenih 8 planin. To so bile manjše privatne planine, sredi gozda, ali pa so nastale iz propadlih kmetij, kot na primer: Gradišnikova, Komstevra, Virnikova, Roblekova, Ankova. Samo Dolga njiva-Zaplata ni bila privatna. Še danes obstoječe planine na Jezerskem so bile pravtako privatne in nekatere so podobno nastale iz kmetij. Večina teh planin je bila je nacionalizirana in danes pasejo na njih skupno čredo mlade živine. Mlečna planina ni ostala nobena več. Privatna je še Jenkova planina v glavnem na Koroški strani, na njej pasejo samo ovce. Na tem območju je v dolini nastala na mestu propadle kmetije planina Anclovo, kjer pase mlado živino Kmetijski obrat iz Kranja.

Težišče planinskega gospodarstva predstavlja v Kamniških Alpah 5 planin: Križka planina in Jezerce na Krvavcu ter Velika in Mala planina s Kisovcem ter Gojška planina na Velikopoljski planoti. Vse ostale planine samo životarijo in ne bodo niti v bodoče imele večjega pomena. Na vsem skupnem pašnem območju se je leta 1966 prepaslo 966 GNŽ ali 10,6% vse živine, ki gre v planine. V vseh planinah celotnega območja prevladuje mešana živina, toda v petih glavnih planinah je precej krav (skupaj 42,9% vseh GNŽ), vendar sirarstvo nima komercialnega značaja in služi le za dom. Število živine v glavnih planinah ne nese, močno pa upeda na drugih manjših, posebno se je skrčilo število na ovčjih planinah kot na Kokrškem sedlu, Kamniškem sedlu in Grintovcu.

TABELA 15a

Planinsko območje Jezerekega in Kamniških Alp

Ime planine	Lastni-Izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Herodovit.	Skupaj
Jenkove trate	SLP D	20,00	40,0	30,11	-	50,11
Ržekova pl.	SLP D	13,00	92,8	1,13	-	14,13
Gredišnikova ²	SLP D	15,00	51,7	14,60	-	29,60
Dolga njiva Zaplata	D	30,00	19,8	34,39	101,95	166,34
Komativra ²						
Virnikove ²						
Roblekove pl. ²						
Ankove pl. ²						
Štulerjeva pl. ²	SLP D	4,00	19,0	17,41	-	21,41
Skubrov vrh	SLP D	8,00	47,0	9,34	-	17,34
Mlinarjevo sedi. ²	SLP D	3,00	81,5	0,68	-	3,68
Jezerca	SLP D	100,00	72,4	37,91	-	137,91
Kriška pl.	SLP D	110,00	76,9	28,32	5,00	143,32
Dolge njive	SLP D	50,00	15,9	60,00	203,59	313,59
Kokrško sedlo 2+	SLP D		100,0			50,00
Grintovec	SLP D	80,00	18,4	-	355,64	435,64
Robce	SLP D	14,00	87,5	2,19	-	16,19
Zavratnik	SLP D	10,00	43,4	13,07	-	23,07
Košutna-Zavrata	SLP K	628,71		-	10,41	639,12
Mokrica ²						
Dol-Resnik	SLP K	50,00	100,0	-	-	50,00
Kamniško sedlo	SLP O	50,00	100,0	-	-	50,00
Velika planina	SLP K	234,94	100,0	-	-	234,94
Mala planina	SLP K	112,68	100	-	-	112,68
Kisovec	SLP K					
Gojška pl.	SLP K	123,10	100,0	-	-	123,10
Konjščica	SLP K	40,84	100,0	-	-	40,84

1	2 3	4	5	6	7	8
Jenkova pl.	Z K	36,00	54,5	30,00	-	66,00
Anclovo	SLP K	35,00	100 00	-	-	35,00

1 = opuščena pred drugo svetovno vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejansko stanje

O = ocena

K = katastrski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjske planine

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Jezerskega in Kamniških Alp

Ime planine	krave	GNZ	%	junice	GNZ	%	taleta	GNZ	%	voli	GNZ	%	konji	GNZ	%	ovce	GNZ	%	Skupaj GNZ	Letu.
Jenkove trate	-			14	9,80	100	-			-			-			-			9,80	P
Rakeževa pl.	3	3,00	21,1	16	11,20	78,9	-			-			-			-			14,20	P.
Gradišnikova																				
Dolge njiva	-			-			-			-			-			-			-	P
Komativra	-			-			-			-			-			-			-	P
Virnikova	-			-			-			-			-			-			-	P
Roblekova	-			-			-			-			-			-			-	P
Ankova	-			-			-			-			-			-			-	P
Štularjeva	-			-			-			-			-			60	6,00	100	6,00	P
Skubrov vrh	-			2	1,40	28,0	-			3	3,60	72,0	-			-			5,00	P
Mlinarjevo sedl.	-			-			-			-			-			-			-	P
Jezersca	25	25,00	42,3	36	25,20	49,6	27	4,05	4	4,80	8,1	-				-			59,05	P
Kriška pl.	35	35,00	28,5	48	33,60	30,5	25	3,75	42	50,40	41,0	-				-			122,75	P
Dolge njive	1	1,00	8,7	15	10,50	91,3	-			-			-			-			11,50	P
Kekrško sedlo	-			-			-			-			-			60	6,00	100	6,00	P
Grintovec	-			-			-			-			-			150	15,00	100	15,00	P
Robce	-			30	21,00	100	-			-			-			-			21,00	PZn
Zavratnik	-			16	11,20	100	-			-			-			-			11,20	P
Košutns-Zavrata	2	2,00	14,8	16	11,20	85,2	2	0,30	-				-			-			13,50	P
Nokrica																				
Dol-Resnik	20	20,00	37,2	30	21,00	40,4	5	0,75	10	12,00	22,4	-				-			55,75	P
Kamniško sedlo	-			-			-			-			-			170	17,00	100	17,00	P
Velika planina	149	149,00	59,9	82	57,40	29,8	110	16,50	16	19,20	7,7	-				65	6,50	2,6	248,60	P
Mala planina	71	71,00	80,5	13	9,10	19,5	54	8,10	-				-			-			88,20	P
Kisovec																				
Bojska pl.	99	99,00	60,7	40	28,00	21,7	43	7,35	24	28,80	17,6	-				-			163,15	P
Konjščica	10	10,00	44,1	16	11,20	50,7	2	0,30	1	1,20	5,2	-				-			22,70	P

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Jezerskega in Kranjskih Alp

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Jenkova pl.	-			-			-			-			-			11,5	11,5	100	11,50	P
Anclove	-			95	66,50	100	-			-			-			-			66,50	Z

* = Skupni % GN2 mladega goveda (teleta in junice)

Pet velikih planin na Krvavcu in Velikopoljski planoti doživlja živahno turistično oživljanje. Razvijata se previ planinsko turistični območji z zimeko in letno sezono, ki pa nista prav nič zgubili na primarni živinorejski funkciji. Nasprotno so pastirski stanovi dobili še turistično funkcijo in s tem domačini dodatni zaslужek. Poleg starega pastirskega naselja rastejo na Veliki planini ter na Kriški in Jezerski planini nova moderna naselja po urejenih načrtih in se prilagajajo stari planšarski arhitekturi. To so živi primeri možnosti kombiniranja stare primarne in terciarne funkcije, seveda je predpogoj prometne dostopnost, ki je tu urejena z žičnicami.

P l a n i n s k o o b m o č j e M e n i n e

Menina predstavlja visoko planoto, odrastek Kamniških Alp, ki je ločen od glavnega masiva. Na severu omejuje planoto dolina Bočna, na jugu pa Tuhinjska dolina, zato je Menina planinsko območje naselij z Gornjegrajske kotline od severne strani, z južne pa Tuhinjskih vasi. Planinski svet zavzema po oceni 1359 ha, 2,3%, od tega je po oceni travne ruše 1163 ha ali 85,6%. (TABELA XVI a, b) Med severnim in južnim delom planinskega območja Menine so bistvene razlike v lastništvu in organizaciji planšarstva. Južna stran Menne je področje privatnih pašnikov, nastalih iz razdeljenih skupnih planin, ki jih mi navajamo po vaseh kot eno združeno vaško planino. Skupno je 6 razdeljenih skupnih planin v 16 majhnih pašnikov, ograjenih s plotom in s urejeno cementirano ali ilovnato lokvijo za napajenje. V teh pašnikih pasejo mlado živino vse poletje. Na pašnikih ni hlevov niti stanov, lastniki pridejo enkrat tedensko samo ogledovat živino. Na južni strani so ostale samo 3 planine nerazdeljene: Ravenska, Limovska in Biba planine. Biba je v lasti Kmetijskega posestva Črnelovo, ki je v vzdrževanje planine vložilo dosti, vendar na njej še nekaj let ne pase svoje živine. Pašnike, ki so razdeljeni v čredinke, obdane s kamnitimi zidovi, oddajajo posameznim kmetom v najem za košnjo in prepašo. Gospodarska poslopja ostajajo prazna. V bodoče namerava obrat

TABELA 16a

Planinsko območje Menine

Ime planine	Lastni-izvor štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Herodov.	Skupaj
Limovska pl.	SLP K	68,83	100,0	-	-	68,83
Biba pl.	SLP K	65,80	100,0	-	-	65,80
Lipovec	SLP K	8,90	100,0	-	-	8,90
Tuhinjske pl.	Z K	180,00	100,0	-	-	180,00
Ravenske pl.	Zv K		100,0			32,0
Selske pl.	Ž K		100,0			44,0
Cirkovške pl.	Z K	9,01	100,0	-	-	9,01
Goliške pl.	Z K	91,56	100,0	-	-	91,56
Češnjske pl.	Z K	150,50	100,0	-	-	150,50
Okroške pl.	Z K	33,47	100,0	-	-	33,47
Slapnikova pl.	Z K	10,50	100,0	-	-	10,50
Kozji Hrbet	Zn K	13,54	100,0	-	-	13,54
Na ravnah	SLP+Z K	71,37	67,6	34,29	± -	105,66
Trevnik	SLP+Z K	50,35	100,0	-	-	50,35
Gospodnji stan	} SLP K	245,73	67,5	117,63	-	363,36
Ovčji stan						
Globače	SLP K	26,50	56,6	19,46	-	45,96
Šavnice	K	32,92	57,9	24,06	-	56,98
Pikljevo	SLP O	15,00	100,0	-	-	15,00

1 = opuščena pred drugo svetovno vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejanski stan

O = ocena

K = katastrski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjske planine

TABELA 16 a

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Menine

Ime planine	krave	GNZ	%	junice	GNZ	%	TELRTA	GNZ	z ² veli	GNZ	%	konji	GNZ	%	OVCE	GNZ	%	SKUPAJ GNZ	Lasta
Limovska pl.	6	6,00	13,1	30	21,00	52,0	18	2,70	10	12,00	26,3	3	3,90	8,6	-	-	-	45,60	P
Bibe pl.	7	7,00	10,6	47	32,90	53,0	13	1,95	20	24,00	36,4	-	-	-	-	-	-	65,85	P
Lipovec	5	5,00	35,4	10	7,00	56,0	6	0,90	1	9,20	8,6	-	-	-	-	-	-	14,10	P
Tuhinjske pl.	20	20,00	30,1	60	42,00	69,9	29	4,35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	66,35	P
Ravenska pl.	3	3,00	12,5	13	9,10	68,3	8	1,20	9,2	-	-	-	-	-	-	-	-	13,30	P
Selske pl.	-	-	-	4	2,80	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,80	P
Cirkovške pl.	-	-	-	20	14,00	100,0	12	1,80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15,80	P
Goliške pl.	4	4,00	15,9	28	19,60	84,1	10	1,50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25,10	P
Češnjiske pl.	15	15,00	26,3	50	35,00	69,2	30	4,50	-	-	-	2	2,60	4,5	2	0,2	-	57,12	P
Okroške pl.	4	4,00	4,9	35	24,50	95,1	16	2,40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30,90	P
Slapnikova pl.	2	2,00	24,4	6	4,20	51,2	-	-	-	-	-	-	-	20	2,50	24,4	-	8,20	P
Kozji hrbet	4	4,00	23,1	19	13,30	76,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,30	P
Na ravnih	16	16,00	19,5	-	-	-	-	-	55	66,00	80,5	-	-	-	-	-	-	82,00	P
Travnik	15	15,00	28,0	50	35,00	65,3	-	-	3	3,60	6,7	-	-	-	-	-	-	53,60	P
Gospodnji stan	4	4,00	2,8	-	-	-	-	-	116	139,20	97,2	-	-	-	-	-	-	145,20	P
Ovčji stan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	270	27,00	100	-	27,00	P
Globeče	10	10,00	20,0	54	37,80	75,6	-	-	1	1,20	4,4	-	-	-	-	-	-	50,00	P
Šavnice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pikljevo	8	8,00	31,0	10	7,00	27,1	-	-	9	10,80	41,9	-	-	-	-	-	-	25,80	P

* = Skupni % GNZ mladega goveda (telets in junice)

še izkoriščati planino, ko bo nabavil za pešo ustrezno pasmo goveda.

V hribovju južno od Tuhinjske doline pa je nastala nova planina Lipovec iz propadle kmetije.

Planine v severnem delu Menine so vse skupne. Nekdaj so bile v lasti ljubljenskih škofov, ki so jih odstopili pašnim zadrugam v Gornjem gradu. Danes spo vse te planine v lasti splošnega ljudskega premoženja. Na njih še vedno pasejo upravičenci iz vasi v dolini Bočne. Pase se v glavnem jalova živina, samo planina Gospodnji stan ima čredo volov, planina Ovčji stan pa samo ovce. Skupno se prepase 713 GNŽ ali 7,8% vse živine v planinah. Pašna doba je od konca junija do srede septembra, samo vole po potrebi odženejo na delo domov in spet nazaj. Tudi tu je problem pastirjev, saj srečujemo pri čredah otroke ali ostarele gospodarje.

Ta planinski svet ima tudi možnosti turističnega razvoja, saj je zgrajena nanj gozdna cesta, vendar razen planinskega doma še ni zgrajenih drugih objektov.

S a v i n j s k o p l a n i n s k o o b m o č j e

To območje obsega gorski svet ob povirju in zgornjem toku Savi-
nje. Na jugu je področje omejeno z Grintavcem, Dleskovško pla-
noto in grebenom Rogatca med Podvelovljekom in dolino Drete. Na
severu poteka meja po grebenu Olševe, Raduhe in dalje na vzhod
do Smrekovca. Območje se zaključi na vzhod s kraško planoto
Golte. Planinskega sveta je tu po netočnih podatkih 3054 ha ali
5,3%. /TABELA XVII a, b/ Ker so za to območje podatki zbrani po
ocenah, je največkrat naveden le dejanski pašnik, zato se oce-
njuje, da je 65,5% dejanskih pašnikov. V tem območju je največ
planin, skupno 94 ali 17,7%, od tega 8 pred drugo vojno opušče-
nih in 9 po drugi vojni opuščenih. Na planinah se je prepaslo
1180 GNŽ ali 12,9%. Čreda je v glavnem iz mladega goveda in volov.
Na tem območju je še nekaj občjih planin: Arta, Korošica, Seče,

Strma, Oljčeva, Okrešelj (Karta 3).

Kot v vseh planinskih območjih Slovenije, je tudi tu planinska živinoreja v upadanju. Niža se število živine in krči pašni svet, gozd zarašča povsod pašne površine. Čeprav to območje nima industrijske dejavnosti, pojema tradicionalna agrarna dejavnost. Kmetijske zadruga, ki posedujejo mnoge planine, ne vidijo gospodarskega uspeha v planinskem pašništvu in prepuščajo organizacijo paše pašnim odborom. Ti vodijo pašo na združenih planinah, edino na planini Grohat je ohranjen planšarski sistem, kjer izdelujejo tudi domači sir. Lastniške razmere na tem območju so zelo pestre. Nekdanje združne planine so danes splošno ljudsko premoženje, upravlja jih Kmetijska zadruga, toda koristijo jih privatni kmetje. Večje privatne planine so bile delno nacionalizirane, zato je na nekaterih lastništvo privatno in SLP. Nato imamo še privatne planine, ki so v posesti enega ali več posestnikov. Za vse planine, brez ozira na lastništvo, je značilno zmanjševanje pašne črede in zaraščanje pašnih teritorijev. Združne planine so večje po obsegu in na njih pase normalno pastir. Od privatnih planin so imele pastirje normalne planine v krnicah, izoblikovanih v severnem delu Savinjskih Alp, medtem ko je planota Golte in greben Srečevca in Travnika področje privatnih planin, ki nikoli niso imele pastirjev, zato so obdane s plotom. Ted živino le tedensko nadzorujejo. To je območje samotnih kmetij, zato tudi privatnih planin, vendar je celotno območje samotnih kmetij danes v gospodarskem stagniranju. Gozdna uprava skuša z izkoriščanjem gozdov in gradnjo gozdne ceste te kmetije prometno odpreti in s tem oživiti ta agrarna območja in najemati delovno silo za gozdna dela iz teh kmetij. S tem, da bi živeli delavci doma na kmetiji, bi bil rešen tudi stanovanjski problem delavcev. To planinsko območje, kljub temu, da je med največjimi v Sloveniji, upada in to se bo še pospešilo, če bodo kmetije uspeli s preorientacijo v intenzivno pašno-košni sistem, ki ga pospešujejo na tem področju kmetijske službe, s tem bodo še bolj propadle manjše planine.

TABELA 17a

Savinjsko planinsko območje

Ime planine	Lastni-izvor Štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Neredov.	Skupaj
✓ Seliška pl. ✓	Z 0	5,00	100,0	-	-	6,00
✓ Rakova pl.	Z 0	12,00	100,0	-	-	12,00
✓ Kumšperk ✓	Zm 0	10,00	100,0	-	-	10,00
✓ Sp. Špehova pl.	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00
✓ Zgornja Špehova pl.	Z 0	15,00	100,0	-	-	15,00
✓ Lepenatka	SLP K	135,47	66,5	68,36	-	203,83
✓ Kašna pl.	SLP 0	40,00	100,0	-	-	40,00
✓ Grofičevo	SLP 0	10,00	100,0	-	-	10,00
✓ Grohat	SLP K	74,45	68,5	-	34,19	108,64
✓ V Polje	SLP 0	54,0	100,0	-	-	54,0
✓ Seče	Z 0	15,00	100,0	-	-	15,00
✓ Strma	Z 0	30,00	100,0	-	-	30,00
✓ Oljševa	SLP 0	150,00	100,0	-	-	150,00
✓ Okrešelj	SLP 0	30,00	100,0	-	-	30,00
✓ Jevševc ¹						
✓ Zlamerca ¹						
✓ Logarjeva pl.	Z 0	100,00	100,0	-	-	100,00
✓ Klemenčja jama	SLP 0	2,00	2,0	-	-	100,00
✓ Plesnikova pl.	Z 0	5,00	10,0	30,00	15,00	50,00
✓ Icmenikova pl.	Z 0	5,00	16,7	25,00	-	30,00
✓ Na uteh ¹	SLP 0					
✓ Strehalca -	SLP 0	30,00	60,0	20,00	-	50,00
✓ Robanova pl.	Z 0	3,00	100,0	-	-	3,00
✓ Korošica	SLP 0					
✓ Petkove njive	SLP					
✓ Stare Štale	SLP	200,00	100,0	-	-	200,00
✓ Vedotočje	SLP					
✓ Molička peč	SLP					
✓ Podvežak	SLP 0	5,00	12,5	-	-	40,00
✓ Vodole	SLP 0	2,00	10,0	-	-	20,00
✓ Jezerca } ✓ Ravne }	SLP 0	50,00	100,0	-	-	50,00

Savinjsko planinsko območje

1	2 3	4	5	6	7	8
Poljšak ✓	SLP 0	2,00	4,0			50,0
Belska pl. 1 ✓	Zm 0	10,00	100,-	-	-	10,00
Arta Pl. ✓	SLP 0	50,00	100,0	-	-	50,00
Bukovnikova pl. 2 ✓	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00
Javorje } ✓	SLP 0	35,00	100,0	-	-	35,00
Zelnerica } ✓	SLP 0					
Loka ✓	SLP 0	8,00	100,0	-	-	8,00
Mrciše } ✓	SLP 0	15,00	100,0	-	-	15,00
Vodol } ✓	SLP 0	10,00	50,0	10,00	-	20,00
Sedelo 1 ✓	0					
Travnik ✓	SLP 0	50,00	100,0	-	-	50,00
Globstova pl. ✓	Z 0	15,00	60,0	10,00	-	25,00
Terčkova pl. ✓	Z 0	9,00	45,0	11,00	-	20,00
Tratnikova pl. ✓	Z 0	15,00	75,0	5,00	-	20,00
Dekmerska pl. ✓	Z 0	30,00	75,0	10,00	-	40,00
Kumprejska pl. ✓	Z 0	8,00	26,6	22,00	-	30,00
Murčeva pl. ✓	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00
Dešnikova pl. ✓	Z 0	12,00	100,0	-	-	12,00
Drolekova ✓	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00
Robnikova pl. } ✓	SLP 0	36,00	100,0	-	-	36,00
Ročka } ✓						
Rožmanova pl. ✓	Z K	15,00	44,1	19,00	-	34,00
Ratkova pl. ✓ 2	Z K	-		10,00	-	10,00
Komen ✓	SLP 0	100,00	100,0	-	-	100,00
Krnes ✓	SLP 0	34,00	100,0	-	-	34,00
Ramšakova pl. ✓	Z K	9,00	26,4	25,00	-	34,00
Repelska pl. 1 ✓	Z K			56,00	-	56,00
Lojenova pl. 1 ✓	Z K			33,00	-	33,00
Kozlova pl. 1 ✓	Z K			29,00	-	29,00
Kogelnikova pl. ✓	Z K	18,00	100,0	-	-	18,00
Rigeljska pl. ✓	Z K	9,00	75,0	3,00	-	12,00
Medvedjaška pl. ✓	Zm K	30,00	100,0	-	-	30,00
Ornadska pl. ✓	Z 0	2,00	20,0	8,00	-	10,00
Terske Štale ✓	SLP K	58,00	55,2	-	-	105,00

Savinjsko planinsko območje

1	2 3	4	5	6	7	8
Jezernikova pl. ✓	SLP K	16,00	100,0	-	-	16,00
Praprotnica ✓	Zm K	20,00	76,9	6,00	-	26,00
Podleška pl. ✓	Z K	21,00	65,6	11,00	-	40,00
Roška pl. ✓	Zm K	30,00	75,0	10,00	-	40,00
Kladenska pl. 2 ✓	Z					
Visočka pl. ✓ 2	Z K	12,00	40,0	18,00	-	30,00
Kleviška pl. ✓	Zm K	10,00	100,0	-	-	10,00
Žleboska pl. ✓	Z O	3,00	15,0	17,00	-	20,00
Podstenškova 2 ✓	Z K			15,00	-	15,00
Atelškova pl. 2 ✓	Z K		113,00	113,00	-	113,00
Planice ✓	Z O	10,00	66,7	5,00	-	15,00
Verbučeva pl. ✓	Z O	10,00	66,7	5,00	-	15,00
Rastočnikova pl. ✓	Z O	8,00	53,3	7,00	-	15,00
Zgoranja Goltnikova ✓	Z O	6,00	50,0	6,00	-	12,00
Podforška pl. ✓	Z O	5,00	50,0	5,00	-	10,00
Potočka ✓	Z O	4,00	40,0	6,00	-	10,00
Hriberska pl. ✓	Z O	5,00	50,0	5,00	-	10,00
Pleška pl. ✓	Z O	4,00	40,0	6,00	-	10,00
Konečka pl. ✓	Z O	6,00	60,0	4,00	-	10,00
Naraloška pl. 2 ✓	Z O	3,00	30,0	7,00	-	10,00
Spodnja Goltnikova ✓	Z O	4,00	33,3	8,00	-	12,00
Zegradiška pl. ✓	Z O	15,00	75,0	5,00	-	20,00
Zaloška pl. ✓	SLP O	10,00	33,3	20,00	-	30,00
Les. ovška pl. ✓	SLP+Z O	2,00	11,2	18,00	-	20,00
Srečevce ✓ 3	SLP O	60,00	60,0	-	-	100,00
Kruspoška pl. ✓ 3	SLP O	16,00	36,3	26,00	-	44,00
Zgoranja Brležnikova } pl. 2		50,00		50,00	-	50,00
Encova pl. 2	SLP O			70,00	-	70,00

264

1 = opuščena pred drugo svetovno vojno Izvor podat.: D=dejanski stan
 2 = opuščena po drugi svetovni vojni O=ocena
 Lastništvo planin: SLP= SPLOŠNO ljudsko premoženje K= katastr.p.
 Z = zasebno
 Zv = zasebno z več lastniki
 SLPZ=spl.ljudsko prem.in zasebno lastništvo
 S = srenjska planina

Število živine v planinah leta 1966
Savinjsko planinsko območje

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 ^H	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Poljšak ✓	-			-			-			-						40	4,00	100	4,00	P	
Bela pl. ✓	-			-			-			-						-			-	P	
Arta pl. ✓	-			-			-			-						400	40,00	100	40,00	P	
Bukovnikova pl. ✓	-			-			-			-						-			-	P	
Javorje } ✓ Zelnerica }	8	8,00	20,5	41	28,70	73,7	-			1	1,20	5,6	-						38,90	P	
Loka ✓	-			-			-			20	24,00	75,5	6	7,80	24,5	-				31,80	P
Mršiče } ✓ Vodol }	3	3,00	6,8	36	25,20	85,7	-			1	1,20	7,5	-							29,40	P
Sedelo	-			-			-			-										-	P
Travnik ✓	5	5,00	10,4	10	7,00	14,6	-			30	36,00	75,0	-							48,00	P
Globstova ✓	-			8	5,60	100	-			-										5,60	P
Terškova pl.	-			12	8,40	100	-			-										8,40	P
Tratnikova pl. ✓	-			10	7,00	100	-			-										7,00	P
Dekzeraka pl.	-			10	7,00	57,3	-			-			4	5,20	42,7	-				12,20	P
Kumprejska pl. ✓	2	2,00	48,7	3	2,10	51,3	-			-										4,10	P
Kurčeva pl.	-			5	3,50	100	-			-										3,50	P
Debnikova pl.	-			5	3,50	100	-			-										3,50	P
Drolekova	-			5	3,50	100	-			-										3,50	P
Robnikova pl. } ✓ Ročka }	4	4,00	15,9	20	14,00	55,5	-			6	7,20	28,6	-							25,20	P
Rožmansova pl.	-			5	3,50	57,4	-			-			2	2,60	42,6	-				6,10	P
Batkova pl. ✓	-			-			-			-										-	P
Kozan ✓	-			-			-			-			10	13,00	100	-				13,00	P
Krnas	5	5,00	16,7	10	7,00	23,3	-			15	18,00	60,0	-							30,00	P
Ranškova pl. ✓	-			6	4,20	100	-			-										4,20	P
Repelska pl. ✓	-			-			-			-										-	P
Lojenova pl. ✓	-			-			-			-										-	P
Kozlova pl. ✓	-			-			-			-										-	P
Kogelnikova pl. ✓	3	3,00	46,1	5	3,50	53,9	-			-										6,50	P
Rigeljska pl. ✓	-			8	5,60	100	-			-										5,60	P
Medvedjska pl. ✓	-			4	2,80	20,6	-			9	10,80	79,4	-							13,60	P
Ornadska pl. ✓	-			-			-			4	4,80	100	-							4,80	P
Terške Stale ✓	4	4,00	6,9	-			-			45	54,0	93,1	-							58,00	P

Število živine v planinah leta 1966
Sevinjsko planinsko območje

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 ^m	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Jezernikova pl. ✓	-			20	14,00	92,1	-			1	1,20	7,9	-						15,20	F
Praprotnica ✓	2	2,00	20,6	11	7,70	79,4	-			-			-						9,70	F
Podleška pl. ✓	-			12	8,40	100	-			-			-						8,40	F
Roška pl. ✓	3	3,00	21,6	7	4,90	35,2	-			5	6,00	43,2	-						13,90	F
Kladenska pl. ✓	-			-			-			-			-						-	F
Visočka pl. ✓	-			-			-			-			-						-	F
Hliviška pl. ✓	-			6	4,20	13,8	-			18	21,00	69,1	4	5,20	17,1				30,40	F
Šleboska pl. ✓	-			4	2,80	53,8	-			2	2,40	46,2	-						5,20	F
Podstenškova pl.	-			-			-			-			-						-	F
Atelškova pl.	-			-			-			-			-						-	F
Planica ✓	1	1,00	9,2	7	4,90	45,4	-			4	4,80	45,4	-						10,80	F
Verbučeva pl. ✓	-			-			-			8	9,60	73,8	2	2,60	20,0	8	0,80	6,2	13,00	F
Rastočnikova pl. ✓	-			-			-			10	12,00	85,0	-			20	2,00	15,0	14,00	F
Zgornja Goltnikova ✓	-			-			-			8	9,60	100	-						9,60	F
Podforška pl. ✓	-			2	1,40	28,0	-			3	3,60	72,0	-						5,00	F
Fotočka ✓	-			3	2,10	30,4	-			4	4,80	69,6	-						6,90	F
Hriberske pl. ✓	-			2	1,40	28,0	-			3	3,60	72,0	-						5,00	F
Pleška pl. ✓	-			3	2,10	46,6	-			2	2,40	53,4	-						4,50	F
Konečka pl. ✓	-			3	2,10	36,8	-			3	3,60	63,2	-						5,70	F
Neraloška pl. ✓	-			-			-			-			-						-	F
Spodnja Goltnikova pl. ✓	-			-			-			4	4,80	100	-						4,80	F
Zagradiška pl. ✓	-			3	2,10	36,8	-			3	3,60	63,2	-						5,70	F
Zaloška pl.	-			-			-			-			-			70	7,00	100	7,00	F
Leskovška pl. ✓	-			5	3,50	100	-			-			-						3,50	F
Srekevec } ✓	-			-			-			40	48,00	87,2	7	9,10	12,8				55,00	F
Kruspoška pl. } ✓	-			-			-			-			-						-	F
Zgornja Erlošnikova pl. } ✓	-			-			-			-			-						-	F
Encova pl. } ✓	-			-			-			-			-						-	F

Σ = Skupni % GŠZ mlada goveda (teleta in junice)

S e v e r o v z h o d n o k a r a v a n š k o p l a n i n s k o o b m o č j e

To je najmanjše planinsko območje, ki zavzema svet severno od grebens Olševa-Smrekovec in ima planinsko središče v dveh gorskih skupinah, Peci in Uršlji gori, zadnjih vrhovih Karavank. Planinskih površin je 407 ha, a pravega pašnika od tega 376 ha ali 92,4%. /TABELA XVIII a,b/. Na tem področju prevladujejo samotne kmetije in zato tudi privatne planine. Na tem območju je bilo skupno p 14 planin, opuščenih je danes 7, vse privatne planine na Peci. Nastale pa je na Uršlji gori in okrog 7 novih planin na nestu nekdanjih kmetij. Tako so nastale planine Jelenovo, Macigoj-Obrten, Presenc-Jež, Riška gora. Te planine sta uredili Kmetijski zadrugi v Slovenj Gradcu in Prevaljah. Stare planine, ki jih vzdržujeta tudi Kmetijski zadrugi so: Oraška gora, Plešivec in Olševa. V glavnem se tu pase privatna živina, samo na planini Plešivec in Jelenovo ima svojo mlado živino kmetijski ograt zadruga iz Slovenj Gradca. Na teh planinah pazijo na živino stalni pastirji, ki jih najema zadruga.

Tu se prepase samo mlada živina, skupno na vseh planinah 215 GNZ.

TABELA 18a

Planinsko območje Severovzhodnih Karavank

Ime planine	Lastni-Izvor štvo podatkov	Pašnik	%	Gozd	Nerodov.	Skupej ONZ
Graška gora	SLPoc 0	30,00	100,0	-	-	30,00
Plešivec	SLPoc 0	60,00	100,0	-	-	60,00
Jelenovo	SLPoc 0	50,00	100,0	-	-	50,00
Riška gora	SLP 0	15,00	75,0	5,00	-	20,00
Macigoj-Obretar	SLP 0	41,00	75,9	13,00	-	54,00
Olševa	SLP 0	12,00	75,0	4,00	-	16,00
Prosenč-Ježevo	SLP 0	26,00	74,3	9,00	-	35,00
Končnikova ²	Z 0	47,00	100,0	-	-	47,00
Fajnutova ²	Z 0	30,00	100,0	-	-	30,00
Kordeževa ²	Z 0	30,00	100,0	-	-	30,00
Florinova ²	Z 0	5,00	100,0	-	-	5,00
Začnikova pl. ²	Z 0	10,00	100,00	-	-	10,00
Burjakova ²	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00
Mihelje pl. ²	Z 0	10,00	100,0	-	-	10,00

1 = opuščena pred drugo svetovno vojno

2 = opuščena po drugi svetovni vojni

Izvor podatkov: D = dejanski stan

O = ocena

K = katastrski podatki

Lastništvo planin: SLP = splošno ljudsko premoženje

Z = zasebno

Zv = zasebno z več lastniki

SLPZ = splošno ljudsko premoženje in zasebno lastništvo

S = srenjska planina

Število živine v planinah leta 1966
Planinsko območje Severovzhodnih Keravank

Ime planine	krave	GNZ	% JUNICE	GNZ	% teleta	GNZ	% voli	GNZ	% konji	GNZ	% ovce	GNZ	% Skupaj GNZ	Lastn.	
Graška gora	13	13,00	47,4	15	10,50	39,5	2	0,30	1,20	3	3,60	13,1	-	27,40	P
Flešivec	-	-	-	40	28,00	100	-	-	-	-	-	-	-	28,00	Z
Jelenovo	-	-	-	70	49,00	100	-	-	-	-	-	-	-	49,00	Z
Riška gora	-	-	-	35	24,50	100	-	-	-	-	-	-	-	24,50	P
Mecigoj-Obretar	-	-	-	56	39,20	100	-	-	-	-	-	-	-	39,20	P
Olševa	-	-	-	32	22,40	100	-	-	-	-	-	-	-	22,40	P
Frosens-Ješevo	-	-	-	35	24,50	100	-	-	-	-	-	-	-	24,50	P
Končnikova pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fajnutova pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kordeževa pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Florinova pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Začnikova pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	P
Burjakova pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	P
Mihelja pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	P

* * Skupni % GNZ mladega goveda (teleta in junice)

ZAKLJUČEK

Planinsko gospodarstvo je značilna oblika gospodarjenja v gorskem svetu, prilagojena na prirodne razmere okolja. Bistvo tega gospodarjenja je višinska dislociranost gospodarskih območij enega obrata. Gospodarska obstojnost gorskih kmetij ali vasi v gorskih dolinah ni bila zadostna samo ob kmetijskih površinah v dolini. V enoten gospodarski obrat so kmetje vključile v gorovju ležeče planinske pašnike. Na območju vse makroregije Slovenskih Alp srečujemo razvito planinsko gospodarstvo, skoraj 3% celotnega slovenskega ozemlja predstavlja planinski pašniki (58030 ha). V 12 občinah, kjer se kmetje ukvarjajo s planinskim pašništvom, je teh pašnih površin še večji delež (11,4%), a od tega pravega pašnika 5,3% površin. To je prirodna osnova, ki so jo hribovski prebivalci izrabili ustrezno svojim potrebam in stopnji gospodarskega razvoja v preteklih desetletjih. Po drugi svetovni vojni je ta prirodna osnova zaradi družbeno gospodarskih sprememb, ki so zajele tudi celotno območje elpske makroregije, zgubila dosti na pomenu ali pa se je zanemaril njen pomen, vendar je kljub temu na večini elpskih kmetij ostala bistven del gospodarske enote, od katere je še danes odvisna zmogljivost kmetije.

Statistični podatki za zadnji dve desetletji nam kažejo močno krčenje planin, od 532 planin jih je do druge svetovne vojne propadlo 34 ali 6,4%, po drugi vojni pa je bilo opuščenih ali ukinjenih še 93 ali 17,5%. Skupaj je propadlo v Slovenskih Alpah 127 ali 23,5% planin. Leta 1966 se je pasla živina še na 68,3% pravih planinskih pašnikov, kar je predstavljalo 32,2% planinskih površin; prepaslo se je 9151 GNŽ. Če ta globalni pregled krčenja planinskega obsega nam jasno predoči ugašanje primarne pašniške vrednosti teh območij in obenem naznačuje tendence propadanja planinske živinoreje.

Vzroki propadanja in preoblikovanja planinskega gospodarstva tičijo v družbeno-gospodarskem razvoju zadnjih dvajset let - v socialistični preobrazbi slovenske družbe in pokrajine.

Pred drugo svetovno vojno so se v slovenskem Alpskem svetu razvijale šele skromne sekundarne dejavnosti, izoblikovala so se mala industrijska žarišča, ki še niso močno vplivala na agrarno podeželje, sploh pa še niso segala v gorska območja.

Kmetijstvo je bilo za obsežna alpska območja alpske makroregije primarna dejavnost, ki je preživljala zelo visok delež agrarnega prebivalstva.

Prevladujoča maloposestna struktura slovenskih kmetij v alpskem svetu je obremenjena še z drugimi slabostmi kot s pretirano razparceliranostjo in močno razmetanostjo. Kmetijstvo v alpskih območjih je bilo izključno usmerjeno na samoskrbo, zato je bilo v navadi polikulturno poljedelstvo, ki je izrabilo vse možne dolinske površine. Eksistenčno zmogljivost so povečale kmetije z vključitvijo planinskih pašnikov, s tem so dobili osnovo za reje živine, ki je bila tem kmetom vedno glavni vir dohodkov. Ni bilo možnosti zaposlovanja zunaj kmetijstva, zato je dosti delovne sile ostajalo na kmetiji, saj so bile kmečke družine številčne. To je omogočalo skrbno obdelovanje zemljišč in pa vodenje planinskega planšarstva. Ob ceneni delovni sili se je splečalo izkoriščati slabe, majhne in največkrat močno oddaljene planine. Ob številni delovni sili je bilo tudi lažje vzdrževati in urejati skupne - srenjske planine. Tako kot je bila v dolini izrabljena vsaka peč zemlje za pridobivanje prehrabnih rastlin, so bile bočja urejena v senožeti za pridobivanje krme in višje v gozdu ali na gozdom planine za prepašo živine.

Povejni družbeni razvoj s pospešeno industrializacijo je našel to patriarhalno kmetijstvo. K temu so sprva pripomogli administrativni ukrepi, ki so težili k socializirani obliki kmetijstva in so zavirali privatno iniciativo. Družbene razmere na deželi so se spremenile. Industrijski centri so s svojim gravitacijskim vplivom posegli tudi v gorska območja in odtegnili delovno silo, v gorskih predelih se širijo območja depopulacije. Agrarna naselja se spreminjajo v urbanizirana naselja z mešanimi gospodarstvi, ker je vedno večji odtok kmečkih delavcev v industrijo.

Izoblikujejo se območja dnevne migracije. Vse to ima velike učinke na kmetijstvo; ti dobivajo izraz tudi v pokrajini. Zaradi pomanjkanja delovne sile se opuščajo njive, povečujejo se travne površine, zaraščajo se senožeti in opušča se košnja na njih. Še močneje se to pozna v planinskem gospodarstvu. Razpustitev pašnih srenj in sprememba lastništva planin je razrahljala pašne sisteme. Kmečke zadruga kot upravniki planin v mnogih nerentabilnih primerih niso podprle pašnih interesov, marsikje je bil ogrožen sistem paše.

Pridružili so se še gospodarski ukrepi - prepoved gozdne paše, s tem so se skrčila pašna območja - nekatere planine sredi gozda so bile zato ukinjene. S tem je bila dejansko prizadeta posestna struktura kmetij in včasih tudi eksistenčna možnost kmetije. Možnost zaposlitve zunaj kmetijstva je odtegovala planinski personal, kar je ponekod močno omajalo planinsko živinorejo ali jo celo zatrla.

Vsa ta dejstva povzročajo propad ali pa stagnacijo planinskega gospodarstva. Nekatera naselja pa so še življenjsko navezana na planine (Tolminsko, Koberiško, Bohinj). Tu na planinah, kjer so pašni pogoji dobri, se paša tradicionalno nadaljuje, izdeluje se sir, organizacijo slednjega vodi Kmečka zadruga ali koristniki sami.

Vzdrževanje planin je postalo kritično, srenjske pravice do lesa za popravilo so ukinjene, planinska paša se je za kmete podražila, kar ga prej sploh ni bremenilo.

S podporo Kmečkih zadrug so nekatere planine izboljšali, jih opremili s hlevi, vodovodi in sirarnami, niso pa izboljšali produktivnosti pašne ruše. Kljub ukinitvi pašnih srenj, pa ni prišlo do ločitve pašne črede v mlečno in jalovo, s čemer bi se zlahka dosegla večja rentabilnost mlečnih planin. Pri tem je krivda na pašnih upravičencih samih, ker ti posedujejo na posameznih planinah pastirske stanove in tja pošiljajo vse mešano čredo, da je skupno v oskrbi domačega pastirja. Večjega

zboljševanja planin od kmečkih koristnikov, razen manjših popravil, ne moremo pričakovati, saj ti zaradi finančnih nezmožljivosti ne morejo popraviti niti dolinskih kmetij, jih modernizirati, mehanizirati ali specializirati, čisto poleg investicijske nezmožnosti tudi nimajo delavne sile.

Splošen pojav je, da alpski kmet počasi hira ob tradicionalnem poljedelstvu in planinski živinoreji. Hribovske območja so danes zunaj obsega planirane socializacije kmetijstva in ponekod postajajo že socialen problem in bodo terjale prav tako regionalno-gospodarske ureditve kot ravninska območja. V teh območjih bo kmetijski problem nujno reševati še vedno povezano s planinskim gospodarstvom. Dosledno bo potrebno odpraviti polikulturno poljedelstvo, nadomestiti ga bo treba s pašno-košnim sistemom. Pri urejanju rentabilnih kmetij je kočnica tudi zakon o agrarnem minimumu, saj kmet pri današnji posestni strukturi, razdrobljenosti in razmetanosti ne more uvažati modernizacije in mehanizacije, ki je že po naravi površja močno omejena.

Številne senožeti, ki se zaraščajo in so v rokah deagrariziranih lastnikov, bi bilo potrebno s spremembo lastništva in ureditvijo spremeniti v nizke planine. Stopnjevanje produktivnosti travniških površin, tako dolinskih kot planinskih, bo napravilo vprašanje gozdne paše brezpredmetno. Odpadlo bi še več manjših slabih planin, kjer še vedno pasejo zaradi nezadostne dolinske krmne osnove. Na obsežnejših trdnih planinah bo potrebno povečati produktivnost in na njih ločiti čredo v mlečno in jalovo. S tem bi dobili rentabilne mlečne planine, ako bi jih opremili z molznimi stroji, ne bo vprašanje planinskega personala več pereče.

Planinska območja dobivajo v zadnjem času poleg pašne še turistično funkcijo. S prometno dostopnostjo postaja sezonsko poseljeni svet vabljiva rekreacijska zona. Na njej se agrarna in turistična funkcija uspešno dopolnjujeta. Ker proces industrializacije in urbanizacije močno napreduje, je potrebno za

rekreativna planinska območja urediti razvojni načrt, dokler proces turističnega oživljanja planin še ni v polnem razmahu, da lahko razvoj načrtno usmerjamo.

Danes lahko ugotavljamo na nekaterih planinah šele prve indikatorje turistične dejavnosti. Predpogoj za turistično oživljanje planin je prometna dostopnost. V naših Alpah imamo že nekaj primerov planinskih turističnih območij, ki se hitro razvijajo v planinsko turistične centre (Velika planina, Križke planina in Jezerca, Vogel, Goreljek). Na vseh teh planinah pa je živa še primarna agrarna dejavnost in se ponekod celo ponovno oživlja. Vse te planine imajo poleg pastirskih stenov s turistično funkcijo hotelske objekte, planinske domove in večje število novih počitniških hišic.

Začetne znake turistične funkcije kažejo planine s planinskimi kočami. To so najstarejše oblike prodiranja turizma v gorski svet in ostajajo ponekod ob tej začetni obliki, ustrezno možnostim razvoja (prirodno okolje, dostopnost).

Mlajši pojav oživljanja turistične funkcije predstavljajo planine s počitniškimi hišicami. Poleg devetih planin, ki jih smatramo že za prave planinske turistične centre z gospodarskim in fiziognomskim turističnim obeležjem, je še 12 planin, kjer imajo posamezniki ali skupina počitniške hišice, ter še 19 planin s planinskimi domovi. Danes je v Slovenskih Alpah 40 planin ali 7,7% vseh planin, ki imajo večjo ali manjšo turistično funkcijo. Proces turističnega oživljanja planin ni star pogov, zato lahko smatramo to za začetni štadij. Z gradnjo gozdnih cest bo dostopna marsikatera planina, ki bo doživela podobno oživitev. Posvetiti bo potrebno večjo pozornost planinskim pastirskim naseljem, ki se ponekod hitro funkcijsko in fiziognomske spreminjajo v turistična naselja. Adaptirani pastirski domovi prehajajo v last nedomačinov in s tem počasi uhaja možnost dodatnega zasluka iz rok domačih hribovskih kmetov.

Gospodarska sanacija alpskega kmetijstva, ki je razširjeno največ v območjih izven planirane socializacije kmetijstva, terja pravitako načrtno usmerjanje in specializiranje dolinskih kmetij, smotrno izrabo planinskega pašnega sveta v organski povezavi z dolinskim kmetijstvom. Nujno je načrtno usmerjati turistično oživljanje sezonsko poseljenega sveta, kjer se bosta lahko dopolnjevali agrarna in turistična dejavnost. Kljub gospodarski neustreznosti nekaterih planinskih površin, je v alpekih občinah 5% pravega pašnega sveta, ki ga gorski kmet nujno potrebuje pri svojem živinorejskem gospodarjenju, obenem postaja ta sezonsko poseljeni svet rekreativna zona, ki že in bo stalno pridobivala na pomenu ob naglem širjenju in stopnjevanju industrializacije in urbanizacije na slovenskem ozemlju.

L i t e r a t u r a i n v i r i

1. A.Melik: Slovenski Alpski svet, Slovenska Matica, Ljubljana 1954.
2. A.Melik: Planine v Julijskih Alpah, Dela I SAZU, Ljubljana 1950.
3. S.Ilešič: Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije, Geografski vestnik, Ljubljana 1958
4. J.GlaMert: Zur Besiedlung der Steiner Alpen und Ost-Karavanken. Deutsches Archiv für Landes und Volksforschung I.1937.
5. V.Fajgel: Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp, Geografski vestnik, Ljubljana 1953.
6. M.Marsano: I pascoli alpini dell'alto e medio Isonzo, Gorizia, 1932.
7. M.Vojvoda: Razvoj kulturne pokrajine v Bohinju, doktorska disertacija, Inštitut za geografijo 1965, (ciklostil), Ljubljana 1965.
8. V.Debevec: Planinsko gospodarstvo na ožjem Tolminskem, Oddelek za geografijo, diplomsko delo, Ljubljana 1966.
9. S.Ilešič: Planine ob dolnji Zilji, Geografski vestnik, Ljubljana 1930.
10. B.Jordan: Planine v Karavankah, Geografski vestnik, Ljubljana 1945.
11. E.Čerček: Planine v južnih Kamniških Alpah, Geografski vestnik, Ljubljana 1948-49.
12. A.Melik: Izvenalpske planine na Slovenskem. Geografski zbornik, Ljubljana 1956.
13. A.Melik: Morfologija in izraba tal v Bohinju, Geografski vestnik, Ljubljana 1927.
14. V.Klemenčič: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, SAZU, Ljubljana 1959.
15. V.Leban: Nancos, gospodarska povezava s soseditvom, Geografski vestnik, Ljubljana 1950.
16. M.Jeršič: Družbena geografija Blejskega kota, doktorska disertacija, Inštitut za geografijo Ljubljana 1965 (ciklostil)

17. *Almgeographie, Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964.*
18. V.Klemenčič: *Die Geographische Probleme der Almwirtschaft in Jugoslawien, Almgeographie, Forschungsberichte 4, Wiesbaden 1964.*
19. J.Spiller-Mays: *Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah, Ljubljana 1926.*
20. A.Pirc: *Gospodarski pojem planine na Slovenskem, Geografski vestnik, Ljubljana 1954.*
21. M.Šušteršič: *Naši planinski pašniki, Socialistično kmetijstvo št.2/3, Ljubljana 1953.*
22. D.Cizej: *Planšarska paša in živali, Socialistično kmetijstvo, Ljubljana 1955.*
23. M.Kos: *O nekaterih planinah v Bohinju in okoli Bleda, Geografski vestnik, Ljubljana 1960.*
24. V.Novak: *Odkup in ureditev služnostnih pašnih pravic v Bohinju, Zbornik Filozofske fakultete, Ljubljana 1955.*
25. V.Klemenčič: *Agrarna geografija Tuhinjske doline, Geografski zbornik, Ljubljana 1952.*
26. Poročilo o razmejitvi pašnega in gozdnega gospodarstva na delu območja občine Kranj, OLO Svet za gospodarstvo, Kranj 1961.
27. Poročilo o razmejitvi pašnega in gozdnega gospodarstva za območje občine Tržič, Kranj 1961.
28. Poročilo o razmejitvi pašnega in gozdnega gospodarstva v Zgornje Savski dolini in delu Redovljiške ravnine, Kranj 1961.
29. Poročilo o razmejitvi pašnega in gozdnega gospodarstva na Pokljuki, Mežaklji, Krai in Severnih Bohinjskih planinah, Kranj 1960.
30. Poročilo o razmejitvi pašnega in gozdnega gospodarstva na Jelovici in Južnih Bohinjskih gorah, Kranj 1959.
31. Ureditveni načrt za planine Kmetijske zadruga Tržič, Kmetijski zavod Kranj, Kranj 1961.
32. Ureditveni načrt pašnikov v Zgornje savski dolini, Jesenice 1965.
33. Ureditveni načrt za Fužinarske, Srenjske in Češnjske planine, Kranj 1963.

34. Poročilo o terenskem in pisarniškem delu za izdelavo ure-
ditvenega načrta za planini Terčarce z Mikulico
v letu 1957.
35. Kmetijski razvojni plan Kmetijske zadruge Škofja Loka,
Kranj 1960.
36. Planinska statistika za leto 1923, Komisar za agrarne ope-
racije v Ljubljani (tipkopis).
37. Različne odločbe za prenos planinskih površin v last SLP
v občini Tolmin, Mozirje.
38. Podatki iz katastrskih uradov in Zemljiška knjiga.
39. Kmetijski popis SRS 1960.
40. Popis prebivalstva 1961.
41. Podatki pridobljeni z anketiranjem na Kmetijskih zadrugah,
pri kmetijskih občinskih referentih, pri zasebnih
kmetovalcih in pri planinskem osebju.
42. Planinske statistika za živino v planinah, pridobljena pri
kmetijskih zadrugah Bovec, Tolmin, Bohinj, Bled in
pri številnih pašnih odborih po vaseh.
43. Poročilo Hidrometeorološke službe, Ljubljana 1962.

K a z a l o

	Stran
I. Uvod	
II. Prostorska razširjenost planinskega gospodarstva in prirodni pogoji zanj	1 - 8
III. Spremembe v lastniško-posestnih razmerah Slovenskega alpskega sveta	8 - 16
IV. Problemi planinskega osebja	16- 21
V. Spremembe v obsegu planinskega gospodarstva	21 - 29
VI. Število živine v planinah	30 - 37
VII. Spremembe v načinu planinskega gospodarstva	37 - 46
VIII. Prodiranje turizma na planinska območja	46 - 51
IX. Pregled planinskih območij v Slovenskih Alpah	51 - 71
X. Zaključek	72 - 77
Literatura in viri	78 - 80
Kazalo	81

S e z n a m k a r t

Karta 1 : Planinsko gospodarstvo Slovenskega Alpskega sveta
1966

Pregledna karta

Karta 2: Planinsko gospodarstvo Slovenskega Alpskega sveta
1966

Velikost planin in lastniške razmere

Karta 3: Planinsko gospodarstvo Slovenskega Alpskega sveta
1966

Število živine v planinah.

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
UNIVERZE V LJUBLJANI

E VIII/2,63

Naslov: Vojvoda Metod: Spre-
minjanje gospodarskih funkcij
in fiziognomije sezonsko po-
seljenega pasu v slov. Alpah
v zadnjih desetih letih.

Leto izdelave: 1967